

Moederboek

verzameld en geschreven door

De Bonte Was

Dit boek is totstandgekomen met subsidie van het Nationaal Comité Internationaal Jaar van de Vrouw 1975 en door gratis arbeid, energie, ideeën, tijd en overtuiging van
Ada Stroeve, Akke van der Meer, Anja Meulenbelt, Anke Lambalk, Annemiek Timmermans, Anneke van Baalen, Annie Frieling, Barbara Meter, Coco Snoek, Corrie van Dijk, Elma van Dam, Els Jansma, Els Thissen, Else Besancon, Gon Buurman, Greet Vooren, Heidi Sorgdrager, Hendrikje Houting, Jeanne Driessen, Jook Elshout, Juliette Corver, Kitty Blindeman, Loes Emck, Maaïke van Asch, Marianne Carmiggelt, Marijke Ekelschot, Marike Lindhout, Mieke Goudt, Rieky Philippa Koevoets, Ria Giskes, Riet Fleuren, Rita Hendriks, Tonneke Brünott, Truus van Vellen, Unita Ligteringen, Wil Merkies, Willemien Molenveld.

Tekeningen Roos de Lange

© 1976 De Bonte Was

Inhoud

Moederschap als leefwereld - 3

Iedere vrouw moet een kind hebben, niet goedschiks
dan kwaadschiks, en ze raakt het nooit meer kwijt - 22

Voederschap – Monsterschap - 49

Geschiedenis - 56

Arme en rijke moeders - 61

Moeders en vaders - 67

Verzet en verandering - 82

BUIK Vanaf m'n zestiende (eerste menstruatie) ervaar ik dat ik alleen maar een buik ben. Oppassen meisje als je vrijt, er kan een kind van komen! Ik vree helemaal niet.

Met twintig jaar een nogal plotseling huwelijk. Iedereen kijkt naar mijn buik, het was vast een 'motje'.

Drie maanden later kijkt nog steeds iedereen naar m'n buik. Ik hoor ze denken: bij die magere tiepes zie je het niet zo gauw.

Zes maanden later ben ik godverdomme zwanger.

Iedereen kijkt misprijzend naar m'n zwellende omvang, ik hoor ze denken: wat een stomme trut, had ze niet beter op kunnen letten?

Maar ja, dat heb je met die hete types.

Negen maanden later. Ik ben een grote gigantiese buik. Een monster-buik. Iedereen kijkt er met afschuw naar en zegt: je moet wat aan je kleren doen dan valt die buik niet zo op.

Twaalf maanden later. Ik heb nu een kind en een buik. En iedereen zegt: je moet gymnastiek gaan doen dan raak je die buik kwijt.

Vijfentwintig jaar later. Ik kleed me uit, zie m'n buik; rimpels en slap vel. Afschuwelijk. En ik denk: ik moet er iets aan doen.

Anderen kijken naar me en zeggen: hoe bestaat het, heb jij zes kinderen! Je hebt helemaal geen buik!

Moederschap als leefwereld

Schuldgevoel

Het woord moederschap is een groot woord. Het betekent niet alleen het moeder-zijn, maar het duidt een heel wereldje aan, een compleet soort wereldje: waarin de moeder geheel opgaat en het kind uitgroeit. Maar het kind blijft toch altijd een moeder houden: het kind wordt groot, de moeder blijft moeder. Háár wereld blijft.

Moederschap is een aparte wereld en die wereld bestaat uit gevoelens en uit zorgen. Het is daarom een hele breekbare wereld: de moeder is kwetsbaar in haar kind. Wat haar kind betreft kan zij zichzelf niet verdedigen, nooit verdedigen (ze kan natuurlijk wel haar kind verdedigen).

Een aanval, van wat voor aard ook op haar kind, treft haar ook altijd. Niet alleen kan het kind als het klein .is zichzelf niet verdedigen: het heeft de moeder nodig. Ook geldt dat de moeder het kind heeft gevormd, vindt men. Hoe een kind geworden is, is voor een deel háár werk, vindt men. Daarom is het gevoel dat in gesprekken over moederschap altijd weer opduikt, het schuldgevoel.

Er is iets met het kind. Dat betekent voor de moeder: O jé, had ik het niet beter kunnen doen? Het schuldgevoel slaat ook onmiddellijk toe als de moeder iets voor zichzelf wil, iets wat strijdig is met het belang van het kind: ze is bang het kind tekort te doen.

Ik wil 's avonds uit. Er moet dus een babysit komen. Ik denk ogenblikkelijk, ja, maar als mijn kind gaat huilen, en er komt een vreemde bij haar bed, zal ze dan niet schrikken? Weet de babysit wel wat te doen? Ik overweeg vervolgens of ik toch niet thuis zal blijven. Schuldgevoel! Een moeder moet al haar activiteiten, ook haar hele doen en laten als niet-moeder (dus alles wat zij voor zichzelf wil of voor een ander dan haar kind) veroveren op zichzelf en dus op haar kind; in beide gevallen geeft dat schuldgevoel.

Dat schuldgevoel maakt haar eenzaam. Ze kan er moeilijk over praten. Ze kan het niet kwijt, het blijft en het knaagt dus. Ze kan er vaak zelfs met met haar man over praten. Als mijn moeder tegen mijn vader zei dat het zo erg was dat ik (als kleuter) alleen op straat speelde - daar kwam om het kwartier een auto langs en elke auto kon mij immers doodrijden - dan riep mijn vader luchtig: Elk kind heeft een beschermengel hoor! Dat het mijn moeders schuld zou zijn als ik onder die auto kwam (had ze maar beter op moeten letten, had ze mij maar moeten verbieden, had ze maar. . .), dàt kon mijn moeder aan mijn vader niet duidelijk maken.

Wat is vaderschap? Het woordt vaderschap wordt voornamelijk gebruikt voor iets wat ontkend kan worden of waar een man op aangesproken kan worden (bv. in de vorm van geen alimentatie betalen). Buiten de juridische wereld wordt het woord vaderschap niet veel gebruikt. Het heeft veel minder inhoud: vaderschap is geen wereld.

En dat is ook niet zo gek.

Huwelijk en kinderen-hebben betekenen voor man en vrouw iets anders. Voor de vrouw betekent het huwelijk in het algemeen het eind van haar leven in de wereld: zij houdt op met werken en gaat haar laatste levens-

fase in (die dus al omstreeks haar 20ste begint): het huwelijk is voor de vrouw inderdaad een boot: je komt er niet meer uit, om je heen is water. (Echtscheiding bestaat natuurlijk, maar: 1. met die bedoeling trouw je -niet; 2. wij weten allemaal uit onze omgeving of uit eigen ervaring wat een ellende echtscheiding is. En voor een vrouw ontstaat die ellende meestal vanwege de inmiddels gekregen kinderen: stel je het schuldgevoel voor: zelf de veilige omgeving van je kind afbreken!). Voor de getrouwde vrouw betekent het huwelijk: je bestemming is bereikt, je krijgt nu een eigen wereld en die wereld is gesloten. Je p.laats is voortaan thuis, je werk is thuis, je gevoelens zijn aan huis (man en kinderen) gebonden. Wat heb je buiten nog te zoeken? Je hebt het toch goed?

Voor de man is het huwelijk niet zó levensvullend. Zijn werk gaat gewoon door. Hij krijgt vrij voor zijn trouwdag en na de bruiloft gaat hij weer naar datzelfde werk, waar niets veranderd is. Ook als hij kinderen krijgt blijft zijn leven gewoon doorgaan. Hij ziet ze 's avonds een uurtje (en de kinderen zijn dol op hem). Hij deelt in de grote zorgen over de kinderen (ziekte, naar welke school moeten ze, enz.). Hij deelt niet in de talloze kleine zorgen, hij heeft niet dat doordringende schuldgevoel. Dat is voor de moeder alleen.

Op de moeder rust een gigantiese taak. Als ze het kind gekregen heeft krijgt ze even rust: het kraambed. Ze wordt verwend, beloond als het ware.

Eén keer per jaar
waren ze mooi
de grauwe vrouwen
uit mijn buurt
dan droegen zij
een jak met kant
en lelietjes der dalen

Eén keer per jaar
lagen ze veilig in hun bed te pronk
en glimlachten als God
naar 't mangeweld
dat zeer timide bezig was
met luiers en
met koffiemalen

Moeder ligt dus in bed te pronk. Dat heeft ze ook wel verdiend. Bevallen doet nog altijd pijn en soms duurt 't heel lang en doet 't lang pijn. Ondanks 'Moeder worden is niet moeilijk' en zwangerschapsgymnastiek. Hoewel de mediese wetenschap zo ver is dat pijn verdoofd kan worden, gebeurt dat bij een zgn. normale bevalling vaak niet (hoewel dat met bv. het ouderwetse en goedkope lachgas gemakkelijk zou kunnen). Nee, zeggen de medici: de moeder moet 'bij' zijn bij de bevalling, zij moet dat gebeuren helemaal 'beleven' want dat versterkt de band tussen moeder en kind en dat is goed voor het kind. Dit is natuurlijk onzin: moe krijgt nog zo'n 20 jaar de tijd voor een band met dat kind. Bovendien: hoeveel vrouwen zijn hun kind spontaan gaan haten toen het hun zo vreselijk pijn deed? Die haat verdringen ze wel weer: een goede moeder (en dat zijn wij allen) kan haar gevoelens doeltreffend en verregaand manipuleren ten behoeve van haar kind. Het welzijn van het kind gaat vanaf de bevalling vóór, en eventueel ten koste van, de moeder. Het feminisme heeft de leus 'het kind gaat voor'

omgedraaid. Het roept je toe: wat goed is voor de moeder is goed voor het kind. Moeder blij en tevreden en gelukkig en lekker bezig: het kind idem dito. Moeder ongelukkig, zeurderig, ziek, moe, hoofdpijn: kind hangerig, jengelig, enz. Waarom is dit gezonde inzicht niet doorgedrongen in de mediese en psychologische wetenschap? Waarom niet bij onszelf?

Het kleine kind is natuurlijk op jou aangewezen, maar laten we toch zo veel en zo snel mogelijk na de bevalling onze eigen gang gaan: juist voor het kind! Een aktieve moeder is geen slechtere opvoeder! Schuldgevoel hebben we toch wel, dan maar een beetje meer. '

En met dat schuldgevoel is voorlopig (tot er een betere wereld komt voor vrouwen) misschien best te leven als je het rustig laat knagen, in de wetenschap dat alle moeders het voelen en dat jouw 'schuld' niet zo groot en veelomvattend is als je gevoel erover. Lees maar verder in dit boek.

(Het citaat is een deel van een gedicht uit Maria van der Steen's bundel 'Twistgesprekken van een huisvrouw met God', uitg. De Bonte Was, 1975, 2de druk 1976).

WAAROM JONGE MOEDERS ALTIJD MOE ZIJN

Ik heb eens een titel van een pamflet gelezen dat luidde: 'Why Young Mothers Are Always Tired' (Waarom jonge moeders altijd moe zijn). Die titel alleen al is bij me blijven hangen omdat ik het zo goed herkende. Ik ben dan wel geen jonge moeder (ik ben 35) maar ik heb wel een kind van 2: en ik denk toch dat ze dat bedoelen. In ieder geval ben ik altijd moe. Het begint 's ochtends goed: dan gaat A. naar de kresj en ik heb een paar uurtjes voor mezelf. In die tijd werk ik dan wat maar om kwart over een is A. er al weer (en voor ik goed op gang ben is het meestal tegen tien aan). 's Middags is altijd voor A. en dat betekent dat ik geen moer kan doen. En daar begint het gevecht. Want is het zo erg dat ik niks kan doen? Waarom kan ik me er niet gewoon bij neerleggen en me aan mijn kind wijden - met hem spelen, met hem uitgaan. Maar op de een of andere manier lukt dat niet goed. De kresj is vier ochtenden in de week. Eén van de vier pas ik er meestal zélf op. Ik wilde wel vijf ochtenden in de week, maar de meeste ouders wilden hun kinderen graag een ochtend thuis houden. (Waarom?) Dat betekent dus dat ik 3 x 3 uren is 9 uren per week voor mezelf heb. En dat is te weinig. Daarin kan ik gewoon te weinig doen voor mezelf. En dat is het punt. Daardoor komt het dat ik me niet goed kan overgeven aan A. als ik me aan hem moet wijden. Iedere keer weer probeer ik toch iets te doen, een artikeltje of een boekje te lezen, een brief te schrijven, en iedere keer weer word ik door hem 'gestoord'; of hij trekt aan me en wil aandacht, of hij gooit de melk op de grond, of hij klimt in de boekenkast, of hij valt, of doet iets anders Vreselijks. (Hij slaapt allang 's 'middags niet meer, en heeft een enorme energie en onderzoekingslust). Gevolg: Frustratie. (van mijn kant). Want kwaad worden mag niet, het kind heeft alle recht op bestaan zoals hij doet. En ik heb er geen recht op te proberen iets te doen. Dus dweil ik me al opvretende de melk op, of ga me al verbijtende met hem bezig houden, om elk minuutje dat ik denk dat hij alleen bezig is, terug te snellen naar het artikeltje, of gauw iemand op te bellen. Soms zet ik dat allemaal van me af, en omdat ik het echt een heel leuk kind vind, lukt het me wel eens me totaal aan

hem te wijden - maar voorwaarde daarvoor is wel, dat ik een paar uur die dag echt goed en geconsentreerd bezig moet zijn geweest voor mezelf.

In ieder geval: moe ben ik altijd, 's avonds. Of ik ben moe van de frustratie, het gestoord worden, het schuldgevoel over het gebrek aan volledige aandacht, of ik ben gewoon moe, van het met hem bezig zijn. En dat moe zijn - niet een zelfvoldane moeheid van Ik Heb iets Volbracht, maar een passief soort machteloze moeheid - belemmert me weer om 's avonds iets te doen: naar een vergadering te gaan, of te lezen of zo. En omdat ik altijd een heel lijstje van dingen heb die ik zou willen doen, voel ik me daar ook alweer schuldig over; dat ik zoveel minder doe dan ik zou 'kunnen'.

En dan is er nog een aspekt van het moederschap: Het Je Konstank Zorgen Maken. De verantwoordelijkheid, dat je ieder uur van de dag met je mee draagt; Dat is op zichzelf al iets waar je doodmoe van wordt. Hierin openbaart zich ook een groot verschil tussen mijn man en mij. Hij maakt zich prakties geen zorgen over A, besteedt minder aandacht aan hem dan ik, let minder en minder goed op. Hoewel we voordat ik zwanger was de afspraak hadden dat we de opvoeding 50-50 zouden doen komt het in de praktijk veel meer op mij neer {hij moet behalve op vrijdag elke middag weg}. We hadden wat dat betreft ook geen goede start, want onmiddellijk na de geboorte van A. belandde M. (niet toeval- lig, hij raakte n.a.v de geboorte van A. in een psychose) in het ziekenhuis waar hij een half jaar bleef en daarna ging hij elke dag naar een akade- mie in Den Haag, zodat in het eerste jaar de volledige zorg op mij neerkwam (plus de zorg om en voor M.).

Ik had het toen zo druk met zorgen dat ik aan een depressie of zo niet toekwam - dat kwam pas in het tweede jaar, waarin A. veel minder sliep, mijn man weer langzaam echt opknapte en ik hem eisen ging stellen tav. de opvang van A. Grote ruzies, krisissen enz. We besloten dat ik een tijd (met A. natuurlijk) helemaal weg zou gaan en zodra dat vaststond ging het beter. En ik ben ook inderdaad twee en een halve maand weggeweest en nu ik weer terug ben doet M. ook echt zijn best zoveel mogelijk op te vangen. Maar nog steeds is het prakties zo dat ik het meeste doe, nog steeds is het zo dat ik me het meest verantwoorde- lijk voel, vind dat M. tijdens het oppassen te grote risico's neemt met A. (en dus als M al oppast niet helemaal gerust ben), dus het komt er op neer dat ik doodmoe word van het zorgen maken, van het gebrek aan concentratie, prakties en mentaal. En aangezien een gebrekkige partici- patie van de echtgenoot in deze maatschappij heel normaal is (en ik verkeer nog in een gunstige positie, dingen zoals koken en boodschap- pen doen bv. delen we volledig, en M. brengt en haalt A. iedere dag van de kresj) denk ik, dat erg veel vrouwen dat ook zo voelen.

En een ander aspekt van het moederschap is, dat je al dat negatieve niet mag voelen. De mythe van het moederschap heeft bepaald dat moeder- schap uitsluitend iets Liefs en Moois is, wat onze bestemming is en waar we dus alleen maar heel blij mee moeten zijn en niets lelijks over mogen voelen. En je kan nog zo feministies en progressief denken, iets van die mythe zit toch in je. Dus verdring je je agressie en richt die tegen jezelf. Gevolg: schuldgevoel, depressie, frustratie. En daar word je dan ook weer zo Moe van.

De mythe van Kinderen Is de Bestemming van de Vrouw zal denk ik in veel gevallen geheel of gedeeltelijk verantwoordelijk zijn voor het krij- gen van ze.

Bij mij is dat in ieder geval zo.

Op mijn 29ste kreeg ik eileiderontsteking. Daarvoor had ik nauwelijks over kinderen nagedacht, maar toen ik eenmaal vernam dat ik ze naar alle waarschijnlijkheid niet zou kunnen krijgen werd het een enorm probleem voor me. Ik voelde me minderwaardig. Mijn moeder had me altijd trots voor gehouden dat ik zo een 'Vrouwelijke Vrouw' was. ('gevoelig', 'musies', afkeer van techniek en exakte wetenschappen, brede heupen, slanke taille en grote tieten, god hoe vaak heb ik niet te horen gekregen dat dat een klassiek vrouwelijk ideaalbeeld was) en nu zou ik, de Vrouwelijke Vrouw, onvruchtbaar zijn. Het woord alleen al. Een dorre akker. Onnuttig. En hoewel ik best wist dat er nog andere dingen zijn in het leven dan moederschap (mijn moeder heeft me in haar eentje opgevoed en dus haar hele leven gewerkt, wat ze waarschijnlijk ook gedaan zou hebben als mijn vader nog geleefd had) en ik ook niet van plan was alleen huisvrouwen moeder te worden, werd het niet-kinderen-kunnen-krijgen plotseling belangrijker voor me dan al het andere. Ik heb me toen laten opereren later en wachtte een jaar met spanning. In dat jaar toevallig veranderde mijn houding ten opzichte van mijn werk, mijn inzichten veranderden, ik werd heel actief om die inzichten uit te dragen en in mijn werk brak dus een heel actieve en 'vruchtbare' periode aan. Langzaam vergat ik de kinderen en stelde me in op een actief, maar kinderloos leven.

En weer na een jaar werd ik zwanger.

En toen was het Blij Zijn geblazen. En gedeeltelijk was ik dat ook echt, maar het gedeelte dat de zwangerschap en de te verwachten gevolgen daarna, een lastige onderbreking van mijn werk vond heb ik naarstig onderdrukt. Het laatste jaar ben ik feministies gaan denken en ten gevolge daarvan permitteer ik mezelf om negatieve aspecten van het moederschap te erkennen.

Dat is wel een enorme opluchting.

Het betekent ook, dat je je passiviteit ten opzichte van de problematiek verliest.

Je gaat veel meer naar praktische oplossingen zoeken, en je wijt niet alles helemaal aan jezelf.

Want die maatschappij, die doet van alles om de Mythe in stand te houden en niets om het moederschap te verlichten.

De reclame produceert niets dan lachende vertederde moeders die pure Gezondheid op het brood smeren en duidelijk geen andere interesse kennen dan zorgen voor man en kind. De familie is het hoogste goed, de vrouw de 'onzichtbare', geen eisen stellende opvang.

In de praktijk is de reclame nog niet zover van de werkelijkheid af, want de meeste banen van mannen zijn full-time zodat de man helemaal geen tijd heeft om iets van dat verzorgen over te nemen, ook al zou hij er de instelling voor hebben.

En moeders met kleine kinderen horen thuis. Dat merk je wel, als je al een keer met het kind op stap gaat. Een tram waar je met wagentje met de grootst mogelijke moeite en onhandige manoeuvres net in kan, waarbij je vaak afhankelijk bent van iemand die je helpt. In openbare gebouwen, treinen e.d. is geen enkele voorziening voor kinderen.

Waar ze natuurlijk wel rekening houden met kinderen is in de selfservice warenhuizen. Van allerlei snoep en lekkers is precies op kinderhoogte uitgesteld. Zo'n kind van twee grijpt er gegarandeerd naar, en aangezien ik mijn kind liefst zo ver mogelijk van die vieze tanden- en smaakbervende snoep vandaan wil houden kom ik steeds in de grootste moeilijkheden. Tot nu toe heb ik het nog net kunnen redden maar er komt nog eens een dag dat hij iets al heeft opgegeten dat ik dan niet wil

betalen. Ik heb het net kunnen redden, ja dat wel, maar de huilpartijen doordat dat arme schaap het uitgestalde begeerde niet kreeg klinken me nog in de oren.

De commercie verleidt het kind, de maatschappij houdt de moeder van het kleine kind thuis.

Het kresjbeleid is in het algemeen ingesteld op sociale noodgevallen en Je moet urgent Zijn wil je in aanmerking komen. Alle kresjes hebben wachtlijsten.

Kresjes van de overheid zijn vol, ook in de praktijk: 25 kinderen gemiddeld of zo, met het gevolg dat er een strakke discipline heerst en de kinderen heel autoritair worden behandeld. Niet alleen maar een prakties gevolg van een groot aantal natuurlijk - ook een houding, die de voorbereiding op de latere maatschappij bevestigt. Het is toch belachelijk, dat er in een technokratische welvaartsmaatschappij als deze geen voorzieningen voor kinderen te realiseren zouden zijn. Geld genoeg, middelen genoeg lijkt me. . . alleen de wil ontbreekt.

Vrouwen uit de middenklasse komen er nog wel toe zelf kresjes op te richten. Ik ben zelf ook in zo'n kresj terecht gekomen en het bevalt me goed.

Alleen is het nog wel een zwakke afspiegeling van wat ik werkelijk zou willen en dat is een gezamenlijke opvoeding. Zolang ik niet in een soort kommune woon waar dat gebeurt door het leven dat je samen deelt lijkt me een oplossing die daar dichtbij komt een kresj zoals ik die in Londen heb gezien. Een groot huis, ingedeeld in kamers, waarbij het hele huis was ingesteld op de kinderen: een 'rotzooi en rommel' kamer waar geravot kon worden, een eetkamer met keuken, een rustkamer (met boekjes e.d.) een slaapkamer en een tuin. Daar waren de kinderen de hele dag, en die slapen wilden deden dat ook.

In onze kresj heerst heel wijd verbreid het idee, dat de hele dag 'te veel' voor de kinderen is, - ik vraag me af in hoeverre dat niet ook een mythe is. Als er een omgeving is waar het kind vertrouwd is, als het de mensen en kinderen er kent lijkt het me stukken beter dan het toch wel wat benauwde, individualisties ingestelde gezin.

Een stukje uit de bundel 'Sociale emancipatie van de vrouw' (uitg. Van Gennep), door Anne en Jacqueline over De Meibeweging in 1968 in Parijs:

'Aan de Sorbonne werd een kresj geopend die 24 uur dag en nacht bleef doordraaien, als vanzelf ontstaan toen de jonge ouders hun kinderen meenamen naar de bezetting van de Sorbonne. Dankzij giften en dankzij ieders medewerking, zowel van mannen als van vrouwen, werd alles uitstekend geregeld én konden de ouders er hun kinderen heenbrengen op ieder gewenst tijdstip. Zonder veel opschudding en met de beschikbare middelen werd hier bewezen dat ouders zich vrij kunnen bewegen terwijl hun kinderen uitstekend opgevangen werden. Er werd tegelijkertijd bewezen dat weerstand tegen kresjes voortkomt uit ideologische overwegingen en niet uit materiële'.

En dan denk ik weer aan de bezorgde blikken en 'overtuigende' argumenten van de jonge progressieve ouders waarmee ik op het ogenblik mijn 'eigen' kresj run als ik voorstel zoiets te proberen. Ook daar bestaat toch nog de tendens de kinderen thuis te houden. Terwijl ik zelf merk, dat mijn kind, door het toch vele samenzijn met mij, te afhankelijk van mij alleen wordt. Als hij valt roept hij altijd om mij, als hij wakker wordt roept hij om mij, of om zijn vader, hij is vaak zeurderig en trekt aan mijn rokken om aandacht. Logies, wij zijn zijn wereld, hij

is van ons afhankelijk. Het is precies dat wat ik zou willen veranderen. Ik ben ervan overtuigd dat, wil je een kind opvoeden tot een zelfstandig en sociaal denkend wezen, je die afhankelijkheid moet beperken.

Er is van alle kanten altijd bezwaar gemaakt tegen de 'latch-key'-kinderen die thuishomen van school met de sleutel om hun nek.

Ik ben zelf zo'n sleutelkind. Mijn moeder werkte altijd, ze was er nooit als ik uit school thuiskwam. Nu was het vaak best wel treurig in die leegte te vallen, muren die je aankijken. Ik kon nooit wat kwijt van mijn avonturen of verdrietigheden op school. Maar aan de andere kant heb ik wel mijn eigen wereld volledig kunnen ontwikkelen. Ik heb een heleboel slechte eigenschappen maar ik ben wel zelfstandig, vanaf mijn achttiende ook in praktijk, en ik heb een behoorlijke dosis ondernemingslust. Ik heb vaak de neiging (en doe het ook vaak) dingen op gang te brengen. Wat ik daarentegen niet genoeg heb, is sociaal gevoel. Ik ben erg individualisties ingesteld. Ik vind het werken met groepen moeilijk (behalve als ik leiding kan geven), ben weinig geneigd de mening van een ander werkelijk op me te laten inwerken of de planning van iets wat ik heb bedacht, aan anderen over te laten. Nu ik me daarvan bewust ben geworden gaat het de laatste jaren iets beter, maar in wezen ben ik 'eenzelvig'.

Als ik steeds in een groep had geleefd, of althans daar banden mee zou hebben gehad, en bv. met kinderen samen zou zijn geweest na schooltijd, zonder mijn moeder, in een ruimte waar ik mijn gang kon gaan, zou dat naar alle waarschijnlijkheid niet het geval zijn geweest.

Een oplossing van de bevrijding van de vrouw van haar kinderen en de kinderen van de vrouw ligt m.i. dan ook in socialisatie van de kinderopvang, van kleine kinderen af aan. Denk eens in, geen moeë gefrustreerde moeders meer maar kwieke zelfstandige werkwillige vrouwen en geen zeurderige afhankelijke egoïstiese kinderen meer maar zelfstandige sociaal voelende, bij wie het begrip samenwerking iets heel gewoons is. Dat zou moeten.

Het probleem is, in hoeverre en op welke manier daar in deze kapitalistische maatschappij naar te streven valt.

Nadat ik mijn stukje over het moeder-zijn had geschreven merkte ik, dat ik me ongerust voelde. Ik had eigenlijk de neiging een stukje in te voegen waarin staat, hoe blij ik vaak ben met mijn kereltje en hoeveel voldoening ik ook aan hem beleef, hoeveel lol we samen hebben, en ik vond dat ik erbij moest zetten dat ik, als ik nog eens de keuze had, toch zou kiezen voor een kind en niet voor geen kind. Ik bedoel: ik heb natuurlijk die keuze, en de keuze voor een tweede kind is na lang wikken en wegen negatief uitgevallen. Maar de keus voor mijn eerste kind zou ik weer maken, als iemand nog begrijpt wat ik bedoel.

Goed, ik ben dus bang dat men mij voor een slechte moeder zal uitmaken die geen hart heeft voor haar kind en alleen aan haar eigen bedoelingen denkt. Ik denk inderdaad aan mijn eigen bedoelingen, en gedeeltelijk vind ik kennelijk nog steeds, dat dat niet mag.

WAAROM KINDEREN ALTIJD FIT ZIJN

's Morgens als ik op sta fluit mama beneden aan de trap en dan word ik wakker dan gaan ik en mijn broertje ons aankleden en dan gaat mama het ontbijt klaarmaken. ze zet dan van allerlei lekkere dingen op tafel en dan gaan we naar school. Als we tuis komen is de tafel al gedekt. en

dan gaan we altijd iets leuks doen soms naar het zwembad, of naar een zandbak. ik vind dat mama ons altijd verwend. als wij vakantie hebben gaan we vaak fietsen naar delft of naar schiedam of overschie. soms verwennen wij mama ook wel eens maar dat gebeurt niet vaak. ik heb ook wel eens ruzie met mama. maar dat heeft iedereen wel eens. als er op school een toneelstukje van onze klas is komt mama bijna altijd. Er mogen ook vaak kinderen komen logeren. een keer was mama niet zo lekker en toen logeerde er net een meisje bij mij. en toen mochten we toch naar het zwembad. mama gaf toen liemonade snoepjes appels en boterhammen. mama houdt ook altijd rekening met wat we eten.

MOEDER WORDEN IS EEN GUNST, MOEDER ZIJN (NOU JA) EEN KUNST

Op 7 november 1960 om half twaalf in de ochtend liep ik over het Jonas Daniël Meyerplein in Amsterdam. Ik was helemaal opgewonden en blij, ik had neiging te zingen en te schreeuwen ik wou tegen iedereen die ik tegen kwam zeggen: 'morgen ben ik moeder'. Negen maanden waren voorbij, maanden die heus niet altijd zo gezellig en leuk geweest waren. De eerste drie altijd beroerd, veel spugen, niets lekker vinden, zelfs geen koffie. Jurken en broeken waren al gauw te krap, ik liep voor mijn gevoel al jaren in hetzelfde hes met broek. De liefde bedrijven, lekker tegen je man aankruipen was er allang niet meer bij, want die enorme bobbel zat in de weg.

Ik wist niet wat me te wachten stond, bij de bevalling niet, als moeder van een kind niet. Ik had geen idee wat we er met elkaar van zouden maken, wat voor gezin we zouden worden (Dat was je niet geleerd, daar over nadenken, je trouwde, kreeg kinderen en dat was het toch, niet-waar?).

Maar één ding wist ik al heel lang heel zeker. Ik wou kinderen, met de nadruk op ik. Gelukkig voor mij wou hij ze ook, al wou ik ze meestal eerder dan hij. Toen ik jong was wou ik er tien, maar na de bevalling van de tweede zei ik: 'da's twee en nou nooit meer! '.

Maar dat overweldigende gevoel dat ik die morgen had, zo van nou begint het echt, nu komt het grote Geluk, dat is toch eigenlijk iets wat me steeds heel erg is bijgebleven.

Goed, toegegeven, het is lang niet altijd leuk om moeder te zijn van een zoon en dochter die ronduit toegeven dat jij maar een stom dik vet kutwijf bent, dat je ze niet begrijpt, dat je meer van de een houdt dan van de ander; die altijd aandacht vragen op het moment dat het niet goed uitkomt, die midden in een nacht tien keer kunnen gillen met een rotsmoes van: ik kan niet slapen, er zijn zo veel muggen, mag ik een beetje water, enz. Het is een rotklus om te zorgen dat de kleren die ze hebben schoon en vooral heel zijn, om altijd overal vandaan de vuile kleren te zoeken, want anders heb jij het weer op je geweten dat ze geen schone vul maar in...hebben.

Maar als ze 's avonds na een lange doodvermoeiende dag in bed liggen en ondanks het feit dat ze tieners zijn, toch nog best dat vertrouwde babbeltje en nachtkusje willen hebben, als ze zo gezond en fris in hun bedden liggen en zeggen: 'Je bent de liefste mam van de wereld', dan is er weer datzelfde gevoel van toen, die ochtend voordat nummer één kwam, wat vind ik (nadruk op ik) het fijn om moeder te zijn. (Titelsong voor een grammfoonplaat).

JE KRIJGT EEN KINDJE, ZEI HIJ

Ik heb niet bewust gekozen om moeder te worden. Ik had altijd in mijn hoofd dat ik omstreeks mijn vijftiengste zou trouwen. Ik ging er vanuit dat je als je trouwt kinderen krijgt, ik nam aan dat het er twee zouden worden, een jongen en een meisje liefst, maar verder had ik totaal geen idee over hoe mijn toekomst er uit zou zien. Ik zat op een middelbare school, ging er wel vanuit dat ik die af zou maken, maar wist een jaar voor mijn eindexamen nog niet wat ik daarna zou gaan doen. Misschien iets artistieks of zo, of een niet te moeilijke studie, iets met mensen, arts of psychologie.

Kortom, toen ik op mijn zestiende zwanger bleek te zijn had ik nog nauwelijk nagedacht over mijn toekomst. Ik ging al een tijdje om met een jongen die ik op een vakantie had opgedoken, we zagen elkaar alleen in de vakanties. We gingen met elkaar naar bed, ik, had een vage notie van veilige en onveilige dagen. Toen ik 's ochtends misselijk werd was mijn moeder degene die onmiddellijk doorhad dat ik zwanger was. Het idee was bij mij nog niet opgekomen. Toen naar de dokter, die vertelde mijn moeder dat ik zwanger was. Ik was inmiddels de spreekkamer uitgestuurd, te jong voor het gesprek tussen volwassenen. Eerst drong het niet tot me door wat het betekende om zwanger te zijn. Toen ik er over nadacht begon het tot me door te dringen dat het mijn leven

zou veranderen. Ik wilde er niet over nadenken, ik wilde nog niet hoeven kiezen. Ik begon oefeningen te doen om te proberen een spontane abortus te krijgen maar dat lukte natuurlijk niet. Mijn moeder ging nog naar een vriendin vragen of ik ergens een abortus kon krijgen. Blijkbaar zei die nee, want ze kwam thuis met de mededeling dat abortus niet mogelijk was. Ik ben niet op het idee gekomen, om er zelf achterheen te gaan, ik legde me er verder bij neer.

Toen moest er dus getrouwd worden, want als je zwanger bent trouw je. Brieven naar mijn aanstaande, van mij en van mijn moeder. Trouwpapieren in orde gemaakt. Hoewel zijn ouders tegen hem hebben gezegd dat hij niet hoefde te trouwen als hij het niet wilde vond hij ook dat hij het maar moest doen. We waren vagelijk verliefd, het was op zichzelf geen onaantrekkelijk idee om met elkaar te mogen vrijen zonder over de gangen in het ouderlijk huis te hoeven sluipen.

Ik werd van school gestuurd, ik was een slecht voorbeeld voor de andere meisjes (voor de meisjes, niet voor de jongens!), zei de rektor van de verder als progressief bekend staande school. Ik bood geen weerstand tegen de beslissing die overigens alweer tussen mijn ouders en de rektor werd genomen, buiten mijn aanwezigheid, hoewel ik goede cijfers had en maar een jaar voor mijn eindeksamen stond dat ik makkelijk had kunnen halen omdat mijn kind aan het eind van de zomervakantie zou worden geboren.

We trouwden, een kleine reseptie met alleen een paar familieleden, vrienden van mijn ouders. Toespelingen over het verdriet dat ik mijn ouders aandeed, dat ik nu goed moest maken door een goed gezinsleven op te bouwen. Er waren geen vrienden van mij bij de trouwpartij. Ik was opeens van kind verheven tot volwassene, de kinderen waar ik mee omging voor ik trouwde hoorden daar niet bij. Ik was van school afgegaan zonder redenen te geven, ik gaf mijn vrienden gewoon op, van de ene op de andere dag.

Tot een tijd na de geboorte van mijn zoontje woonde ik nog bij mijn ouders in. Alles werd voor me geregeld. Ziekenhuispapieren, afspraak met de vrouwenarts, het kopen van de uitzet waar ik belangstellend maar niet zo betrokken bij stond. Vind je het niet leuk, lichtblauwe luiers, vroeg mijn moeder. Ja hoor zei ik en dan kreeg ik er zes, plus badtermometers, poederdooshoudertjes, navelbandjes, trappelzakken, kruikenwarmertjes, zuigflessen. Mijn enige eigen bijdrage bestond uit een halfafgemaakt slabbetje.

Toen het kind begon te bewegen in mijn buik was het voor mijn gevoel nog geen kind. Het had van alles kunnen zijn, een hagedis, iets levends, maar geen kind. Ik had een nogal teddyberig idee over babies, je kon ze knuffelen, aan- en uitkleden zoals de poppen waar ik vroeger vaak mee speelde, en als je er genoeg van had dan legde je ze weg. Het leek me wel leuk, een pop die echt sliep en huilde. Ik vond het een fijn idee, iets helemaal van mezelf,- Verder bleef het vaag. Mijn man praatte wel eens over de plannen die hij met de stamhouder had (het moest wel een jongen worden dus) maar die had nog minder idee wat je met babies kon doen dan ik.

Mijn vrouwenarts was van het vriendelijke neerbuigende ouderwetse soort die konstant meisje tegen me zei en nooit mijn vragen beantwoordde., Hij vertelde mij ook niet dat het kind in een stuitligging lag, wat ik pas merkte in het ziekenhuis. De bevalling op zich zelf was niet zo moeilijk, alleen had ik niet gedacht dat het zo waanzinnig veel pijn zou doen. Ik was niet kleinzerig, maar nu schreeuwde ik. Even flink zijn hoor, zei de verpleegster, op een toon dat ik het gevoel kreeg dat ik me aanstelde.

De arts was laat, en ik moest me inhouden met de persweeën omdat het kind niet geboren mocht worden zonder de arts erbij omdat er met

stuitligging-kinderen komplikaties kunnen zijn. Ik hoorde ze fluisteren, toen de arts eindelijk kwam vroeg ik wat er was. 'Je krijgt een kindje', zei hij maar aan de opmerkingen die hij tegen de eerste verpleegster maakte merkte ik dat het een stuitligging was. Alles ging verder prima, opeens floepte mijn kind eruit, op zich zelf een heel indrukwekkend gevoel als je hele lichaam bezig is een kind eruit te douwen. Een jongetje. Alles wat er aan hoorde te zitten zat er aan. Het was een raar soort pop die toen naast me werd gelegd, gerimpeld, zwarte haartjes, een apehoofdje. Kleine handjes die zich als een klauwtje om je vinger klemden.

De dagen daarna heb ik bijna elke nacht liggen huilen in het ziekenhuis, zonder te weten waarom. Mijn zoontje werd op gezette tijden binnengebracht en weer weggehaald. Er werd vanuit gegaan dat ik het kind zou voeden, niemand vroeg of ik het niet liever de fles wou geven. Niemand had me gewaarschuwd dat het zo'n vreemd eroties gevoel zou zijn, dat zuigen. Ik vond het geen prettige ervaring toen, opgedrongen erotiek, net zoals ik de seksuele behoefte van mijn man voelde als iets waar je aan toegeeft omdat dat er nou eenmaal bijhoort, ik wilde geen indringers in mijn lijf.

Voordat ik maar een beetje het gevoel had wat mijn eigen lijf was, wat ik er allemaal mee kon, had ik er al geen zeggenschap meer over.

Mijn moeder heeft mij destijds ook niet gewild. Ze trouwde net als ik toen ze zwanger was. Ze gaf haar baan vanzelfsprekend op. Later heeft ze er nog wel eens aan gedacht om weer te gaan werken, maar de rest van het gezin vond dat maar niks. Ik vond dat ze thuis hoorde te zijn als ik van school terug kwam, haar hele omgeving vond het onzin, er was geld genoeg, ze had in huis genoeg te doen ondanks de werkster die we hadden. Ze gaf het idee snel op.

Zonder er ooit over na te denken nam ik het patroon van mijn moeder over. Ik had als kind weliswaar nooit een poot in het huishouden uitgestoken, daar waren mijn moeder en de werkster toch voor, maar ik ging er wel vanuit dat dat mijn toekomst zou zijn. Alleen dacht ik, wel dat het op een of andere manier leuker zou zijn dan het leven van mijn moeder dat er niet zo erg vrolijk uitzag, maar ik dacht verder niet na of ik wel reden had voor dat optimisme.

Ik las ontzettend veel. Misschien vond ik toen nog dat het huishouden nooit een sleur zou worden omdat ik dacht dat je altijd genoeg tijd zou hebben om verder te gaan met je ontwikkeling.

Toen volgde ik mijn man naar het buitenland, en opeens, van de ene dag op de andere dag was ik huisvrouw. Twee kamertjes, waarvan een tegelijk de keuken, kolenkachels die altijd uitgingen, geen wasmasjiene en ook geen papieren luiers, een heel klein loontje om van rond te komen. Ik kende de taal nauwelijks, was overal bang voor nu ik uit mijn beschermde omgeving weg was waar alles voor me geregeld werd. Opeens viel de hele zorg voor mijn kind dat toen een jaar was op mijn schouder. Niemand die een keer kon oppassen, geen moeder in de buurt die af en toe iets kon overnemen, mijn man de hele dag naar zijn werk. Als ik er aan terug denk zie ik alleen maar eindeloze rijen luiers die ik elke dag met blauwe vingers van de kou van de lijn haalde, het vroom er drie maanden per jaar. Afwas die zich eindeloos opstapelde, heet water dat ik eerst in een keteltje moest maken. Het was een oud donker huis. De hospita kijfde wanneer ik op zondag de knijpers aan de lijn had laten hangen of de trap niet op tijd had gedweild. Kolen moest ik uit de keuken naar tweehoog slepen. Armin 's ochtends in zijn bedje met blauwe voetjes van de kou wanneer de kachel weer eens was uitgegaan. Op een of andere manier lukte het me nooit om de boel echt schoon te krijgen. Als ik de keuken een beetje aan kant had dan hadden vuile luiers zich weer opgestapeld, als ik in de kamer boven het stof en kolengruis had weggewerkt stond beneden de schimmel weer in de kastjes.

Uren slepen met Armin in een wandelwagentje om zo voordelig mogelijk met mijn beetje huishoudgeld toch nog iets goeds op tafel te krijgen en er misschien nog een boekje voor mezelf aan over te houden. Helemaal naar de andere kant van de stad waar je witbrood en hagelslag kon krijgen omdat ik zo beroerd werd van het zure brood dat de gewone bakker verkocht.

Vanaf het begin was mijn man jaloers op de aandacht die Armin van me kreeg. Hij had zelf een strenge opvoeding gehad in een dorp waar verwenningen ongeveer het ergste was -dat je kinderen kon aandoen. Kinderen, en vrouwen, hoorden af en toe eens een goed pak slaag te krijgen. Als hij van zijn werk thuis kwam hoorde het eten op tafel te staan, de rommel moest opgeruimd zijn, de afwas deed ik de volgende ochtend omdat hij vond dat dat zijn werk niet was. Omdat hij ontzettend snel uitschoot als Armin om wat voor reden dan ook begon te huilen hield ik ze zoveel mogelijk uit elkaar. Mijn man wilde ook niet tegelijk eten terwijl Armin met zijn bordje zat te knoeien, en op het laatst was ik het daar wel mee eens want ik werd ook ontzettend nerveus van de spanningen die het steeds gaf als Armin zat te knoeien en mijn man hem afsnauwde, waarop Armin dan ontzettend begon te huilen en daarom nog meteen een klap te pakken had. Elke keer weer opnieuw drama's, en als ik pro beerde Armin te troosten kreeg ik de hele lading over me heen.

Dus hield ik ze maar uit elkaar, zorgde dat Armin al gegeten had en al in zijn bedje lag als mijn man thuis kwam, en hoopte dan maar dat hij niet ging huilen want dan kreeg ik weer gelazer omdat ik teveel aandacht aan hem besteedde als ik er naar toe ging of omdat ik hem te slap opvoedde. Wat er in die tijd met me gebeurde kan ik alleen maar omschrijven als een soort bewustzijnsverenging. Mijn wereld werd steeds kleiner. Ik had geen vrienden. Televisie hadden we niet, naar de radio luisterde ik alleen voor de muziek. Ik las ook geen kranten meer na een tijdje. Ik las wel, maar steeds meer wegroomromans. Ik begon hoe langer hoe meer te dagdromen, uren achter elkaar, terwijl ik met mijn armen in het sop stond of boodschappen aan het doen was. Elk ander soort leven dan het mijne leek me volstrekt onbereikbaar. Ik leefde op films, mijn enige vorm van uitgaan, 's avonds met mijn man. Ik vond alles mooi, als ik me er maar mee kon identificeren. Een goede film was genoeg om me een dag of wat onder verdoving te houden. Ik wilde ook niet meer uit die verdoving wakker worden. Armins vraag om aandacht bracht me alleen maar terug naar de realiteit die bestond uit eten koken, luiers wassen, ratten in de keuken, mislukte pogingen om van de kamer nog iets gezelligs te maken met een reproductie tegen het vergeelde bloemetjes-behang. Ik vluchtte weg door te slapen, het gebeurde steeds vaker dat ik weer naar bed ging als mijn man 's morgens vroeg naar zijn werk ging en ik zo sjagrijnig werd van de berg afwas die er nog stond van de vorige dag dat ik alleen maar weg wilde kruipen. Dan werd ik halverwege de dag weer wakker door Armins gehuil. Schuldgevoel. En dan weer rennen om toch nog het huis schoon te krijgen.

Er kwamen steeds meer ruzies. Ik weet niet eens meer waarom. Vaak zal het geweest zijn om Armin. Ik zal ook wel bezig geweest zijn om mijn ontevredenheid op hem af te reageren, ook al was ik, me niet bewust van de bron van mijn ongelukkige gevoel. We zullen wel ruzie gehad hebben over het huishoudgeld waar ik nauwelijks van rond kon komen, en waarvan ik eigenlijk niets voor mezelf mocht uitgeven terwijl hij de rest van zijn salaris gewoon op zak hield en zelf uitmaakte wat hij er mee deed. Ik heb trouwens nooit geweten hoeveel hij verdiende. Later. Terug in Amsterdam. Hij was opgehouden met werken, deed vage handeltjes, iets met gokken op paarderennen. Met zijn drieën op een kamer in de Jordaan. Toen was dat nog geen leuke buurt met boetiekjes

en alternatieve eethuisjes. De weecee was steeds stuk. De petroleumkachel walmde, er zaten kieren in de muren. Armin sliep in een bedje in dezelfde kamer, mijn man was meer thuis. Nog meer ruzies, ik werd nu ook geslagen. Ik durfde niet zonder Armin boodschappen te doen sinds ik een keer terug was gekomen en Armin aantrof met blauwe striemen op zijn rug. Hij was geslagen omdat hij naast zijn potje had geplast. Mijn wereldje werd nog kleiner. Ik durfde niet meer gewone winkels in te gaan omdat ik dan iets tegen mensen moest zeggen, deed mijn boodschappen alleen nog in een zelfbedieningszaak. Ik durfde niet naar de launderette omdat ik dan aan iemand zou moeten vragen hoe de masjenes werkten. Op het laatst durfde ik ook niet meer de straat uit, sprak met niemand, las geen kranten, niks. Achteraf gezien was ik gewoon psychoties, maar ik was me er zelf niet van bewust. Het viel ook niet op zolang ik maar door ging met op de juiste tijden maaltijden te produceren en af en toe kleren waste. Ik ging drie keer per week met hem naar bed zonder er bij na te denken waarom. Het hoorde zo, was eigenlijk een soort huishoudelijke klus die nou eenmaal van je verwacht werd. En als ik nee zei kregen we ruzie en dat was in ieder geval erger. Toen alles op een absoluut nulpunt was ben ik weggelopen, terug naar mijn ouders. Als ik had geweten waar ik naar toe had kunnen gaan was ik veel eerder weggegaan, maar ik wist gewoon niet hoe het moest, had geen geld, geen vrienden, geen opleiding waarmee ik een baan had kunnen krijgen. Terug gaan naar mijn ouders was het definitieve toegeven van een mislukking. Eindeloze toestanden over de voogdij en de scheiding. Mijn man die alleen maar gebruik maakte van zijn recht op bezoek om mij onder druk te zetten om weer terug te komen. Armin werd alleen maar nerveus als hij zijn vader moest zien maar ik had niet het recht om te weigeren. Toen verdween hij plotseling, ik was nog een tijd band dat hij terug zou komen, maar er kwam zelfs geen kaartje op Armins verjaardag. Een jaar later kwam hij nog een keer terug met zijn familie, die het kind kwam bezichtigen. Ik heb ze niet binnen gelaten. Toen kwam er een heel andere periode. Ik moest vanaf het nulpunt beginnen. Via mijn ouders kreeg ik een anderhalfkamer-woninkje. Ik begon dingen te doen waar ik eigenlijk doodsbang voor was, in een gespreksgroep van de NVSH, me aanmelden bij een sociale academie, waar ik tot mijn verbazing zomaar werd aangenomen. Blijkbaar merkte niemand hoe volstrekt vervreemd ik was van mijn hele omgeving. Ook mijn moeder niet, maar die was zelf zo ontzettend geïsoleerd dat ze het verschil misschien niet eens zag.

Ik ging samen wonen met een hele schuchtere lieve jongen, het volstrekte tegendeel van mijn man. Met Armin had ik het toen ontzettend moeilijk. Hij was in een leeftijd dat hij voortdurend om aandacht vroeg, maar eigenlijk was ik zelf nog een kind dat helemaal opnieuw moest leren leven. Ik zat in een dagopleiding, moest weer leren studeren wat ik in geen jaren gedaan had. Daarnaast deed ik het overgrote deel van het huishouden. Elke dag Armin op de fiets naar zijn schooltje brengen, dan zelf naar school, hem weer afhalen, 's avonds studeren. De vriend hielp wel eens in het huishouden, maar hij was gewend aan een moeder die alles voor hem deed en het ging hem niet gemakkelijk af.

Het is bijna onmogelijk om op een anderhalfkamer-woning te studeren met een kind van een jaar of vier in de omgeving, en toch moest het. Voortdurend trok hij aandacht, door de kat te pesten, door boeken uit de kast te smijten, door jam op het kleed te smeren, vazen om te gooien, te zeuren om iets te drinken, om de vijf minuten was er iets. Pas 's avonds als hij sliep had ik even rust maar dan was ik eigenlijk al te uitgeput om nog iets te doen. Ik haatte hem als hij niet wou gaan slapen, als hij niet wou opruimen. We liepen elkaar in die tijd zo in de weg dat het ons eigenlijk niet lukte om elkaar aardig te vinden. Het was

een grote strijd tussen zijn behoeften en mijn behoeften. Ik moest me af en toe wel afsluiten voor zijn aandachttrekkerij om te kunnen studeren. Ik had geen andere keus, ik moest zorgen dat ik later in staat zou zijn om ons te kunnen onderhouden. Armin was veel te klein om dat te kunnen begrijpen en gebruikte alle truuks die kleine kinderen kunnen hebben om toch genoeg aandacht en warmte te krijgen; driftaanvallen, gebrul om niets, niet naar bed willen, niet uit bed willen, bedplassen. Op een of andere manier hebben we het overleefd zonder al te veel merkbare schade, maar wel ten koste van ontzettend veel schuldgevoel. Ik denk dat ik niet aan mijn eigen ontwikkeling was toegekomen als ik niet voor de situatie had gestaan dat ik wel moest. Daarom kan ik nu zo ontzettend goed begrijpen dat vrouwen met kinderen niet aan hun eigen ontplooiing toekomen. De druk van je omgeving is ontzettend sterk, de kinderen eisen aandacht en zolang je de enige bent, die ze dat kan geven is er niet aan te ontkomen, je zit met een zelfbeeld dat je voor alles een goede moeder moet zijn. In die tijd is het zeker niet bij me opgekomen dat er iets mis was met de situatie zelf, dat het eigenlijk niet mogelijk is om prakties alleen een kind op te voeden, daarnaast nog te moeten werken en ook nog op een of andere manier rond zien te komen van een kleine beurs of bij te moeten verdienen.

Mijn kind is nog steeds mijn zwakke plek, na jaren nog, terwijl allang duidelijk is dat het een prima joch is, erg zelfstandig voor zijn leeftijd. Nu zijn we elkaars beste vriendje.

Maar jarenlang heb ik het gevoel gehad dat ik volstrekt faalde, dat het allemaal mijn eigen schuld was als het me niet lukte om een begripvolle geduldige moeder te zijn. En alles werd geweten aan het feit dat ik een alleenstaande moeder was. Ik werd asociaal, of op zijn best zielig gevonden. Als Armin met vuile kleren op school kwam omdat hij voor schooltijd in het park was geweest kreeg ik daar van het schoolhoofd opmerkingen over, als hij zijn boterhammetjes zelf had gemaakt of was vergeten kreeg ik briefjes mee naar huis of ik hem niet beter kon verzorgen. Ik durfde nauwelijks naar ouderavonden toe omdat al zijn moeilijkheden werden geweten aan mijn slechte opvoeding. Als de leerkracht eens naar huis opbelde en Armin nam aan omdat ik weg was kreeg ik later opmerkingen dat ik hem teveel alleen liet, alsof ik een keuze had. Maar hoewel ik met mijn hoofd wist dat niemand me iets kwalijk kon nemen omdat ik niets anders kon dan Armin af en toe alleen laten omdat ik moest werken, ik voelde me er toch altijd schuldig over. Ik raakte ook in Nederland ontzettend overstuur als Armin dingen deed waar we op aangevallen zouden kunnen worden, als hij met een ander kind had gevochten, of als hij iets had gepikt. Ik lag een week wakker toen ik hoorde dat hij niet zo goed met zijn klasgenootjes om kon gaan; ze pestten hem omdat hij langer haar had, of op een andere ondefinieerbare manier 'anders' was.

Toen later mijn politiek bewustzijn begon te groeien ging ik behalve om te werken ook wel eens weg om naar een vergadering te gaan. Dat kostte me nog meer strijd met mezelf omdat ik dat nog minder goed kon verantwoorden dan wanneer ik weg was om geld te verdienen. Ik reageerde dan ook ontzettend fel als er weer eens mensen waren die me verweten dat ik mijn kind te weinig aandacht gaf, maatschappelijk werksters, de mensen, van zijn school. Want eigenlijk gaf ik ze gelijk maar ik wist niet hoe ik het op moest lossen, ik kon die aandacht die hij meer nodig had niet uit mijn tenen halen.

Als ik er niet zo zeker van was geweest dat ik niet meer wilde trouwen was ik ook makkelijk gezwicht. Het was de enige oplossing die ik toen kon bedenken; dan hoefde ik tenminste niet in mijn eentje voor ons onderhoud te zorgen zodat ik minder kon gaan werken. Het werd me ook wel van verschillende kanten gesuggereerd, dat ik maar naar een

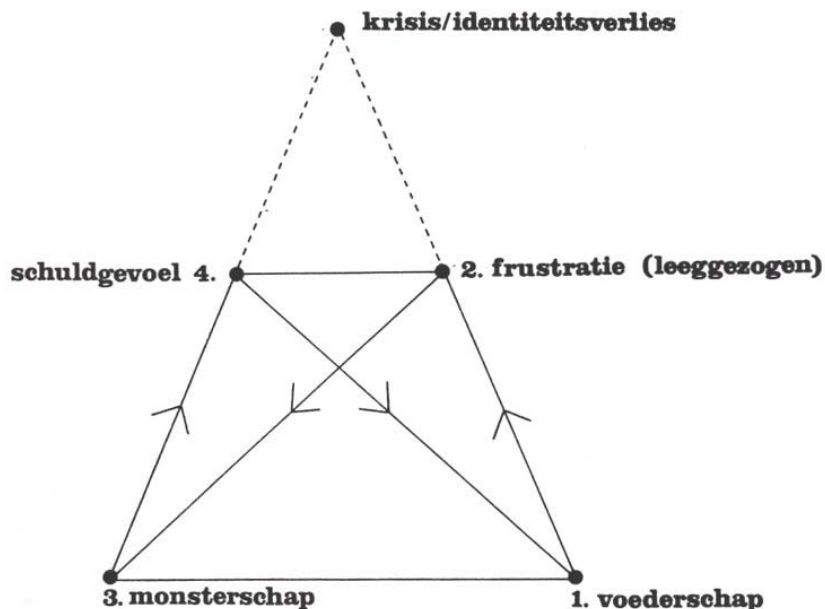
echtgenoot moest zoeken. Ouders die vriendelijk vroegen naar de toekomstmogelijkheden van mijn vriendjes, in de onuitgesproken hoop dat het nog goed met me zou komen. Een neuroloog bij wie ik eens met Armin terecht kwam omdat hij op school moeilijkheden had met zich te konsentreren, zei: 'Mevrouwtje, u heeft een aardig zoontje, niets met hem aan de hand maar ik raad u wel aan om snel te trouwen'. Als ik niet zo zeker had geweten dat het bestaan als huisvrouw me in ieder geval knettergek zou maken, als ik niet zo bewust was geweest dat ik mijn beetje moeilijk bevochten onafhankelijkheid niet meer zo maar op wou geven, was ik waarschijnlijk wel weer getrouwd.

De eerste keer dat ik echt eerlijk over mijn problemen met het moederschap kon praten was toen ik in aanraking kwam met het prille begin van de vrouwenbeweging in Nederland. Een paar vrouwen, allemaal moeders, die met hun kinderen in een huis buiten zaten om een beetje te ontspannen. Toen zei een van die vrouwen: 'Ik had van de week mijn kinderen zo het raam uit kunnen kieperen'. Ik stond versteld dat iemand dat zo maar durfde te zeggen, het was zo'n ontzettende opluchting voor me toen op hun beurt alle vrouwen zeiden dat ze op geregelde tijden hun kinderen konden haten, dat ze ook wel eens tegen ze schreeuwden of ze uit pure machteloosheid een klap gaven. Voor het eerst hoorde ik dat ik niet de enige was die het gevoel had dat ik het eigenlijk niet aan kon. Een van die vrouwen heeft later toen ze ging scheiden de kinderen bij haar man gelaten omdat ze weer op een kamer-tje in de stad ging wonen en ging studeren en ze vond dat haar man beter voor de kinderen kon zorgen dan zij onder die omstandigheden. Ik vond het grenzeloos moedig van haar, om openlijk te durven zeggen dat ze zich zelf niet zo'n goede moeder vond zonder zich ervoor te schamen. Dat ze sterk genoeg was om de druk van de omgeving te weerstaan, burens die haar maar een slet vonden, familieleden die naar haar keken als het mislukte familielid, zelfs haar vriendinnen met de nauwelijks verborgen kritiek. Zonder de vrouwenbeweging die haar steunde in haar overtuiging dat het moederschap niet automatisch de enige echte bestemming voor een vrouw hoeft te zijn had ze die stap ook niet durven nemen.

Later ben ik, samen met andere vrouwen mijn ervaringen op een rijtje gaan zetten. We kwamen tot de konklusie dat de opdracht die je als vrouw meekrijgt gewoon niet te vervullen is wanneer je behalve iets zijn voor andere mensen ook nog eens aan jezelf wilt toekomen. En wie bepaalt dat de enige goede manier om een kind op te voeden de situatie is van één moeder die vrijwel de hele verantwoordelijkheid in haar eentje moet dragen? Wie bepaalt dat degene die het kind krijgt automatisch ook het hele huishouden doet en de verzorging van de man er maar meteen even bij doet? Wie zegt dat de belangen van een kind automatisch belangrijker zijn dan de belangen van vrouwen, moeten we dan een generatie meisjeskinderen opvoeden die ook weer denken dat hun kinderen belangrijker zijn dan ze zelf, zoals elke generatie vrouwen zich wegcijfert voor de volgende generatie?

Citaat uit het Tijdschrift voor psychiatrie (maart 1976, blz. 193):
'Tirrel Harris (1975) vond een hoog percentage van psychiatrische stoornissen bij arbeidsvrouwen in Londen van wie de kinderen jonger dan 6 jaar waren: 42% in vergelijking met 14% bij vrouwen zonder kinderen.'

Voederschap - monsterschap

In deze tekening hebben we het moederschap ondergebracht. Je kan hem zien als een soort ganzenbord. Je begint bij voeding, en moet dan een weg afleggen. Die weg heeft geen eindpunt. Met moederschap kun je geen pot winnen. Moederschap houdt nooit meer op. Je moet die weg steeds maar door afleggen: van voeding naar frustratie, van frustratie naar monsterschap, van monsterschap naar schuldgevoel, en vandaar weer naar voeding, enzovoort.

Moederschap begint met voeding. Zo gauw je zwanger raakt gaat je lichaam, of je wilt of niet, aan het voeden en opbouwen, tot je in een tijdsbestek van slechts negen maanden zeven pond perfect georganiseerd leven produceert: een buitengewone prestatie die je lichamelijk, geestelijk en sociaal ongerief en ook veel energie kost.

Is het kind er, dan ga je door met voeden. Letterlijk: zogen, en figuurlijk: verschonen, knuffelen, enz. kortom verzorgen, maar bovendien nog emotioneel verzorgen: geruststellen, dingen uitleggen, nare dingen verzachten. .

Veel moeders gaan zich nadat ze een tijd gevoed hebben, onprettig voelen: ze zijn de hele dag bezig met het kind, komen niet aan zichzelf toe, er is verwijdering met hun man ontstaan, het kind blijkt geen pop of teddybeer te zijn. Het blijkt niet alleen goede, maar ook slechte en ergerlijke eigenschappen te hebben. Je kunt je ineens voorstellen dat het een tegendraadse puber zal zijn.

Moeders kunnen op een gegeven moment het gevoel krijgen dat ze van het kind minder terugkrijgen dan ze er in stoppen. Deze en dergelijke gevoelens en ervaringen maken dat ze zich leeggezogen voelen. En ongemerkt zijn ze een plaatsje verder geschoven op het Moeder de Ganzenbord.

Nadat ze een tijdje in het hokje onlust-frustratie hebben gezeten, gaat dit zich uiten: je reageert af op het kind. Je hebt ook niemand anders: je man is er niet (naar zijn werk) en als je agressief tegen hem bent komt er ruzie en die ruzies verlies je op den duur; je raakt door je kind er steeds meer aan gewend zacht en toegeeflijk te zijn (een houding overigens die ook de man zich maar al te graag laat aanleunen). Dus je mokt, zeurt of zwijgt demonstratief tegen je man, de sterkere, en reageert af op je kind, de zwakkere. Ooit komt het moment dat je het kind slaat. Omdat het alweer 's nachts huilt, of alweer heeft gekotst, of omdat je te moe bent om wat dan ook nog te verdragen, zeker aandacht, vragen.

Ongemerkt ben je zo op plaatsje drie van het moederbord gekomen: bij monsterschap. Want je vindt jezelf monsterlijk. Je eigen kind slaan. . . Welke moeder doet zoiets? En je spoedt je naar vakje vier: schuldgevoel. Je wil het goedmaken en je komt weer terecht bij. . . voeding. Enzovoort. De kringloop van de moeder. Altijd maar door. Altijd bewegen activiteiten en gevoelens van de moeder zich binnen de vier door ons aangegeven punten. Je komt daar, binnen de klassieke gezinssituatie, nooit op een prettige manier weeruit.

Er uit komen gebeurt alleen als je doorschiet, je wankel evenwicht verliest of uiteindelijk één bonk vriendelijke zorgzaamheid bent geworden; je schiet door, via frustratie en/of schuldgevoel (die bij elkaar horen, daarom staan ze op de tekening ook dichtbij elkaar). Je agressie heb je niet kunnen uiten die is naar binnen geslagen en vormt daar met de al bestaande emoties een verwarde brei die voor anderen alleen nog waarneembaar is als zeurderige verongelijkheid. Zo dichtgeslagen, kun je doorschieten naar verwarring, totale moeheid, of, erger nog, algehele machteloosheid: je gaat vergeten wie je zelf bent en wat jij zelf ook al weer wou en wilt, want je wilt en hoeft niets meer (identiteits- of zelfverlies). Je wordt depressief, kwelt jezelf. Je raakt aan de kalmeringspillen. Uiteindelijk kom je terecht in een psychiatrische inrichting als je pech hebt (of in een feministiese praatgroep als je geluk hebt en nog in staat bent die ene stap te zetten). Het moedergevoel dat zich beweegt tussen de vier uitersten voeden, leeggezogen worden, agressie en schuldgevoel komt niet zomaar uit de lucht vallen. Er is basis voor: je taak als moeder, de opvoeding die van je verlangd wordt. Die taak beweegt zich tussen de twee polen voeding(liefde) en monsterschap. Op de tekening is 'opvoeden' de basis waarop het bouwsel van de gevoelens van de moeder rust.

Wie eist eigenlijk dat je je kinderen opvoedt? De maatschappij. Er zijn vast wel vrouwen die zich kunnen voorstellen dat ze met hun kinderen gezellig in een bos zitten, ver van de bewoonde wereld en daar lekker blijven. De opvoeding van je kinderen zou er in zo'n situatie natuurlijk heel anders uitzien. Maar er zijn geen afgelegen bossen meer. Dus moeten we opvoeden.

Nu moet je niet meteen denken: O ja, de maatschappij weer. Want de maatschappij bepaalt ècht tot in alle details de opvoeding die jij geeft. In onze maatschappij wordt een kind opgevoed om zijn of haar toekomstige taak en positie in die maatschappij te gaan vervullen, en het is in het belang van het kind èn van die maatschappij als het daarvoor goed is toegerust. De maatschappij stelt een boel eisen.

Een deel daarvan moet jij in je opvoeding stellen.

Nu is 'de maatschappij' geen ambtenaar die aan je deur komt en bevelen en formulieren uitdeelt. Zo eenvoudig liggen de zaken niet. Toch kan de maatschappij jou eisen stellen, ondanks het feit dat hij iets vaags en ingewikkelds is. De 'maatschappij' wordt gevormd door alle mensen bij elkaar (al nemen sommigen er meer plaats in dan anderen, en al nemen vrouwen er naar aantal evenveel plaats in als mannen maar naar belang-

rijkheid veel minder plaats),

Dat denkbeelden, prestaties en geweld in onze maatschappij belangrijker zijn dan gevoelens en verzorging, komt omdat de mannen meer te zeggen hebben dan vrouwen. En omdat de mannen onderling heel wat belangentegenstellingen hebben - een verschijnsel dat door Marx kernachtig is samengevat in het begrip klassenstrijd - is 'de maatschappij' vol met tegenstrijdigheden.

Met de tegenstrijdigheden in 'de maatschappij' komen wij vrouwen heel duidelijk in aanraking bij het opvoeden van onze kinderen.

Wij moeders krijgen van 'de maatschappij' bv. de 'opdracht' onze kinderen in liefde groot te brengen. Moederliefde geldt als een hoog in ere gehouden vanzelfsprekendheid. Talrijke publikaties wijzen ons op het gevaar van liefdeloosheid: diefstal, crimineel gedrag zullen een gevolg zijn, ons kind zal later geen bevredigende liefdesrelatie kunnen hebben, het zal allerlei psychiese stoornissen krijgen, we worden bedreigd met termen als leermoeilijkheden, complexen, trauma's enz. Aan de andere kant rust op ons de zware taak het kind psychies bij te schaven, juist in de eerste levensjaren (waarin het kind voor het leven wordt gevormd! roept de psycho-analyse door het keukenraam). Wij moeten het kind de driftbuien afleren, maar wij mogen het niet slaan. Wij moeten het kind discipline leren, maar we moeten het ook ruimte voor zelfontplooiing geven. Het kind moet, vooral al het een jongen is, mogelijkheden tot zelfexpressie, bewegingsvrijheid, geestelijke groeikansen hebben, het moet zijn ontdekkings- en exploratiedrift kunnen uitleven, en wij moeten ondertussen zorgen dat het daarbij niet met elektriciteit, scherpe voorwerpen, verkeer en kinderverkrachters in aanraking komt. Wij moeten het kind niet teveel verbieden, maar ook niet te veel verwennen. Enz. enz., zoveel tegenstrijdigheden dat we het nooit goed kunnen doen. Al deze tegenstrijdigheden vormen tezamen het ons door de maatschappij opgelegde opvoeden. Van dat opvoeden doen wij moeders alleen het ruwe voorbereidende handwerk. Vanaf de kleuterschool neemt de overheid het over, teneinde met veel vertoon van specialisme ('pedagogiek') en met aanmerkelijk minder liefde gedweeë werknemers/echtgenotes van ons kind te maken. Maar dat ondankbare vóórvormen, dat moeten wij doen, in de eenzaamheid van ons huis, zonder advies - vader is overdag weg en dient alleen als stok ach ter de deur ('Als je vader straks komt') en de kinderpsycholoog komt pas over de vloer als er bij ons opvoeden iets is misgegaan.

Dat ruw vóórwerk, dat noemen wij het elementaire dooddrukken. Het erbij behorende gevoel is monsterschap. Wij vormen ons kind - grotendeels onbewust - zó dat 'de maatschappij' er door middel van de school zijn normen en waarden zonder veel moeite kan ingieten.

Nee, de 'maatschappij' is geen ambtenaar. Voor het kleine kind is de maatschappij. . . moeder.

Moeder heeft, met de school, een zeer belangrijke doorgeef-functie. Zij 'vertaalt' de werkelijkheid voor haar kinderen en daarmee geeft ze de maatschappelijke (voor)oordelen ook door. Zij vertaalt de werkelijkheid verschillend voor haar zoons en dochters. Zij geeft ook het sociale klassesysteem door. Moeder is voor de kinderen het centrum van hun 'sociale milieu' (Dat is ook een reden dat meisjes uit hogere lagen tegenwoordig een betere opleiding krijgen: om hun zoons beter te kunnen opvoeden, om te kunnen helpen bij hun huiswerk).

Het is voor deze doorgeef taak nodig dat moeder afhankelijk is en dat haar hoofd tamelijk leeg is (maar haar hart vol, natuurlijk, precies andersom als bij mannen). Dat zal wel één van de redenen zijn waarom vrouwen onderdrukt worden.

Tot een schooljuffrouw

'hier is mijn allergrootste schat
hij kwam verkreukeld uit een gat
van 's morgens tot 's avonds streek ik hem glad
(mooi, maar vermoeiend werk was dat)
opgevouwen en smetteloos
ligt hij in deze nette doos
verfrommelt u hem alstublieft
niet al te achteloos.'

Iedere vrouw moet een kind hebben...

Vorming tot vrouw – vorming tot moeder

Als vrouwen kinderen krijgen worden ze moeders, dat wil zeggen dat ze die bepaalde eigenschappen en gevoelens krijgen die in de voorafgaande stukken zijn beschreven: verantwoordelijkheidsgevoel en schuldgevoel, zorgzaamheid en zorgelijkheid. Die eigenschappen en gevoelens krijgen ze ook als ze hele andere karakters hadden en zichzelf een andere toekomst hadden voorgesteld. Kortom, vrouwen die kinderen krijgen gehoorzamen aan hun maatschappelijke opdracht, die bepaald wordt door de economiese, sociale en politieke eisen van de samenleving waarin zij leven en door hun positie daarin.

Je zou je kunnen afvragen hoe dat mogelijk is. Vrouwen worden kenmerkend voorgeprogrammeerd tot voedster en vormster. Wij noemen het laatste liever 'monster' omdat wij eronder lijden dat we de aardigste eigenschappen in onze kinderen moeten helpen uitroeien om ze geschikt voor de samenleving te maken, dwz. gehoorzaam genoeg om het hen opgedragen werk te verrichten of eierzuchtig genoeg om anderen voor zich te laten werken.

Natuurlijk wordt er heel wat sociale druk uitgeoefend op vrouwen die kinderen hebben, om zich als moeder te gedragen; ook de overheid doet ijverig mee, met de school en de kinderbescherming als belangrijkste instanties die je op je vingers komen tikken als je het niet goed doet. Bovendien volgt een groot aantal van de eisen van het moederschap uit de situatie zelf. Als je een kleine baby hebt waar duidelijk niemand anders voor zorgt, dan laat je dat kind toch niet doodgaan. Maar dat is niet voldoende om te verklaren waarom vrouwen met kinderen, waar verder niets bijzonders mee aan de hand is, zoveel schuldgevoelens hebben; allemaal verschillende persoonlijkheden, met in grote lijnen dezelfde strenge opvatting van hun plicht om zich weg te cijferen ten behoeve van de kinderen.

Wij worden voorgeprogrammeerd als moeders, door de houding die onze ouders en verdere omgeving tegen ons aannemen vanaf dat we in de wieg liggen.

Ouders vinden dochters minder belangrijk dan zoons, moeders net zo goed als vaders. Phyllis Chesler heeft in 'Vrouwen en waanzin' (vert. van Women and Madness, Avon Books, 1972) gezegd dat meisjes worden 'starved for matrimony', uitgehongerd voor het huwelijk. Chesler definieert 'voeden' als 'de inwendig samenhangende en voortdurende beschikbare gave van fysieke, huiselijke en emotionele steun in de kindertijd, samen met de toegevoegde gave van medeleven en respect in de volwassenheid'. Zij ziet 'voeden' als 'begeleiden', en vindt dat het vnl. ten goede komt aan zoons (door hun moeder), en mannen (voor wie de echtgenote de taak van de moeder overneemt).

Meisjes worden niet begeleid tot een volwassen persoonlijkheid, omdat ze dat niet hoeven te worden; ze hoeven niet verder te komen dan met poppen te spelen, wat de meeste ook doen, omdat moeder nadoen het enige houvast voor hun gedrag is.

Dat moeders meisjes minder belangrijk vinden dan jongens, heeft verschillende gevolgen. Ten eerste krijgen meisjes gewoon minder aandacht. Dat zou op zichzelf niet zo erg hoeven te zijn (al die voedende aandacht voor jongens leidt maar tot al die zelfzuchtigheid waar wij

zo'n last van hebben), als het niet zo was dat de afwezigheid van aandacht veroorzaakt wordt door beknotting. Als je meisjes iedere activiteit verbiedt behalve met poppen te spelen - andere vormen van activiteit zijn immers onvrouwelijk - hoef je ook niet op te letten of ze niet uit bomen of in de sloot vallen (zie de verhalen in dit boek van de getergde moeders van jongetjes); en als je iedere vorm van agressiviteit verbiedt, zijn ze ook niet lastig. Omdat meisjes geen maatschappelijke toekomst hebben, behalve dan die van vrouwen moeder - tegenwoordig misschien met enige vakbekwaamheid voor het geval van echtscheiding - hoeven er geen oorspronkelijke eigenschappen te worden gespaard in het dooddrukingsproces; ze kunnen eenvoudig over de hele linie worden afgeknepen. (Overigens is de vrouwenbeweging er het levend bewijs van dat niet alle ouders dat volledig doeltreffend doen, dat sommige meisjes tegen de verdrukking ingroeien).

Moeders zien meestal niet meer perspectief in hun dochters dan de herhaling van hun eigen leven, dat zij meestal, bewust of onbewust, niet hoog schatten. En als de dochters zich bij deze visie aanpassen, hoeven zij moeder alleen maar braaf na te doen (voorzover ze dat niet al, als kleine aapjes, vanzelf doen). En de visie van vader wordt bepaald door hun man-zijn; zij willen in hun dochters juist die vrouwelijke aspecten die zij eroties vinden - en omdat ze in de tegenwoordige situatie van het kleine gezin bijna een monopolie hebben in het geven van waarderende aandacht, lukt het ze vaak genoeg om van hun dochters kleine kokette meiden te maken (om dan maar de lichtste vorm te nemen van wat Phyllis Chesler in 'Vrouwen en waanzin' verkrachting noemt).

En zo is, in het kort gezegd, het meisje voorgeprogrammeerd als vrouw en moeder. Ze zal een man zoeken omdat 'het zijn van een man' de enige manier is om liefde en aandacht te krijgen; en ze zal kinderen krijgen omdat dat de enige manier is om maatschappelijk serieus genomen te worden; en als alles goed gegaan is heeft ze de gebaren van het moederschap al ontelbare keren geoefend op de pop en bij moeder in de keuken. Ze is voorbereid op het voeden van anderen, doordat haar iedere mogelijkheid om haar energie voor zichzelf te gebruiken ontnomen is. En ze is ook voorbereid op vormen en op monsterschap, doordat haar verboden is haar agressie te uiten behalve voor een opvoedend doel: zoals moeder en de juf kwaad zijn ter handhaving van de sociale normen van de omgeving. Ze voelen zich schuldig en zitten in angst. Want het moederschap dat wij kennen is in dezelfde tijd ontstaan als de psychologie, en door deze bepaald en uitgewerkt. Moeders, in het bijzonder middenklasse-moeders, weten dat zij verantwoordelijk zijn voor de gevolgen van hun woede. Ieder opvoedingsboek, iedere televisieserie, iedere kinderrubriek in een vrouwenblad vertelt dat het slecht is voor kinderen als hun moeder kwaad op ze is. In ons a.s. boek over hulpverlening gaan we hier verder op in). Kinderen kunnen complexen krijgen, neuroses en angsten, homoseksueel worden enz. Allemaal moeders schuld.

Agressie van vrouwen is sociaal en socialiserend. Meisjes halen geen vogelnesten uit, maar ze pesten elkaar als hun uiterlijk niet aan de standaard norm voldoet. Dat pesten is het hevigst in de tijd dat hun werkelijke vorming voltooid wordt: op hun achtste of tiende, als school en ouders erin geslaagd zijn alle uitzicht op werkelijke activiteit te vernietigen. Dan hebben ze al een hoop agressie af te reageren. Maar als ze werkelijk opgesloten zijn, als alle illusies van prins op 't witte paard en schattige babies vervlogen zijn, dan is er pas goed reden tot woede. Er is geen manier om die kwijt te raken zonder in eigen vlees te snijden. Kwaad zijn tegen je man helpt niet, want die heeft alle machtsmiddelen. Kwaad zijn op je kinderen is daarentegen in zekere zin je plicht, want hoe vaak doen ze niet dingen die ze niet mogen, en die

ze zullen moeten afleren om een behoorlijk mens te worden?
En zo zijn moeders dan kwaad.
Loop maar eens op een warme zomerdag achter de huizen langs, of ga met Judith Hertzberg in het park zitten:

'de jonge moeders in het park,
wat kunnen ze foeteren;
je zou bijna gaan denken dat zij
van de kinderen moederen moeten'

Dat moeten ze inderdaad, en niet alleen van de kinderen. Het foeteren hoort er bij. Maar hun woede is niet evenredig aan de kleine overtredingen: de vingertjes op de ramen, het afpakken van het schepje van het andere kind. En dat weten de moeders zelf, en ze voelen zich monsters.

DISCRIMINATIE

Mijn eerste is een meisje.
Als de opwinding over de bevalling wat geluwd is, verandert ook het commentaar van de bezoekers over de drie kilo mensenvlees. Er wordt krities gekeken: het lijkt natuurlijk op mijn schoonmoeder. En met een toegeeflijke klank in de stem wordt me vertrouwelijk medegedeeld dat de volgende vast een jongen zal zijn.
Ik begrijp het niet zo erg best, ik voel me heel tevreden over mijn geleverde prestatie en kan me niet voorstellen dat mijn produkt van mindere kwaliteit zou zijn omdat het een meisje is. Maar het kwaad is gezaaid. Ik kijk met een schuin oog naar de zusters en moeders tijdens de eerstvolgende voedingsvoorstelling. En ja hoor, de mannetjes-babies worden met veel vlagvertoon aan hun baarsters overhandigd. 'En hier hebben we Pietje', beginnen de zusters al in de deuropening te jubelen. Pietje krijgt als een oordeel, maar dat komt omdat ie zo'n honger heeft en reken maar dat ie deze keer enorm z'n best zal doen.
Mijn kind krijgt ook. 'Ze moet nog leren zich aan te passen aan de voedingstijden. Voor u uit het ziekenhuis bent is dat wel gelukt', zegt de zuster.
Na een paar dagen heeft mijn dochter het zaalrekord gebroken wat de melkconsumptie betreft. Ze wordt op rantsoen gesteld, mijn melk wordt afgekolfd, in flessen gedaan en aan babies gegeven die het borstzuigen nog niet zo onder de knie hebben.
Verpleegsters zijn gek op statistieken en rekords zijn er om gebroken te worden. Met spanning wachten we op het volgende.
En dat is Jantje. Jantje was bij de geboorte al een dik vet monstertje van 9 pond en is nu druk bezig zijn gewicht in een ijtempo te verdubbelen ter meerdere glorie van de zusters en zijn moeder. Geen rantsoenering voor Jantje, o nee! 'Dat wordt me er eentje; kijk eens hoe sterk hij al is!'
Onder trotse blikken van de vrouwen werpt Jantje zich andermaal woest op zijn moeders tepel. Ik hoop in stilte dat hij zich te pletter zuigt.
Mijn dochter is nu vierentwintig, ze is bang om in het donker alleen op straat te lopen. Bang om verkracht te worden door Jantje die zo groot en sterk is.

WAAROM IK ZE TOCH KREEG

'Je hand zal nog eens boven je graf groeien', zei mijn moeder tegen me, als ik weer eens wat had uitgehaald óf juist niet had gedaan wat er van me verwacht werd. Ik ben nu 43 jaar en met mij is sindsdien heel wat gebeurd. Ik lig allang niet meer wakker van deze woorden, die me jaren achtervolgd hebben en met het gevoel gaven dat er iets mis met me was. Dat ik niet was als al die andere meisjes, die altijd beter waren dan ik. Die anderen kleedden zich tenminste als meisjes, hielpen thuis hun moeder, speelden en wandelden met hun kleine broertjes en zusjes en wisten precies hoe ze bij jongens in de smaak moesten vallen. Kortom toonbeelden van vrouwelijkheid, waarmee ik jarenlang werd vergeleken. Ik kon hier niet aan tippen en wilde dat ook niet. Eigenlijk heb ik nooit zo precies geweten wat ik wilde. Maar ik voelde me wel een grote sof en dat is altijd zo gebleven, hoewel ik dat voor de buitenwereld meesterlijk heb weten te verbergen.

Door de slechte relatie van mijn ouders, de zwakke gezondheid van mijn moeder, de grote leeftijdsverschillen met mijn broer en zusjes en het te kleine Amsterdamse benedenhuis was de straat voor mij al heel jong een vluchthaven. Ik had al gauw de naam van straatmeid en jongensgek: ik speelde alleen met jongens en werd omdat ik veel durfde, geaksepteerd. Thuis kwam ik alleen om te eten en te slapen en om verwijten aan te horen dat ik niets nuttigs deed en iedereen liet barsten.

Dat ik een meisje was en aan allerlei vage idealen van mijn ouders moest voldoen was een obsessie voor me. Ik wilde helemaal geen meisje zijn. Ik wilde net zijn als mijn broer en mijn vriendjes. Die mochten veel meer en werden tenminste niet zo in de gaten gehouden.

Van enig contact met thuis was geen sprake. Toen ik 12 jaar was en met het straateltal als enig meisje een voetbalwedstrijd meespeelde voelde ik ineens bloed langs mijn benen lopen. Ik wist niet wat het was, en ben in paniek naar huis gerend. Mijn moeder vertelde mij dat het nu maar eens afgelopen moest zijn met al die kuren. Ik was nu een jonge dame en dat betekende dat ik niet langer met jongens langs de straat kon blijven zwerven. 'Het wordt tijd dat je je nu eens als een meisje gaat gedragen anders loopt het nog verkeerd met je af.'

Ik heb me een dag in huis opgesloten, niet gegeten en alleen maar gejanke van ellende. De volgende dag trainde ik weer mee alsof er niets was gebeurd. Maar ik was mijn zekerheid kwijt. Ik voelde me anders en heb toen voor het eerst gevoeld dat ik nergens bijhoorde.

Ik begon al gauw met jongens en later met veel oudere mannen te vrijen. Niet omdat ik het zo geweldig fijn vond, maar meer omdat ik me hierdoor geaksepteerd voelde.

Mijn grote angst was om in verwachting te raken. Om net als mijn moeder alles te moeten opgeven en alleen maar klaar te staan voor man en kinderen en dan stront als dank te krijgen. Het was een schrikbeeld voor me. Op school werd ik ook niet veel wijzer. De nonnetjes lagen in het stof voor de meisjes die zich optutten. Vriendinnen had ik hier niet. Ik begreep ze ook niet. Terwijl het bij al die meisjes thuis dezelfde misère was, kletsten ze altijd over mannen, trouwen en kinderen. Het viel me wel op dat alles in hun verhalen en fantasieën altijd veel mooier dan de werkelijkheid was. Alsof het zo prettig was om op je 49ste, net als mijn moeder (ik was toen 18 jaar) nog een kind te krijgen!

Trouwen wilde ik beslist niet. Daar had ik al genoeg ellende van gezien. Wat ik wel wilde wist ik niet. Het ver schoppen in de journalistiek heeft me na mijn schooltijd een tijdlang beziggehouden. Ik had het geluk, dat ik op mijn 18de al in de journalistiek verzeild raakte en in verschillende bladen mijn stukken kwijt kon.

Maar toen ik er achterkwam, dat ik alleen maar met knokken en man-

nen versieren de goeie opdrachten kon krijgen, was de lol eraf. Na veel gescharrel en toestanden met mannen ben ik plotseling met een hele rustige aardige jongen getrouwd. Om overal vanaf te zijn: van het gedonder thuis en van het altijd moeten knokken. Het heeft me een tijdlang het gevoel gegeven ergens bij te horen. dat ik net was als al die anderen. Kinderen wilde ik persé niet en W. aksepteerde dat. Hij aksepteerde alles van me: mijn grillen, mijn eeuwige onrust, en mijn afkeer van het huishouden. Ik was weinig thuis, vaak op pad voor de krant en had ook weinig tijd en interesse voor hem. Familie en vrienden vonden het maar een raar huwelijk en lieten dat ook merken. Dat W. lol had in het huishouden, veel meer dan ik, vond iedereen belachelijk. Het werd ook niet vertrouwd. 'Die man is veel te goed voor jou, wat geef je hem eigenlijk terug?' Dat hoefde niemand mij te vertellen, want daar was ik ondertussen zelf ook wel achtergekomen. Ik kon er met niemand over praten en ik heb er aan gedacht om weg te gaan. Maar ik wist niet waarheen en was ook bang voor de konsekwenties. Ik hoorde het iedereen al zeggen: 'Zie je wel die meid heeft nooit gedeugd'. Ik ben ook gebleven omdat ik op mijn manier gek was op W. en omdat hij dat blijkbaar aksepteerde.

Ik kon mij dus uitleven in mijn werk. Maar niet voor lang. De druk van buitenaf en het schuldgevoel tegenover W. werd op den duur zo groot dat ik door de knieën ging. Ik hoopte door het moederschap voor het eerst van mijn leven ergens bij te horen, me niet zo buitengesloten te voelen en net zo te worden als andere vrouwen. Nou daar heb ik me mooi op verkeken.

Ik geloof achteraf, dat het mijn aanpassingsvermogen is geweest dat ik in die jaren, toen de kinderen nog klein waren, nooit gek of overspannen ben geworden. W. werkte altijd hard en heeft er ook jaren bij gestudeerd. Ik stond er dus prakties alleen voor. Op de buitenwereld ben ik altijd overgekomen als een moeder die erg in haar kinderen opging en altijd met ze bezig was. Dat was ook wel zo. Als ik iets op me neem, steek ik er ook al mijn energie in. Zelfs in het kinderen krijgen was ik ambitieus. In de negen maanden zwangerschap was ik altijd fit, presteerde ontzettend veel en de bevalling stelde niets voor, en ik was er trots op dat ik na alle vier de bevallingen meteen het bed uitstapte en de andere dag op straat liep. Onze kinderen zijn geloof ik nooit iets tekort gekomen, maar ik ben er wel achtergekomen dat ik niet zo'n echte moeder was.

Babies vind ik helemaal niet zo aantrekkelijk. Ik keek ze eigenlijk uit de wieg. Als ik andere vrouwen hun babies zag knuffelen, stond ik er helemaal buiten.

Ik wilde ook alleen maar jongens hebben. Onbegrijpelijk achteraf. Ik was met mijn zusje altijd jaloers geweest op mijn enige broer die alles mocht en veel meer aandacht van mijn moeder kreeg. Iedereen vond mij een lastig kind dat thuis altijd dwars was en niets beters wist dan zich als een jongen te gedragen.

De eerste twee waren ook jongens en het derde kind was een meisje. Het vierde was weer een jongen. Ik heb er erg aan moeten wennen dat ik een dochter had. Ik denk achteraf dat het mijn angst was, dat zij zich als kind net zo ongelukkig zou gaan voelen als ik, en dat zij ook altijd de mindere van haar broers zou zijn. Als enig meisje tussen haar drie broers rooit zij het overigens uitstekend. Ik denk dat het heel belangrijk is dat W. en ik er altijd op gespist zijn dat zij zich niet tweederangs voelt zoals ik en mijn zussen altijd hebben gedaan.

Ik heb mij jarenlang, toen de kinderen nog klein waren, een grote nul gevoeld. Ik schaamde me dood als mij gevraagd werd 'wat doe je tegenwoordig?' Ik zei dan: 'Oh ik doe van alles en ik heb ook nog vier kinderen'. Ik heb me door de kinderen, toen ze klein waren, leeg laten

zuigen. Niet omdat ze zo lastig waren, want dat waren ze helemaal niet, maar ik was altijd met ze bezig en ik was jarenlang doodsbang dat er iets akeligs met ze zou gebeuren.

Ik heb er nooit bij stilgestaan, dat ik het met oudere kinderen zo moeilijk zou krijgen. Toen ze klein waren hield ik mezelf overeind door te denken: 'Wacht maar tot ze groot zijn, dan ben je vrij'. Vrije tijd heb ik nu meer, maar de problemen zijn anders en misschien wel groter. Ik denk dat ik me vroeger nooit heb gerealiseerd dat ik van mijn kinderen nooit meer los zou komen. Dat ze me altijd blijven achtervolgen, ook als ik niet bij ze ben. Er kan altijd iets misgaan en dan heb ik het gedaan.

Mijn journalistieke werk en politieke activiteiten heb ik toen de kinderen naar school gingen weer opgepakt.

Als vrouw telde ik nog steeds nauwelijks mee. Ik kon alle stomme klussen weer doen en zolang ik maar lief en aardig was werd ik getoleerd.

In de vrouwenbeweging kwam ik vrouwen tegen met dezelfde ervaringen als ik. Dat is voor mij een enorme steun geweest. Het was een geweldige ervaring om te ontdekken dat ik niet langer alleen stond en dat ik ineens ergens bij hoorde. Ik heb ondertussen ook ontdekt, dat het bij vrouwen horen en het feministies bezig zijn ook heel bedreigend kan zijn. Familie en vrienden vinden mij een gefrustreerd wijf. Van mijn moeder kreeg ik kortgeleden te horen: 'Je bent altijd een buitenbeentje geweest. Ik ben blij dat ik tenminste een normale zoon heb'.

Met mijn kinderen, vooral de oudere jongens, met wie ik altijd goed overweg kon, heb ik de laatste tijd moeilijkheden. Ze pikken het niet dat ik naast mijn gezinsleven en mijn werk, ook een leven met vrouwen leid. Ze vinden mij egoïsties en vergelijken mij met moeders van vrienden die vaker thuis zijn en altijd klaarstaan voor het gezin. Onze oudste zoon heeft mij ronduit gezegd, dat ik faal als moeder. 'Aan jou heb ik geen boodschap meer, ga jij maar naar je lesbische vriendinnen'. Hij heeft nu vaste verkering zoals hij het noemt. Dat betekent dat ik dagelijks met m'n neus gedrukt wordt op het bekende patroontje: mannetje-vrouwtje. Ik word daar ontzettend agressief door. Ik kan er ook moeilijk tegen als hij in mijn buurt uitgebreid zit te vrijen. Alles wat ik na jaren zoeken en experimenteren voor mezelf heb ontdekt wordt nu in mijn eigen huis omvergehaald. Mijn zoon voelt mijn spanningen gelukkig aan en heeft aangekondigd dat hij op kamers gaat. Het is voor ons allebei het beste.

Ik denk de laatste tijd vaak, dat het voor iedereen en ook voor mijzelf beter zou zijn als ik wegging. Maar ik zie 't mezelf nog niet zo gauw doen. Als ik zie dat vrouwen die van huis zijn weggegaan met schuldgevoelens rondlopen en met de vinger worden nagewezen, krijg ik 't benauwd. Schuldgevoelens tegenover mijn kinderen heb ik altijd. Ik kan er gelukkig met andere vrouwen over praten, maar ik zal het toch zelf moeten uitzoeken.

JE BENT MOEDER VOOR HET LEVEN. . . .

Als je geboren bent kijkt iedereen naar je onderlijf. Heb je een kut dan wordt vanzelfsprekend aangenomen dat je ook een baarmoeder en eierstokken bezit. Niemand heeft ze nog gezien of de werking ervan waargenomen, jijzelf ook niet. Toch wordt aangenomen dat één en ander al functioneert, het moet alleen nog geperfectioneerd worden. Het onzichtbare moederschap begint.

Je krijgt zachte beesten, poppen, wiegjes en fornuizen. Je neiging om er

'alternatief' mee om te gaan worden niet gehonoreerd. Op de kleuterschool ga je vaker de poppenhoek in en je mag zorgend spelen met de jongste kleuters. Heb je na enige tijd wat routine en vaardigheid opgedaan dan wordt je gepromoveerd. Je mag fijn thuis moeder helpen om voor het babietje te zorgen.

Ik behoorde niet tot de routiniers. Op zesjarige leeftijd mishandelde ik nog steeds de mij bij elke verjaardag toevertrouwde celluloid monsters, dus verbood mijn moeder me de baby ook maar met één vinger aan te raken. Maar daarom niet getreurd, je hebt meestal wel een vader die ook uitstekend oefenterrein is. Je 'mag' moeder dan jarenlang 'helpen' vader te verzorgen. Je schenkt kopjes thee en koffie, doet de was, boodschappen en afwas. Tijdens je lagere en middelbare schooltijd krijg je geen duidelijk vakonderwijs in het moederschap. Dat is ook niet meer zo nodig. Het onzichtbare moederschap wordt nu zichtbaar in de vorm van borsten, buik, billen en menstruatie. Er wordt nog niet met je gesproken over neuken maar wel over de kinderen die je later zult hebben. En op een dag trouw je of gaat samenwonen, want je bent er nu zelf wel van overtuigd dat jouw functioneren in baan of studie toch nooit zo belangrijk gevonden zal worden. Je wordt nu eerst de moeder van je man. Wanneer ja na al die jaren voorbereidend werk eindelijk een kind baart en 'echt' funktioneert lever je zelf het bewijs dat iedereen het bij het rechte eind had. Dit toppunt van zichtbaar moederschap eindigt als de kinderen het huis uit zijn. Ben je nu klaar? Nee, als moeder-de-vrouw hou je nog een aantal functies over: je man, je lijf en je kleinkind. Godzijdank heb je niet het eeuwige leven en komt het moment dat je wordt begraven. Je keert terug naar het onzichtbare moederschap. Ze dekken je toe met een grafsteen: 'Hier ligt onze zorgzame moeder. Zij ruste in vrede'.

Ik denk dat ik me zal omkeren in het graf als ze zo iets op m'n kop zetten.

Moeder voor het leven...? Je bent moeder voor de eeuwigheid.

'STRAKS ZAL HEEL UW LEVEN VERANDEREN'

Nu ik, dertig jaar en moeder van een dochtertje van vijf jaar, terugdenk hoe ik tien tot vijftien jaar geleden fantaseerde over 'mijn toekomst', is het belangrijkste waarvan ik droomde nu werkelijkheid. Toch kan ik niet ontkomen aan het gevoel bedrogen te zijn: opgescheept met valse dromen van vroeger, en nu met een schijnbaar ideaal leven.

Waar droomde ik van zo na m'n vijftiende: van vriendjes en in die vriendjes zie je al die lieve, aardige en sterke man waarmee je gaat trouwen, die voor je zal zorgen, je beschermt en die jij verzorgt. (Zoals nu in de reclame voor de t.v.: altijd blij en opgewekt, een lach op het gezicht waarvan de toewijding afstraalt en het lijkt of dit de grootste bevrediging geeft die een vrouw zich maar kan wensen). En dan samen kinderen krijgen. Het wonder groeit; eerst wordt je buik vol, daarna je leven, het einddoel is bereikt en mijn dromen gingen dan ook nooit verder.

Toen ik in verwachting was verliep alles volgens de boekjes die ik over 'het komende moederschap' gelezen heb. Bijna negen maanden loop, zit en lig je te dromen over hoe het straks zal zijn: 'zo'n levend mensje, helemaal van jou (en tussen haakjes ook van je man) in jou gegroeid, dat je leven vol zal maken, waar je verantwoordelijk voor bent' en vul maar verder aan. De boekjes staan vol van deze mooie zinnen, die je hart week maken en tranen achter je ogen laten branden van ontroering. Tussen al deze opwekkende teksten staan terloops enkele andere zinnen, zoals 'straks zal heel uw leven veranderen (klinkt weer prachtig), de kleine nieuwe wereldburger zal uw aandacht vragen en u zult niet meer zoals voorheen kunnen gaan en staan waar u wilt, waar daartegenover staat. . .' en verder gaat de lyriese taal weer, met als gevolg dat deze zinnen wegvallen.

Nadat ons dochtertje geboren was heb ik een maand in een roes als hierboven beschreven geleefd en daarna verdween dit gevoel snel. Terwijl je maar enkele uren per dag rechtstreeks met het kind zelf bezig bent, is je aandacht er dag en nacht op gericht, je leeft op je horloge, je schrikt van iedere huilpartij, je maakt maandenlang veel te korte nachten en je bent een en al onrust van binnen. Maar het blijft allemaal fijn - het moet fijn blijven - iedereen vindt het fijn (?) en daarom moet jij het ook fijn vinden en, het gevolg is dat je krampachtig gaat leven omdat je jezelf niet toestaat om er van tijd tot tijd eens grondig de pest aan te hebben.

Twee jaar heb ik zo geleefd, naar buiten toe de gelukkige trotse moeder die opgaat in haar kind, maar soms kon ik het wel uitschreeuwen van ellende, wat ik niet deed want dan zou ik toegeven dat ik me ongelukkig voelde en m'n houvast verliezen: 'moeder zijn is levensvervulling'. Dit waren nu niet bepaald gelukkige jaren, waarin ik ook niet echt van de leuke dingen van het kind kon genieten.

Na een paar jaar durfde ik mezelf te bekennen dat dit nu niet bepaald alles was en dat moeder zijn mijn leven niet 'vol' maakte, dat ik me leeggelopen voelde door van 's morgens vroeg tot 's avonds bezig te zijn met het kind, opgesloten in mijn kleine omgeving vol moeders zoals ik, die ook niet verder kwamen dan koffiedrinken, over de spelende kinderen praten en gesprekken vermeden over eventuele onlustgevoelens (niemand durfde de eerste te zijn om te zeggen dat het niet allemaal zo leuk was). Door 's avonds mee te draaien in enkele werkgroepen voorkwam ik dat ik helemaal wegraakte van de buitenwereld, maar ik deed nooit mee om het werk zelf, maar om op adem te komen, over iets anders te praten en andere mensen te ontmoeten. Tegelijk met dit aan mezelf te bekennen kwamen ook de schuldgevoelens: ik ben geen goede moeder en ik hou vast niet echt van Marieke.

Ik heb er daarna nog een jaar over gedaan om het besluit te durven nemen om weer te gaan studeren. Verstandelijk kan ik daar nu helemaal achter staan en heb ik ook argumenten genoeg, zowel voor het kind als voor mezelf, om het te doen. Maar voor mijn gevoel gebruik ik deze argumenten als ekskuus en kan ik niet helemaal loskomen van het idee toch gefaald te hebben.

En dan merk je dat het een hele moeilijke opgave is om van binnenuit af te rekenen met het moederbeeld (en beeld van de vrouw), wat je van jongsaf ingegoten hebt gekregen en wat nog steeds - in mijn omgeving - rond je heen geleefd wordt.

Ik komt uit een gezin waar moeder regelmatig werkte (onderwijzeres die inviel bij ziekte). Als kinderen moesten wij allemaal, ook de meisjes, een beroep leren en waarom: omdat je misschien niet zou trouwen (wat me heel erg leek), of opdat je je als je man zou sterven zou kunnen redden.

Dat mijn moeder werkte vond ik toen ik wat ouder was verschrikkelijk. Zij was anders dan de moeders van mijn leeftijdgenootjes en mijn thuis was daardoor anders, zij was niet altijd beschikbaar, ik mocht bijna nooit kinderen mee naar huis neme, ik moest vrij veel doen in het huis en dat nam ik haar kwalijk. Maar zijzelf zat er ook mee, ze deed het werk erg graag, maar ze voelde zich tegelijk schuldig omdat ze ook vond dat ze het gezin te kort deed. Ik zei dan ook altijd dat ze het alleen deed om te helpen, maar dat ze veel liever gewoon thuis was. Toch nam ze een vaste aanstelling aan toen ze die later kreeg aangeboden. Ik nam me toen al heilig voor zelf later een 'betere' moeder te worden dan zij.

Mijn studie (jeugdleidster) heb ik afgemaakt omdat het nu eenmaal hoorde (de bovenstaande argumenten kon ik begrijpen) en mijn werk heb ik altijd gezien als een tijdelijke zaak, zodat ik me er nooit aan verslingerd heb.

Tot m'n twaalfde jaar woonden we in een dorpje in het noorden van Groningen, een heerlijke wereld voor een kind; het boerenland met z'n eindeloze sloten waar je overheen kon springen en het boerenleven met het hooien, aardappelrooien, melken en met koeien, paarden en varkens omgaan. Ik speelde toen meestal met jongens, hun spel lag me meer omdat het veel spannender was dan dat van de meisjes. Ik denk dat ik toen door de jongens geaksepteerd werd omdat ik bijna alle dingen die ze deden evengoed of beter deed, vooral omdat ik veel waagde en lichamelijk sterker was dan zij waren. Dit alles wel tot wanhoop van mijn moeder omdat ik, als ik eens niet in de sloot had gelegen, wel onder de koeiepoep of modder thuis kwam, wat me aardig wat straf opleverde, vaak met de woorden: 'waarom gedraag jij je niet als een meisje'.

Toen we gingen verhuizen naar het westen wilde ik me daar opnieuw bij de jongens aansluiten, ik probeerde dat door met ze te vechten en van ze te winnen, maar het lukte niet. De meisjes moesten me intussen ook niet meer omdat ik hen in het begin genegeerd had en omdat ik steeds andere dingen wilde dan zij. In die tijd heb ik me erg ongelukkig gevoeld en verlangde ik erg naar Groningen.

Langzaam ben ik toen veranderd, ik ging andere kleren dragen, meisjesboeken lezen, stiekem make-up kopen, kortom, ik werd een 'echt meisje' en kreeg vriendinnen.

De tijd van de eerste vriendjes kwam, maar ze verdwenen ook snel weer, want handje in handje lopen in de duinen of op het strand hield ik niet vol, ik begon altijd te rennen, in een boom te klimmen of 'wie is het eerst op die duintop'. Ik denk dat ik daardoor op de vriendjes en de vriendjes op mij afknapten.

In die tijd begonnen mijn dromen. In de ene speelde ik de rol van de heldin die alles kon en durfde, in de andere was ik het meisje dat ik ook wel wilde zijn, lief, zacht, mooi, waarop alle leuke jongens verliefd werden.

Ik zit nu twee avonden per week op de sociale academie, de vakken in het eerste jaar zijn vrijwel allemaal theoretiese, en daarom moet ik thuis flink studeren. Na zoveel jaren gewend te zijn om niets te moeten en het toch de hele dag druk te hebben, merk je hoe lui je geest is geworden en hoe moeilijk het is je dag weer ekonomies in te delen. Ik heb moeite om me te concentreren en af en toe om m'n motivatie vast te houden, omdat m'n leventje eerst toch wel gemakkelijk was. Maar aan de andere kant is het een heerlijk gevoel weer met iets wezenlijks bezig te zijn, je hersenen weer te gebruiken en het vooruitzicht dat je straks weer iets met je capaciteiten kunt doen. .

Mijn dagindeling wordt bepaald door Marieke, de tijd waarop zij naar school is kan ik studeren, de tijd waarin ze niet naar school is - met inbegrip van de vakanties - kom ik daar moeilijk toe omdat ik ieder moment gestoord word. Het weten alleen dat ze steeds alleen of met andere kinderen binnen kan stormen om iets te vragen of om binnen te spelen maakt dat ik me niet goed kan konsentreren.

Nu gaat dit allemaal nog wel maar in september moet ik anderhalve dag per week naar de academie en part-time gaan werken en dan beginnen de moeilijkheden.

- Marieke kan niet overblijven op school omdat het personeel daar van mening is dat kleuters hun moeders nodig hebben tussen de middag
- Piets baan laat niet toe dat hij minder gaat werken
- Bij het zoeken naar een baan die ik moet hebben om m'n studie af te mogen maken heb ik omdat ik een kind heb minder kansen dan anderen.
- Wat moet ik doen als Marieke ziek is en in de schoolvakanties.

De enige oplossing is iemand tegen betaling in huis te nemen om voor Marieke te zorgen. En met die oplossing ben ik niet zo gelukkig omdat je niets echt oplost, maar alleen het probleem verschuift.

Ik heb dit stukje niet geschreven om eens lekker te kunnen kankeren. Maar waar ik tegen in opstand kom is de vorm en de inhoud die we geven aan het vader- en moederschap. Van het vaderschap hebben we een soort vrijetijdsbesteding gemaakt en van het moederschap een 'heilige' levenstaak voor iedere vrouw (een vrouw die geen kinderen heeft of niet getrouwd is wordt nog steeds vaak zielig gevonden en een vrouw die niet opgaat in haar moederzijn wordt vaak bekritiseerd als geen goede moeder). Ik zou graag willen dat we hier met elkaar iets aan zouden kunnen doen, en dat het ons mogelijk gemaakt wordt dit te veranderen.

Want in je eentje vecht je tegen de bierkaai, je verliest eindeloos veel kostbare energie door op te boksen tegen vooroordelen, kritiek en organisatoriese moeilijkheden en daar kun je goed op afknappen en dan krijg je ontevreden moeders en dat zijn zeker geen goede moeders.

ZWANGERSCHAP

Ik ben voor het eerst zwanger. Het woord beduidt al dat ik iets in m'n lijf draag. Ik voel niets. Toch moet er nu wat in zitten, dat wordt me duidelijk bij het eerste onderzoek. Een deel van mij wordt aan een soort ritueel onderworpen, een paar handen tasten me van buiten en van binnen af. Er worden metingen verricht, aantekeningen gemaakt. Aan het eind van de handelingen krijg ik precies te horen wanneer het kind

wordt geboren. Ik ga naar zwangerschapsgymnastiek. Mijn lichaam wordt getraind in ademhalings- en perstechniek. Ik begrijp bij god niets van dat persen want ik moet er alleen maar van poepen.

Op een gegeven moment neem ik zwellingen in mijn lichaam waar. Ze zijn ook tastbaar. M'n omgeving gaat breien en haken en informeert naar de vorderingen van het kind. Ik weet niets te zeggen. Over welk kind hebben ze het?

Na een lange wezenloze tijd begint m'n lijf 's nachts vreselijk pijn te doen. Ik raak in paniek als ik dat helse gevoel niet kan laten ophouden. Het is de datum waarop het kind geboren moet worden en ik word naar het ziekenhuis afgevoerd.

Bezige handen gaan me gelijk 'te lijf'. Ik word gewassen, krijg een zeepsput en m'n schaamharen worden weggeschoren.

Mijn stoffelijke resten worden op een tafel gelegd en m'n benen naar boven geschoven. Er staan minstens zes vaklieden om me heen. Ze geven me orders. Het dringt niet tot me door, ik ben één brok pijn. Ik gil. Zij schreeuwen, ik krijg een klap, ik moet persen. Waarom? Ik heb toch een spuit gehad, ik heb niets meer te poepen. Scherpe metalen geluiden. Er wordt iets op m'n mond gezet. Een bevel: Ademhalen! Iemand duwt in m'n buik, een ander drukt m'n knieën naar m'n strot. Wazig zie ik iets schitteren voor m'n ogen. De grote verlosser roept: nu ga ik even knippen. Er glibbert iets oneindig groots uit m'n lijf. Stille. Ik voel een zacht gejammer op m'n buik liggen. Kan er nog net naar kijken voordat het door een paar handen wordt weggerukt. Geroezemoes om me heen, ik lig volkomen verlaten. Ik doe m'n ogen dicht en voel me gelukkig. De nachtmerrie is over. Ik ben weer thuis in m'n eigen lijf.

ALS EEN JONGE MOEDER

Van vroeger heb ik eigenlijk alleen maar nare herinneringen aan kinderen. Zes jaar was ik de jongste van vier kinderen. Toen kwamen er nog een jongetje en een meisje. En opeens was ik nog maar één van de zes. De gevolgen waren niet zo leuk. Mijn moeder had aan die vier eersten al haar handen vol. Met die twee laatsten erbij werd het haar net te veel (de huisarts had mijn vader verboden nog meer kinderen te maken, de pastoor was het er niet mee eens; mijn moeder kwam niet eens aan het woord).

Ik wilde in die tijd alleen maar naar school (daar was het leuker dan thuis), buiten spelen en stil in een hoekje zitten lezen. Daar kwam voorgoed een eind aan. Voor 'hulp' was er geen geld. Dus moesten de kinderen helpen de anderen groot te krijgen. Mijn oudste zusje ging in die tijd naar de mulo. Zij werd daardoor vrijgesteld van allerlei klussen. Na haar kwam een astmaties broertje. Ik kreeg in die tijd flink de pest aan hem. Altijd lag hij daarboven te hijgen en wij moesten als muizen door het huis kruipen. En altijd kreeg hij het lekkerste eten en de meeste kadootjes. Het was dan ook een hele opluchting als hij weer eens voor een paar maanden naar Zwitserland ging. Enig huishoudelijk werk was voor hem natuurlijk uit den boze. Dan was er nog een broer, een soort duplikaat van mijn vader. Hij tiranniseerde iedereen. Hij klom altijd in de appelboom in de tuin als iets niet naar zijn zin was. Mijn moeder helpen was een van die dingen. Iedereen werd dan doodsbang en dankte God op de blote knieën als hij weer heelhuids beneden kwam. Van die dankbaarheid maakte hij dan ook regelmatig misbruik. En dan kwam ik. En omdat ik niet de oudste was, niet astmaties, een jongetje en opstandig was, werd mij de taak toebedeeld om op mijn jongere broertje en zusje te passen. Als een jonge moeder liep ik eindeloos

mijn zeurderige broertje in een wandelwagentje voort te duwen. Mischien wilde ik dan ook wel mijn vrijheid van vroeger terug hebben toen ik tijdens het wandelen het wagentje met broertje en al zo'n zet gaf dat het tegen een hek aanvloog; het broertje viel nogal wat tandjes door zijn lip en het wagentje was voor verder gebruik vrijwel ongeschikt. Mijn broertje kon in die tijd vast al goed lopen. Mijn volgende herinnering is tenminste dat ik hem vier keer per dag aan de hand tussen ons huis en de bewaarschool moest vervoeren.

En verder moest ik alsmaar boodschappen doen (soms deed mijn broer dat maar dan moest ie er wel een dubbeltje voor hebben; ik was goedkoper) Ik begon mijn moeder flink vervelend te vinden. En ik kreeg alle begrip voor mijn vader die haar - gezien de herhaaldelijke ruzies, die vaak uitliepen op slaag - ook niet zo erg mocht. De andere kinderen vonden mijn moeder juist aardig en mijn vader een grote bullebak. En zo ontstonden er twee kampen. Op den duur sprak het ene kamp niet meer met het andere. Maar dat was later.

Voorlopig zat ik nog opgescheept met die twee kinderen. Als ik nou nog een slechte leerling op school geweest was, dan was ik in ieder geval een groot deel van de dag veilig geweest. Maar ik deed het daar zo goed dat ik dagen achtereen thuis gehouden werd als hulp in de huishouding. Toen ik naar de middelbare school ging leek het gevaar geweken. Ik mocht naar het lyceum omdat mijn vader mij wel aardig vond, hoogstwaarschijnlijk omdat ik de enige in huis was die hem in die tijd wel aardig vond. En iedereen vond mijn huiswerk zo belangrijk dat ik verder niet zoveel hoefde te doen (mits ik geen grieks en latijn deed in aanwezigheid van de andere huisgenoten; dat was hoogmoedig). Maar op mijn vijftiende ging het weer mis. Mijn moeder had er genoeg van en liep weg, zonder kinderen.

Mijn oudste zusje nam de huishoudelijke honneurs waar. Na een half jaar voldeed zij mijn vader niet meer en werd ze het huis uitgezet.

Dat in die tijd de jongens wat zouden gaan doen was uitgesloten. Zij volgden allebei een beroepsopleiding en dat was het belangrijkste.

Het was dan ook vanzelfsprekend dat ik nu het huishouden gedeeltelijk ging doen (we hadden een werkster en ook mijn vader deed wel het een en ander). De kinderen opvangen uit school, boodschappen doen, eten koken, afwassen en 's avonds oppassen, dat werd mijn taak. Dat heeft zo'n jaar of vijf geduurd. In die tijd werden mijn broers met geweld de deur uitgezet. Mijn vaders agressie kon alleen nog op mij gericht worden. En dat gebeurde ook. Als hem iets niet beviel werd ik geslagen. Voor mindere 'vergrijpen' van mijn kant werd mijn zakgeld ingehouden. Ook dreigde hij eindeloos mij van school te houden (school was de enige plek waar ik het naar mijn zin had). Toen het me te gortig werd liep ik weg. De inspectrice van de kinderplicht, waar ik terecht kwam, koos voor mij. Ik werd in een pleeggezin geplaatst. Na een half jaar had ik genoeg van alle regels, verplichtingen en bezorgdheden om het 'ontspoorde' meisje. Ik wou weg. De enige plek waar ik naar toe kon was naar mijn vader. En daar zat ik weer. In het begin ging het wel aardig, maar na een paar maanden was het weer een en al ellende. En een week na mijn eindeksamen zette hij mij het huis uit.

Je zou toch zeggen dat zulke ervaringen een onuitwisbare indruk achterlaten over moederschap, over het iets moeten doen met kinderen die een vader hebben. Maar nee hoor, geheel los van mijn eigen werkelijkheid ontwikkelde zich iets heel anders. Want toen ik 20 was en op kamers woonde lag het heel simpel: natuurlijk wilde ik kinderen, wel 12. Ik zag me dan helemaal stralend, zorgend omringd door knuffelende armpjes. En ik hield natuurlijk van kinderen. Tenminste als er kinderen in de buurt waren gaf me dat een prettig gevoel. Pas later merkte ik dat

er niet zo vaak kinderen in de buurt waren en dat ik ze ook niet zo verwoed liep te zoeken.

En ik ging me ook steeds vaker afvragen waarom ik ze eigenlijk zou willen. Vooral omdat kinderen krijgen een gezin maken betekende. Nu had ik ook wel allerlei dagdromen over de prins op het witte paard, maar die had niets met kinderen te maken. En bij die kinderen van mij dacht ik nooit aan een vader.

Deze praktische bezwaren hebben me waarschijnlijk - onbewust - gespaard voor een huwelijk; m'n vriendjes bleken geen prinsen, zonder vaders geen kinderen. (Ik verzon in die tijd niet dat ik best op vakantie een kind had kunnen maken, met bv. een blonde Zweed met blauwe ogen, om daarna, zonder vader, moeder te kunnen zijn. Dat ik dat niet verzon zal wel iets te maken hebben gehad met de 'echtheid' van mijn kinderwens).

Ik ben nu 29. Ik ben er nog steeds niet uit. Meestal wil ik geen kinderen. Soms wel, maar dan wel voor maar een paar dagen per week.

MOEDER EN IK

Mijn moeder werd door haar eerste zwangerschap verrast. Zij was pas getrouwd en had nog helemaal niet aan een kind gedacht. Maar haar man was er erg blij mee geweest en erg aardig voor haar. Zij was 21 toen ik werd geboren. Moeder heeft mij ook verteld, dat toen ik er eenmaal was, vader soms vond, dat zij me te veel verwende, maar dat zij dan zó voor mij pleitte, dat hij niet tussenbeide kwam en haar liet begaan met hun kleine meisje.

Mijn oudste broer kwam twee jaar na mij. Die was nog maar pas geboren, toen mijn vader met een voorstel kwam, dat mijn moeder tegen de borst stuitte. Hij sprak over de verantwoordelijkheid voor de toekomst nu zij twee kinderen hadden en dat zij van nu af aan samen daarvoor hard zouden gaan werken en sparen, om deze kinderen later te kunnen laten worden wat zij wilden. Moeder voelde zich in die tijd juist heel tevreden. Zij was verrukt van haar kleintjes. Zij had helemaal geen behoefte om zich in te denken in later, als zij groot waren. Hij was entoesiast over zijn idee, maar zij voelde, wat hij zei alsof hij het niet genoeg vond, wat zij nu samen hadden, alsof hij er niet tevreden mee was. Zij heeft haar gevoelens van teleurstelling niet geuit en weinig tegenstand geboden. Zij zag toentertijd erg tegen vader op; zij kon zich niet voorstellen, dat hij ongelijk zou hebben; zij zag, dat hij veel van de kinderen hield en hij was zo'n goede man, zij wilde hem niet teleurstellen. Zoals moeder mij verteld heeft, stopte zij haar eerste gedachten weg en uit liefde voor vader zette zij zich in voor zijn levens plan. Drie jaar later werd mijn jongste broer geboren.

Gedurende mijn eerste acht of tien of twaalf jaren was ik zeer aan mijn moeder gehecht. Ik heb moeite om te zien, wanneer mijn eerste opstand begonnen is. In ieder geval heb ik toen ik klein was, gezegd 'Ik wil moeder worden'. Ik herinner mij dat niet, maar ik geloof het, het drukt wel uit hoe ik heel vroeger tegen mijn moeder opzag; het is me vaak verteld, vertederd, maar ook als 'ben je vergeten wat je vroeger wou' als ik later meer maatschappelijke beroepswensen uitte. Ik liep weg van huis toen ik acht jaar was, zo onrechtvaardig vond ik die dag mijn moeder. Maar toen ik 18 was, heb ik haar voor haar 40ste verjaardag nog een liefhebbend en bewonderend gedicht geschreven, dat zij kortgeleden aan mij 'terug' gaf, zij had het als iets kostbaars bewaard. Ik meende wat er in stond terwijl ik het schreef, maar toch had ik ook daarin alles verzameld, wat ik in mij had aan gevoelens, die zij fijn vond. Daarnaast was de strijd tussen ons allang begonnen.

Ergens vanaf dat ik acht jaar was tot ruim dertien, nam mijn vader de overhand in mijn opvoeding. Hij was hoofd van de school en ik ging ook zijn avondkursussen frans, duits en engels volgen. Het feit, dat leren en les-prestaties nu vooropstonden, net zoals vervolgens bij de jongere broers, maakte (en dat zie ik nu eigenlijk pas), dat ik mij met sukses kon verdedigen tegen huishoudelijke karweitjes, die mijn broers ook niet hoefden te doen. En in het kleine discussieclubje, dat mijn vader leidde en waarin mijn broers, een schoolvriend en ik elke zaterdagavond om de beurt een onderwerpje inleidden, dat we vervolgens bespraken, bestond zoiets als ongelijkheid niet.

Als ik aan deze tijd terugdenk, bestormt mij: hoe vanzelfsprekend vond iedereen het, dat moeder waste, kookte, naaide, verstelde, klaar zit met de thee, voor vader en ons. Ik bedenk, dat moeder doorgaans een dienstmeisje had uit ons dorp, maar ook hoe bewerkelijk het vroegere huishouden was. Moeder heeft vanaf dat wij klein waren, op doktersadvies iedere middag na het eten moeten rusten. Maar ik herinner mij de hele dagen van jam maken in veel pannen voor een heet fornuis in de zomer, als de aardbeien rijp waren en dat moeder daar dagen van te voren al tegenop zag.

Eén keer in de week, op woensdagmiddag, mocht moeder alleen op visite bij 'tante Jans en tante Maaïke', twee samenwonende ongetrouwde zusters van de leeftijd, die moeders jong overleden moeder gehad zou hebben. Tegen vijf uur ging moeder naar huis, soms op een draffie om vooral vóór vader thuis te zijn, die op woensdag- en zaterdagmiddag les gaf aan een Normaalschool, die in een ander dorp stond. Ik heb wel geprobeerd moeder over te halen om wat langer bij de tantes te blijven, als zij daar zo gezellig zat te babbelen, maar daar heeft zij nooit van willen horen. 'Dit vindt vader nu eenmaal goed', zei ze 'en dat wil ik zo houden'.

Nee, ik zag er niks in, in dat bestaan van mijn moeder en ik wilde later beslist een ander soort leven. Ondertussen aanvaardde ik vanzelfsprekend, net als mijn broers, wat zij voor mij deed. Alleen vader hielp haar uit zichzelf en prees haar vaak waar wij bij waren. Hij sprak tegen ons over haar als het voorbeeld van een goede vrouw, met wie een man graag getrouwd was. Tegenover de buitenwereld en ook tegenover de kinderen stelden zij zich altijd eensgezind op, een gesloten front. Ik wou nog schrijven: toen ik van de HBS kwam begon de ellende. Maar bij nader inzien waren er al eerder signalen geweest. Zo omstreeks mijn twaalfde en dertiende jaar werd er bedacht dat het goed was dat ik avondwandelingetjes maakte met mijn moeder. We babbelden honderduit en daar tussendoor kreeg ik levenslesjes. Ik herinner me sommige waarschuwingen nog, zo stonden zij mij tegen. Ik moest dit niet doen want. . . ik moest dat niet zeggen want. . . en dan kwamen er altijd beangstigende reacties van de buitenwereld en het had aldoor te maken met het feit, dat ik een meisje was en een vrouw zou worden. Ik verzette mij in ons praten soms heftig tegen haar informatie maar die maakte tegelijkertijd ook indruk op mij. De halve waarheid van wat zij zei maakte mij onzeker en ook was ik in een ontvankelijke stemming voor haar woorden door de sfeer van vertrouwelijkheid.

Toen ik mijn toelatingsexamen voor de HBS had gedaan, mocht ik naar een VCSB-kamp voor meisjes. Ik vond het heerlijk en ik vroeg of ik volgend jaar weer mocht gaan. Ik was dat schooljaar slecht in een vak, vond het moeilijk. Mijn ouders beloofden, dat ik weer naar een kamp mocht, als ik voor dat vak een 7 haalde. Ik deed er hard mijn best op en tenslotte had ik op het eindrapport die 7. Toen verwachtte ik dat kamp, ik herinnerde hen aan hun belofte. Iets beloven wàs iets bij ons thuis, mijn ouders hadden bij mijn weten altijd hun beloften gehouden. Maar deze keer zeiden zij, dat de omstandigheden waren veranderd, dat zij

voor ons allemaal voor de goedkoopte weer een vakantiehuisje hadden gehuurd en dat moeder zich nu niet goed voelde en dat ik met hen mee moest om moeder met het huishouden te helpen. Ik ging niet naar het kamp en herinner mij van deze vakantie niets meer.

Tegen dat ik van de HBS af kwam, snakke ik naar het vervolg. Verder leren was vanzelfsprekend voor me, studente te zijn tezamen met leeftijdgenoten trok me boven alles en dan: weg van huis! Tot mijn grondeloze verbazing en vervolgens wilde verontwaardiging stelden mijn ouders mij voor onderwijzeres te worden, dat was moeder ook geweest, een korte studie was voor een meisje eigenlijk beter. En als zij niet trouwde betekende dat toch, dat zij alleen maar voor zich zelf hoefde te zorgen en dus niet zoveel hoefde te verdienen. Bovendien kon ik dan thuis blijven. Ik kon naar de kweekschool in het nabije dorp, dat was prettiger voor moeder. Ik heb mij met alles wat in mij was beroepen op de ongelijke behandeling van mij en mijn broers, die, zoals zij zeiden, wel zouden mogen gaan studeren. Deze strijd won ik. Maar ik ging niet weg. Het werd 2 jaar 1 x per week les in Rotterdam in latijn en grieks en verder thuis studeren voor Staatsexamen alfa, daarna zou ik een taal mogen gaan studeren.

Achteraf zie ik, dat dit de enige tijd van mijn leven thuis is geweest, dat mijn ouders goed vonden en bevorderden, dat ik alleen op een kamer zat. Wel was ik daarvoor vele zondagmiddagen naar de voorkamer gegaan om brieven te schrijven. Korrespondentie was jarenlang een wezenlijk deel van mijn leven. Maar als moeder na het rusten naar beneden was gekomen, kwam vader vaak vragen of ik al klaar was, of dat nou nodig was, dat 'schrijven en wrijven' zoals hij het noemde. Tezamen hebben ze wel tegen me gezegd, dat je in een gezin bij elkaar hoorde te zitten, dat het niet hoorde, dat je apart wou gaan zitten, ja met jongens was dat wel een beetje anders, die waren anders en op een of andere manier kwam het over, alsof het voor een meisje ongezond was, als zij alleen wilde zijn. Maar het bleef allemaal een beetje vaag, ik deed iets op die kamer dat zij op zichzelf niet veroordelen konden, en zo lieten zij mij dan maar. Wel werden de binnenkomende brieven geopend en gelezen. Wie dat deed, weet ik niet en ze moeten de enveloppen ook weer dichtgeplakt hebben, want ik heb het niet gemerkt, tot mij de korrespondentie werd verboden met een jongen, omdat die te rijk was, hij had mij uitgenodigd en over hun tennisbaan geschreven. En later moest ik een meisje afschrijven omdat zij bij de Rode Valken was. Toen het eenmaal uitgekomen was hielden mijn ouders staande, dat zij het recht hadden om mijn brieven te openen, zij moesten er op toe zien, met wie hun dochter om ging.

Maar toen ik zestien was, tot ruim achttien jaar, zat ik van 's morgens 9 tot 's middags 12.30 en van 's middags 2 tot een uur of 5, 6 op dat kleine kamertje. In sommige opzichten werd dit een goede tijd. Ik miste de dagelijkse omgang met leeftijdgenoten, ik miste een heleboel heel duidelijk. Ik heb uit die tijd weinig herinneringen aan mijn bestaan thuis buiten mijn werkkamertje. Ik deed wel veel meer in het huishouden, maar vond dat toen niet vervelend, wat tijd en energie betrof kon ik het makkelijk en bovendien had ik het vooruitzicht om na deze twee jaar te gaan studeren, er helemaal uit te gaan.

De voorgeschreven studietijd was te veel om daarin uitsluitend aan mijn week portie latijn en grieks te werken. Dus had ik gelegenheid voor lezen en schrijven. Als kind had ik altijd al geschreven en in dat kamertje, ja, daar schreef ik weer, een novelle, veel gedichten en stukken dichterlijk proza, ik korrespondeerde over boeken en maakte een toneelstuk in vijf bedrijven echt af. Enige gedichten en een stuk proza uit die tijd zijn later gepubliceerd. Soms, als ik iets erg slecht verwerken kon, schreef ik daarover en dan probeerde ik de tegenstrijdige gevoelens in mezelf in

een beheerste vorm te gieten, met hoor en wederhoor en bewijsvoerend met voorbeelden. Fraai werd het nooit, maar ik knapte er wel van op. In het tweede jaar van die periode schreef ik zo'n stuk over mijn vader, van wie ik erg veel hield, maar die mij soms wanhopig en razend kon maken. Ik had het juist af, het was laat in de middag geworden en toen kwam mijn moeder binnen. Ik kon mijn papier niet zo gauw meer wegmoffelen. Zij keek er op en zag direkt de dubbelzinnige slotzin en dat ik over vader geschreven had. Zij pakte het papier en las mijn verhaal snel door. Verschrikkelijk boos was zij en ik hoorde haar zeggen 'schandalig' en 'hoe kun je' en 'dat zit je dus te doen, als wij denken dat je zit te werken'. En: 'Hier mag vader nooit wat van te weten komen'. Vervolgens pakte zij alle beschreven papieren van mijn tafeltje, verscheurde ze ongelezen en zei: 'Nu verbied ik je voor eens en altijd om te schrijven'. Sindsdien werd ik gecontroleerd, ik weet niet eens meer hoe. De herinnering is weg aan hoe het daarna in het kamertje was, ik weet niet eens meer of ik er nog wel mocht zitten. Na enige tijd mocht ik wel weer met mijn enig overgehouden korrespondentievriend schrijven maar ik herinner mij dat uitsluitend, omdat het zo pijnlijk was om hem uit te leggen, waarom ik in zo'n lange tijd niets van me had laten horen. Mijn broer en ik gingen tegelijkertijd uit huis. Hij ging naar Groningen, dat had ik ook gewild, maar voor mij werd Leiden uitgezocht omdat het zo akelig voor moeder was als haar enige dochter zo ver weg ging. Ik kreeg aanzienlijk minder maandgeld dan mijn broer. 'want een meisje heeft minder nodig'. Maar dat ervoer ik als kleinigheden, die ik direkt vergat. Ik kwam vrij en ging studeren. Die twee jaren in Leiden waren veruit de gelukkigste, die ik ooit gekend had.

Ik was formeel al ingeschreven voor het derde jaar toen mijn ouders ernstig met mij wilden praten. Zij hadden geldzorgen, zij waren bang dat het hun niet zou lukken om alle drie hun kinderen te laten studeren. En als ze het op den duur niet zouden kunnen volhouden, dan moesten de jongens toch vóórgaan. Niet alleen was ik een meisje, ik was ook verloofd en zou dus gaan trouwen. (Wat een schrik toen ik dat hoorde: nog minstens drie jaar zou die jongen nog moeten studeren voor hij klaar was en ik dacht bij mijn verloofd zijn niet aan trouwen, maar aan permissie om te vrijen en samen te zijn). Ik zou studie toch niet af kunnen maken en het was goed voor mij om te leren huishouden en waar kon een meisje dat gemakkelijker leren dan thuis bij haar eigen moeder. Als ik geen studiegeld meer kostte, wilden zij mij later een huwelijksuitzet geven. Bovendien, ik wist toch ook, dat moeder voortdurend ziek was, dat er extra hulp nodig was. En als ik nu thuis zou komen, kon er ook op huishoudelijke hulp gespaard worden. Zij vroegen mij om het hiermee eens te zijn.

Ik verweerde mij met 'maar ik mocht toch ook kiezen?' 'Ja' zeiden mijn ouders. Zij hadden mij nu alles uitgelegd en nu moest ik zelf kiezen. Ik vroeg bedenktijd. 's Nachts dacht ik er hevig over na en de volgende dag deelde ik mijn ouders mede, dat ik naar Leiden terug wilde, ik hoefde geen uitzet, ik wilde verder studeren. Dat was mijn keuze. Ik vond mezelf wel hard met dit besluit, maar ik wilde toch maar één ding, terug naar de omgeving, het werk, de vriendschappen, waarin ik mij thuis voelde. Toen vielen mijn ouders verschrikkelijk tegen mij uit. Zij waren niet alleen boos, maar ook verontwaardigd. Zij hadden van mij verwacht, dat ik uit mezelf zou kiezen om hen te helpen nu zij hun zaken zo aan mij hadden blootgelegd en na alles wat zij voor mij hadden gedaan. Zij waren heel erg in mij teleurgesteld, zeiden ze en zij twijfelden er aan, of zij hun dochter wel goed hadden opgevoed nu ze zagen hoe egoïsties ik was. En: het was heel jammer dat ik het niet uit mezelf had gewild, maar nu zat er niets anders op, dan dat zij mij hun besluit meedeelden, dat ik niet terug mocht naar Leiden en dat ik thuis

moest komen.

Ik was verslagen door de ouderlijke macht. Dit vrat mij zo aan, dat ik thuis weer een soort oppervlakkig leven ging leiden. Schrijven kon ik niet meer. Trouwens, op het kamertje van toen woonde een nieuwe huisgeenoot, een moeilijk opvoedbare jongen, die door mijn vader voor een eksamen werd opgeleid.

Zo hadden mijn ouders mij in 1933 gemaakt tot een meisje, dat in de loop van de volgende 3 jaren alleen nog maar ging uitkijken naar het huwelijk, als naar het begin van een eigen leven, bevrijding uit het ouderlijk huis.

...Niet goedschiks dan kwaadschiks...

PLICHT TOT LEVEN GEVEN

Voor de eerste keer heb ik meegedaan aan een demonstratie, nee, eigenlijk niet voor het eerst, toen, met de Vietnamdemonstratie heb ik met mijn kinderen meegelopen, maar deze keer was het heel iets anders, hier kon ik echt iets doen, namelijk door de kreten en leuzen die geroepen werden mijzelf bevrijden van een groot stuk verdriet, een groot onrecht me overkomen door de vanzelfsprekendheid dat de man alles te beslissen heeft en ik niets, dat ik een soort, ja weet ik veel, was, dat alles maar diende te aanvaarden en te ondergaan, daar ik toch zelf in gebreke was gebleven tijdig maatregelen te nemen ter voorkoming van een zwangerschap.

Nu moet ik wel iets van mezelf vertellen om te voorkomen dat ik er nog weer een schepje bovenop zou krijgen. Ik durf dit nu wel te doen omdat dit toch wel anoniem geplaatst wordt. Na een huwelijk van 15 jaar was ik tot het besluit gekomen dat het voor de vier kinderen (jongens) en mijzelf beter was te scheiden. Ik kreeg na een jaar een nieuwe relatie en die man wilde graag een kind van hem erbij hebben, kon ik inkomen. Het kind is er gekomen, gelukkig gezond van lijf en geest, ik was toen 38. Na de zware en langdurige bevalling belde ik meteen de NVSH, ik wilde meteen aan de pil, maar ik moest wachten tot ik mijn eerste menstruatie zou krijgen, want dan kon ik pas met de pil beginnen. Door de onwetendheid van mijn man (zoiets bestaat echt nog!) en zijn seksuele nood plus mijn lichamelijke toestand, die mij niet in staat stelde tegenstand te bieden, had ik gemeenschap en raakte meteen in verwachting. Stel je zoiets rampzaligs even voor: vijf kinderen in de leeftijd van 16 tot 0, geen bijstand, was me afgenomen, omdat ik een vriend had, geen alimentatie omdat mijn eerste man jaloers was plus een minimumloon van f 125,- per week!

Ik was radeloos en ben meteen naar mijn huisarts gestapt. Maar hij liet me in de kou staan. Na de urineproef bevestigde hij mijn vermoeden, ik smeekte hem om mij te helpen maar kreeg nul op het rekest. Ik kon gaan, ik wist niet wat te doen, van de morning after pil was nog niets bekend (gelukkig hoorde ik dit pas geleden want ik liep met een enorm schuldgevoel rond). Om kort te zijn, ik kreeg een mongoliede kind met een beschadigd hartje, een stoornis in de ontwikkeling van het onderlichaam, enfin, ze is vier maanden in leven gehouden in het ziekenhuis, waar ik elke dag verwacht werd te komen en een paar uur bij haar te zitten om te zien hoe ze lijden moest, met zuurstofkappen en kunstmatige voeding. Hoe ik dat aanwezig zijn moest realiseren was mijn zaak, de baby die inmiddels 9 maanden was meeslepen of hem thuislaten, met de angst in je lijf bij je zieke kind zitten en bedenken dat hij uit bed zou kunnen vallen, hij was alleen thuis, of hem in bed vastbinden en god bidden dat hij niet gestikt in zijn tuigje zou zijn als ik thuiskwam. Waar was toen die dokter van wie ik zonodig deze zwangerschap moest doorstaan, waar bleef mijn vriend, die zich zo schuldig voelde dat hij alsmaar tegen mij schreeuwde? Nee, tot het bittere einde heb ik het alleen moeten redden. Mijn moeder hielp mij niet, ze vond mij een hoer, dat kwam er ook nog bij. . .

Mijn kind is na een doodsstrijd van 32 uur gestorven, maar ik heb haar nooit kunnen vergeten, dat zij zo moest lijden door het idee dat alle leven beschermd moet worden, en het mijne dan? En dat van mijn

andere kinderen, wij bleven totaal ontwricht achter en geen man heeft ons hulp geboden. Daarom vind ik de stelling van het vrouwenhuis zo goed. Nee, niet alleen goed, zelfs een noodzaak, de vrouwen bewust te maken dat zij voor zichzelf moeten zorgen, hen de verantwoordelijkheid voor eigen lichaam bij te brengen, voor zichzelf op te komen, pas als de vrouw zich dit alles eigen heeft gemaakt is er de mogelijkheid weer met mannen samen te leven, te werken en gelukkig te zijn, voor mij is dit alles een beetje te laat gekomen, maar gelukkig ben ik dat het feminisme en alles wat het losmaakt, nu zo'n sprong vooruit maakt. En ik zou elke vrouwen elk meisje willen toeroepen maak er gebruik van, word zelfstandig en zelfbewust, dan is een heleboel verdriet niet meer nodig. Leer op je eigen benen te staan, en beslis zelf over eigen lichaam en geest, pas dan ben je een volwaardig mens.
STEUN ALLE AKTIES TER BEVRIJDING VAN DE VROUW!

MEDIESE MISLEIDING

Ik kwam bij mijn huisarts terecht omdat ik een week over tijd was en bang was in verwachting te zijn. Ik kreeg twee pillen van hem mee naar huis om achtereenvolgens in te nemen en daarna zou ik ongesteld moeten worden. Na twee weken zat ik weer bij de huisarts omdat ik zekerheid wilde hebben en de pillen hun werking niet hadden gedaan. Er zou een urineproef worden gedaan waarvan de uitslag enige weken later negatief bleek te zijn. Voor alle zekerheid kwam er nog een urineproef en deze uitslag was ook negatief. Mijn huisarts stuurde me door naar een vrouwenarts, na een inwendig onderzoek te hebben gedaan omdat hij ook niet wist wat er nu eigenlijk aan de hand was.

Toen ik op de afspraak met de vrouwenarts (mnl) kwam - er waren inmiddels al weer 14 dagen verstreken, omdat hij een zeer drukke praktijk had - verzekerde hij mij dat ik niet in verwachting was. Ik kreeg pillen voor een maand, die de menstruatie zouden opwekken en kon weer gaan.

Ik was enigszins gerustgesteld en ging met een prettig gevoel op vakantie. Een maand lang slikte ik elke dag braaf mijn pil. Tijdens deze vakantie heb ik nog een paar maal de fantasie gehad wel in verwachting te zijn. Dan dacht ik dat mijn buik dikker was, dat mijn borsten groter waren geworden, en ik kon zelfs misselijk worden, maar de volgende dag was daar niets meer van over en was ik verschrikkelijk blij niet in verwachting te zijn.

Nadat ik was teruggekomen moest ik voor controle een nieuwe afspraak maken met de vrouwenarts. Hij onderzocht mij weer inwendig en ik zag hem een zeer bedenkelijk gezicht trekken. Hij zei alleen maar dat hij nog eens een urineproef wilde doen omdat hij er niet zeker van was. Veertien dagen later kreeg ik de uitslag te horen. Deze was positief. Ik was dus in verwachting. Ik kreeg een kind wat ik niet wilde.

Ik was zo in paniek en zo verdrietig dat ik tot niets in staat was en niets ging ondernemen. Onder zeer veel aandringen van mijn vriend van destijds ben ik naar mogelijkheden gaan zoeken om nog binnen twee weken een abortus te krijgen, want hoewel ik niet precies wist hoe lang ik in verwachting was, kon ik wel nagaan dat het zeer snel moest gebeuren.

De psycholoog waar ik naar toe was gegaan liet me een psychologische test doen en vertelde me dat ik het kind maar moest aksepteren en er nog maar eens over na moest denken. Ik kon eventueel in een groep komen om er aan te werken. Hiermee was ik niet geholpen, hoe hulpeloos ik me ook voelde. Later kreeg ik nog de uitslag van de test, waaruit was gebleken dat ik een abortus zeer moeilijk zou verwerken en het me

afgeraden werd.

Daarna ben ik naar de NVSH gegaan. Daar bleek dat ik 15 à 16 weken zwanger was en er geen abortus meer mogelijk was. Mijn laatste stukje hoop was vervlogen. Teneergeslagen en verdrietig ging ik naar huis. Ik moest verdere hoop maar opgeven en akseptereren dat ik een kind verwachtte.

In die tijd werkte ik in hetzelfde ziekenhuis waar ik onder behandeling van de vrouwenarts was geweest. Ik had met een kollega zitten praten over mijn situatie en verteld wat voor pillen ik had gehad. Toen ze me later vertelde dat de pillen die ik had gehad een totaal andere werking hadden dan me verteld was - ze wekten de menstruatie niet op maar hielden juist de vrucht vast - schrok ik wel en werd ik ontzettend kwaad, maar wat kon ik daar verder nog mee doen?

Later, veel later kwam ik tot de ontdekking dat ik best een proces had kunnen beginnen, maar ik zat zo in de moeilijkheden, dat ik daar niet aan gedacht heb.

Ik ben verhuisd naar Amsterdam, ben getrouwd en twee maanden later kwam mijn kind - het was een mooi kind alleen kon ik nog steeds niet geloven dat ik daardoor moeder geworden was want zo voelde ik het niet.

Na vier jaar huwelijk ben ik gescheiden omdat het niet meer ging. In die vier jaar voelde ik me totaal afhankelijk van mijn man. Hij studeerde, hij wist alles beter, ik was dom, ik was een trut, bovendien had ik van hem een boekje gekregen over anti-autoritair opvoeding, wat ik maar eens moest lezen, want zo wilde mijn man mijn zoontje opvoeden. Het klikte niet bij me en nu voel ik het zo dat ik mijn kind niet kan opvoeden zoals het in boekjes beschreven staat, maar zoals mijn gevoel het mij ingeeft.

Ik ben nu anderhalf jaar gescheiden en heb m'n zelfvertrouwen weer gekregen en daardoor ben ik me deze tijd pas bewust geworden van het feit dat ik een kind heb van vijf jaar, waar ik me prettig bij voel en dat zich prettig bij mij voelt.

...En ze raakt het nooit meer kwijt

18 jaar en de rest

Wanneer je kijkt hoeveel jaar het moederschap kost lijkt het verzorgen en opvoeden van kinderen niet zo'n idiote klus. De meeste vrouwen worden 70 jaar of ouder en de opvoeding van een kind kost je hoogstens 18 jaar.

Toch duurt het moederschap in werkelijkheid veel langer. Van te voren worden meisjes al bezig gehouden om moeder te worden, maar vooral de gebruikte moeders blijven doorsudderen op het moederschap. Voor de meeste vrouwen is het moederschap immers een levensvervulling. Moederschap verschaft op een vanzelfsprekende manier warmte, voldoening, afhankelijkheid, liefde, zonder al te grote angst om dat zo maar kwijt te raken tenzij door de dood.

't Is geen lolletje, wanneer je je hele leven opzij hebt geschoven en ingericht hebt voor je kinderen om dan te merken dat je niet meer nodig bent. Tenminste niet meer als de grote altijd aanwezige, misschien wel gewoon als mens, maar dat heb je meestal niet meer bijgehouden. het is niet leuk om dat te laten gaan waar je al je liefde en energie in hebt gestopt, meestal ten koste van de jouwe. Je eigen energie op pootjes de deur uit zien wandelen en niet eens het recht te hebben om daar wat van terug te eisen. Je hele hebben en houwen zit er in, al je gevoel. Terwijl je op hetzelfde moment met je hoofd weet dat je kinderen opvoedt om ze zelfstandig en volwassen te laten zijn. Een eindeloos proces van ze bij je houden en van je af duwen. Een proces waar niemand gezond uitkomt De moeders niet en de kinderen ook niet.

Moederparticipatie

Moeders leggen de basis voor de opvoeding van hun kinderen. De rest doet de school Daar worden de kinderen de waarden en normen van onze maatschappij aangeleerd. En er wordt hun geleerd een plaatsje op de maatschappelijke ladder te bemachtigen en te behouden. Via repetities, cijfers en overgangsexamens leren ze elkaar weg te konkurreren. Als ze er goed tegen opgewassen zijn eindigen ze hoog. Zit alles niet zo mee dan eindigen ze laag. En ze leren ook om daarmee tevreden te zijn. We schrijven kinderen, maar we bedoelen eigenlijk jongens. Scholen zijn er op de eerste plaats om jongens geschikt te maken voor de mannenmaatschappij. Meisjes moeten daar ook wel voor geschikt gemaakt worden, maar daarvoor zouden we eigenlijk niet naar school hoeven, of het zou het LHNO moeten zijn (de vroegere huishoudschool). Want meisjes hoeven alleen maar te leren hun man en kinderen te verzorgen. Wat ze meer leren is meegenomen. Daarmee kunnen ze leuk voor de dag komen op een borrel, of ze kunnen haar zoons een betere opvoeding mee geven. Op school leer je als meisje wel een heleboel af. Namelijk alles wat je ooit een andere kijk op de toekomst had kunnen geven. Alle schoolboeken staan immers vol met grote ontdekkingsreizigers, dappere soldaten, ambitieuze directeuren en ... toegewijde echtgenotes en moeders.

Moeders leveren hun kinderen dus af aan school en krijgen ze dan weer telkens terug om ze te voeden en te verzorgen. En om de energie en

agressie die de kinderen de hele dag opsparen door alsmaar in die banken te moeten zitten op te vangen en in goede banen te leiden, zodat ze de volgende dag weer als gehoorzame burgertjes op school verschijnen. Wat er nou precies op school gebeurde ging tot voor kort grotendeels buiten de moeders om. De verantwoordelijkheid daarvoor berustte dan ook nauwelijks bij haar.

Daarin komt nu verandering.

Op de eerste plaats is er een soort algemene opvatting ontstaan dat kinderen meer vrijheid moeten hebben om zich te ontplooien. Maar natuurlijk wel onder leiding van een leerkracht. Dat is op zichzelf al een beetje vreemd. Echte vrijheid kunnen kinderen natuurlijk pas krijgen als ze erkend worden als zelfstandige wezens die heel goed in staat zijn om zichzelf en elkaar op te voeden. Maar goed, misschien zou er nog iets van kunnen lukken als zo ongeveer twaalf tot vijftien kinderen konden beschikken over één leerkracht. Maar daarvoor is geen geld beschikbaar (wel voor raketten en oorlogsschepen). Om toch maar iets van die 'onderwijsvernieuwende' ideeën uit te voeren moet er dus gebruik gemaakt kunnen worden van gratis arbeidskrachten. En wie zouden dat anders moeten zijn dan de moeders. Het heet wel ouderparticipatie maar de vaders zijn ook hier weer dankzij of ondanks zichzelf de grote afwezigen. Tegelijkertijd is van linkse zijde de behoefte ontstaan de zogenaamde 'kansarme' kinderen meer kansen te geven. (Kansen waarop blijft altijd een beetje onduidelijk. Als het erom gaat ieder kind even veel kans te geven om op de maatschappelijke ladder zoals die nu is een plaatsje te bemachtigen, dan hoeft dat van mij niet zo. Dan zou er namelijk nog evenveel ongelijkheid bestaan)

Wil je kansarme kinderen echt extra aandacht geven, dan moet ook het milieu waaruit het kind komt mee aangepakt worden. Anders doet de school het voor niets. Ook hier wordt weer de moeder bedoeld. De moeder moet het kind voorlezen; anders heeft het later taalproblemen. Moeder moet zorgen voor aandacht, warmte en een rustig plekje voor het huiswerk en als het even kan moet moeder ook huiswerk overhoren. In beide gevallen houdt het voor moeders in dat zij zich moeten gaan verdiepen in de school van hun kinderen, dat zij er weer een extra portie schuldgevoel bij krijgen als er iets misgaat. Dat zij hun eigen tijd gaan doorbrengen op de school van hun kinderen. Voor de kinderen is dat verschrikkelijk. 24 uur per dag een persoon om je heen die je bestaan regelt en controleert!

Maar voor moeders is het minstens zo verschrikkelijk. In het begin lijkt het nog wel leuk; het is weer eens iets anders dan die dagelijkse sleur. En het lijkt even of je echt onmisbaar bent. Maar dan blijkt toch dat het maar weer om een restverwerking gaat. Dat wat je als moeder te vertellen hebt nooit het belangrijkste is. Wat het belangrijkste is staat in boekjes waar jezelf niets van begrijpt. En die ook ver van je bed staan. En je gaat je steeds stommer voelen. Je kunt dan nog een cursus 'ouders op herhaling' volgen, maar de kinderen leren sneller. En als je aan die ouderparticipatie niet mee doet, krijg je weer schuldgevoel. Je voelt je stom of schuldig, of schuldig omdat je zo stom bent. En zo zijn al die moeders maar bezig om zichzelf af te breken, om hun kinderen op te bouwen. Terwijl op die manier natuurlijk alleen maar dezelfde mannen en vrouwen van nu voor de toekomst worden gemaakt. Wat slecht is voor de moeder kan gewoon niet goed zijn voor het kind.

GODS VINGER

Toen ik eenentwintig was en niet meer door de kinderpollitie terug gehaald kon worden, waar ze me thuis altijd mee gedreigd hadden, wilde ik op kamers wonen. Trouwen wilde ik voorlopig nog niet en kind blijven kon ik niet meer.

Toen ik een kamer gevonden had waar ik pas over drie maanden in kon, brak de ellende pas goed los. Mijn moeder vond het een publiekelijke schande dat haar dochter het thuis niet meer naar haar zin had.

Huilend van ellende en onbegrip passeerden we elkaar in huis.

Tenslotte wou ik haar ook niet zo'n verdriet doen, maar ze snapte gewoon niet wat mij dreef.

Door een ontzettend stom ongeluk brak ik mijn arm nogal gekomplieerd en ik was zes maanden lang aan haar hulp overgeleverd, mijn rits van achteren dichtdoend, zei ze stralend 'Nu moet ik je weer helemaal verzorgen. Dit is Gods vinger'.

NA DE OVERGANG

met pijn zie ik vaak
mijn moeder gaan
haar stap die naar het sjouwen
van duizenden boodschappen
ging staan
haar rug die zich nog steeds
over de kinderen buigt
de vingers gekromd rond ontelbare
kopjes en glazen. . .
ze hebben dezelfde kleren aan
en dragen dezelfde kapsels
(van 20 jaar terug toen ze daar immers
geen geld en geen tijd voor hadden!)
ze zijn helemaal buiten
de tijd gaan staan
maar mijn kind ziet verrukt wéér een oma

OPGEDRONGEN MOEDERSCHAP

Dat is waarvan ik nu de konsekwenties onder ogen moet zien, dat is waar ik dag en nacht mee worstel, dat is wat mij zo uitput, dat ik bijna geen energie meer overheb om gewoon in leven te blijven. Ik heb zes kinderen gebaard, de vijf jongens hebben het overleefd, het meisje niet. De laatste twee kinderen heb ik echt niet gewild maar van 'de maatschappij' moest ik ze toch krijgen, van een abortus was geen sprake. Drie jongens staan op eigen benen, ach wat heet, als ze in moeilijkheden zijn, moet ik het toch weer opknappen. Ik heb een minimaal inkomen voor mezelf en mijn twee jongste kinderen. Twee van mijn oudere zoons zijn toch nog minderjarig en op een gegeven moment kwamen zij allebei weer thuis. Vele moeizame gangen naar loketten om geld voor het onderhoud van deze jonge volwassenen. leverden de antwoorden: 'U bent de moeder'. 'U bent voogdes, dus u bent verantwoordelijk en onderhoudsplichtig', maar aan geld om hen te onderhouden, kreeg ik voor de ene zoon f 23,- in de maand en voor de andere niks (want 3 of 4 kinderen blijft voor de 'Bijstandsnorm' gelijk). De twee vaders zijn in mijn verhaal de grote afwezigen, ach eigenlijk zijn zij door de 'maatschappij' nooit ter verantwoording geroepen. Vrouwen uit het Vrou-

wenhuis hebben mij bij stukjes en beetjes geholpen, zodat er wat mij en die twee oudere zonen betreft een draaglijker situatie is ontstaan. En zo zit ik dan nu nog met twee kinderen thuis en ik ben aan het eind van mijn latijn.

Vroeger was het heel gewoon, dat als de vrouw voldaan had aan haar 'roeping' alles te geven wat er maar te geven was totdat er niets meer voor haarzelf overbleef, ze toch tevreden was want zij had de hoogste plicht vervuld, nl. het menselijk ras in stand houden, ze sloot haar ogen en verdween in het niets. Maar ik wil niet ten ondergaan aan de instandhouding van het leven, dat vind ik zo tegenstrijdig en absurd, daar kom ik tegen in opstand en dus probeer ik nu met het beetje kracht wat er nog over is, mijzelf te bevrijden van een verstikkende last. Maar denk niet dat je dat straffeloos kunt doen. De tegenstrijdige gevoelens die tevoorschijn komen bestormen je met een kracht die je naar lucht doet happen. Als ik niet van mijn kinderen zou houden was het geen probleem. Maar ik houd juist zo verschrikkelijk veel van ze. Ik wilde ze niet krijgen omdat ik wist dat ik ze niets meer te bieden heb, ze hebben recht op een goed leven, op een fijn huis, op een vrolijke moeder, die zin heeft om van alles te doen. Ze hebben er recht op om die talenten die ze hebben te kunnen ontwikkelen en dat alles kan ik ze, in de situatie waarin ik verkeer niet geven. En de huidige maatschappij dwingt mij om een beslissing te nemen, die ik afgrijselijk vind, die ik ook als een verraad beschouw aan mijn diepste zelf, nl. afstand te doen van mijn kinderen, een tehuis, pleeggezin of iets dergelijks te vinden. Er is geen alternatief, als ik het niet doe gaan we alle 3 ten onder. Maar het ergste vind ik dat ik in de maatschappij geen begrip ontmoet. Toen ik alles op een hulpverlenend bureau had verteld, bemerkte ik tot mijn grote ontsteltenis dat ze me niet begrepen, en dat ik nog eens en nog eens moest zeggen, dat ik dit wil omdat ik zo van mijn kinderen hou. Dat mij nu juist de woorden van Minister van Agt door het hoofd razen: 'Gij zijt de behoedster van het leven, dat moogt ge niet termineren'. Dat ik in mijzelf zo'n strijd moet voeren, dat ik mezelf steeds weer voel afglijden naar een gevoel van machteloosheid, dat ik vind dat ik gefaald heb. . . Ach dit alles maakt me zo moe en toch zat ik deze strijd alleen moeten voeren.

Ik merk dat mij nu hulp onthouden wordt, omdat ik ook over mijzelf spreek, dat ik nu eindelijk ook eens voor mezelf durf op te komen, en zij geven mij het gevoel dat ik eigenlijk een slechte moeder ben...

PORTRET

Mijn moeder vertelde vaak en leuk over de tijd dat ze nog niet getrouwd was. Als winkelmeisje bij V&D was ze begonnen en opgeklommen tot cheffin-inkoopster. Ze had dan ook haar verdere leven een chauvinisties zwak voor V&D.

Achteraf bezien was het een hele prestatie voor een vrouw in die tijd, zich te kunnen handhaven in zo'n mannenzakenwereld.

In haar vrije tijd had ze veel plezier met haar collega-vriendinnen. Jaren later, bij een of andere trouwpartij besloten ze ieder jaar een reünie te houden, wat ze nakwamen.

Mijn moeder trouwde laat, zoals dat heet, ze was al over de dertig. Ze vertelde vaak dat haar 'grote liefde' haar in de steek had gelaten, omdat ze van mindere stand zou zijn geweest. Mijn vader zag ze denk ik als een laatste kans op het huwelijk. Ze kwam als een soort heilige in zijn leven. Ze bracht hem - mijn vader was een afvallige boemelaar - weer op het goede pad en wist hem zelfs weer praktiserend katholiek te maken. Volgens haar zeggen prezen kennissen hem om zijn gelukkig vinden van

zo'n goede, degelijke katholieke vrouw.

Na hun trouwen was ze al gauw zwanger en werd de eerste dochter geboren (1938). Ze was vreselijk van streek toen bleek dat ze al vrij gauw weer zwanger werd. De eerste geboorte was namelijk erg moeilijk verlopen, het was een tangverlossing. De tweede dochter was ik (1940). In mijn herinnering zie ik mijn moeder vaak huilen, schreeuwen en mopperen. Ik was bang van haar en vluchtte vaak in fantasieën en dromen. Tijdens de oorlog was ze vol zorgen hoe ons te voeden en te verwarmen. Als mijn vader er dan op uit ging om ergens in Overijssel wat eten te bemachtigen dan baden wij de rozenkrans en ondertussen huilde ze. Na een miskraam te hebben gehad, raakte ze opnieuw zwanger, en zo moesten we de hongerwinter in. Vader en moeder hadden vaak ruzie en pa was chagrijnig omdat er weer een kind bij kwam: 'Kun je 't niet weg laten halen', schijnt hij gezegd te hebben zoals ze later zo vaak vertelde. . .

De derde dochter werd in het ziekenhuis op 19 februari 1945 geboren. Op de 25e, mijn verjaardag, ging ik mijn moeder met mijn vader bezoeken. Ik vond het maar raar haar daar in dat grote bed te zien liggen. Ze had koorts gekregen en was hard ziek. Ik kreeg een puzzel van haar, Sneeuwwitje en de zeven dwergen voorstellend; buiten sneeuwde het een beetje. . .

Eenmaal thuis was ze druk in de weer, ze wist aan melk te komen want zelf voeden lukte niet. Later vertelde ze ons dat God haar hielp want eens toen de melk zuur was geworden en ze de wanhoop nabij was wandelde er een pater uit onze parochie voorbij en bracht ons melk! Ze mopperde vaak op het gaarkeukeneten en op het noodkachtje waarop ze later moest koken. Ik zie haar nog zitten: op de knieën wapperend met een krant - door de vroege zomer trok dat kreng niet - scheldend en kuchend van de rook. Na uren waren dan de aardappels gaar. Toen we eindelijk bevrijd werden in mei '45 vond ik dat mijn moeder erg gek deed. Ze stond te schreeuwen en te juichen naar die Canadezen, ik schaamde me dood!

's Zomers gingen we vaak fietsen of wandelen langs de Kromme Rijn of in het Wilhelminapark. Ze hield veel van de natuur en vond het heerlijk door het gras of langs korenvelden te lopen. Ze begon dan vaak te Zingen:

Sikkels blinken, sikkels zinken, of

In 't groene dal, in 't stille dal...

In maart 1947 werd mamma wéér zwanger. Het werd een lange hete zomer, ze had vaak last van flauwtes. Ze stond dan om zes uur op om te wassen en te strijken. Papa was in die tijd vreselijk voor haar en dikwijls zei ze later 'Niet voor niets is die jongen zo nerveus'. Het werd dus een jongen, een zoon, een stamhouder, zoals vader zei, dat maakte dus iets goed aan die geboorte. . .

In '50 zijn we verhuisd naar Rotterdam, mamma was ondertussen wéér zwanger. Het was een akelige tijd, mamma had bloedarmoede en te hoge bloeddruk en moest rust houden. Toen er een dochter werd geboren dacht ik dat ze dood zou gaan. Het was een moeilijke bevalling, de nageboorte wilde niet komen en mamma bloedde hevig. Ze lag daar, spierwit en zo stil, zo kende ik haar niet.

Vooraf die laatste geboorte was haar teveel en ze liet de verzorging van de baby aan mijn oudste zusje over. Die baadde en voedde de baby voor ze naar school ging, want daar had mamma geen tijd voor.

Ik kan me niet herinneren of mijn moeder me veel aanhaalde, ik geloof van niet. Ze prees mijn fantasie maar mijn oudste zusje was haar steun en toeverlaat. Moeder had weinig vertrouwen in me, vaak zei ze tegen me: 'Jij, jij bent een echte Jansen', en dat betekende zoiets als: slap, lui, onhandig, lichtzinnig en leugenachtig. Ze gaf tenminste regelmatig een

opsomming van de familie Jansen hun wandaden en in die tijd was ik er van overtuigd een verderfelijk mens te zijn en te blijven. Mijn moeder was in mijn ogen een martelares en mijn vader een grote ploert, maar toch hield ik heimelijk van hem, maar ja ik was dan ook zo'n Jansen! Mamma bad veel en stuurde ons iedere dag naar de mis van 7:30 uur. In de meimaand en oktobermaand werd er op het dressoir een plaatsje ingeruimd voor het mariabeeld. Het witte porceleinen beeldje werd afgestoft en op een sigarenkistje geplaatst met daaroverheen een vingerdoekje. Er naast kwamen aan weerszijden kaarsen en een vaasje met liefst zelfgeplukte madeliefjes want daar hield Maria zo van. . .

Héél erg mooi vond ik mijn moeder toen ze een jurk droeg in de new-look style, de japon was donkerblauw met witte noppen Ze droeg er een grote strooien hoed bij, ik vond haar een koningin, lang en slank, d'r haar in een rol.

Mijn moeder kon ontzettend driftig worden, eens gooide ze een stapel borden stuk omdat mijn zusje iets gedaan had. Vaak was de oorzaak de ruzies tussen mijn ouders, tenminste dat voelde ik zo. Moeder was bang voor de dronken buien van mijn vader. Hij werd dan agressief en pesterig.

Wij tweeën moesten trouwens erg veel doen, we vonden het logisch maar nooit werden we eens geprezen, het was altijd onze plicht. Zo was de kerstvakantie een 'grote-beurten-geven-voor-het-feest' en een 'opruimen-na-het-feest' en de paasvakantie werd besteed aan de grote schoonmaak. In de grote vakantie gingen we dagjes weg - huisjes huren was er in die tijd niet bij - of logeerden mijn oudste zusje en ik in Venlo, bij een zus van mamma.

Mamma maakte voor ons en zichzelf alles zelf. Ze zat dan ook uren achter de naaimachine, want eenmaal aan iets begonnen moest het zo snel mogelijk af. Daardoor raakte ze gespannen, kreeg pijn in haar nek en snauwde ons af.

Ze was erg trots als iets ineens lukte, maar o wee, als iets niet direkt paste, dan werd er in onze buik geduwd van: 'Sta rechtop, zó kan ik niet passen!' of 'Ik ben maar een leek'. Als we dan op zondagochtend uit de kerk kwamen, moesten we een paar meter voor pa en ma uitlopen en dan waren ze zo trots op ons, in die zelfgemaakte kleertjes! Ze was dol op de zon en als het langer dan één dag regende, stond haar humeur ook op slecht weer. In Rotterdam hadden we een tuintje en bij de eerste zonnestraaltjes lag ma te zonnen. Ze was er erg trots op als ze zo rood zag als een kreeft en zei dan over zichzelf: 'Ik ben lekker verbrand'.

Hoe ouder ik werd, hoe meer ik ervoer hoe verbitterd mijn moeder was. Maar ook ging ik haar fouten zien en mijn vaders goede eigenschappen. Ik vond mijn ouders twee zielige mensen bij elkaar, die elkaar ontzettend veel verdriet deden en ons erbij. Ze kreeg in de gaten dat haar 'trouwste' kinderen, de oudsten, haar niet meer zo trouw waren, ze moet steeds eenzamer geworden zijn. Ze genoot ontzettend van de successen van mijn zusje als zangeres, hoewel die aandacht voor haar wel erg ten koste ging van ons, overige kinderen. Ze kreeg dan ook een grote terugslag toen mijn zusje ophield met zingen. Ze werd later ziek: een hartinfarct. Ze moest lang rusten, klaagde veel en was erg ontevreden. Het 25-jarig huwelijksfeest was ondertussen als een echt feest gevierd, want zo hoort dat nu eenmaal ook al konden we er wel om janken. Moeder werd, denk ik, steeds eenzamer, zo ervoer ik dat. Ik was getrouwd en als ik bij haar kwam was ik vaak een klaagmuur voor haar. Echt heel vertrouwelijk over mijn eigen huwelijksleven was ik nooit met haar. Ze had ons weliswaar voorgelicht, maar met heel veel waarschuwingen zoals: 'Alle mannen zijn rotzakken' en 'Ze willen allemaal aan je borsten komen'. Mijn vader vertelde me na haar dood over

hun huwelijksleven. Ze hebben nooit eens echt lekker gevrijd, een orgasme kreeg ze natuurlijk nooit. Nachtpon uit: 'o nee, ik ben geen hoer! ' En dan de periodieke onthouding, die nooit bleek te kloppen, vandaar al die zwangerschappen. Voorbehoedmiddelen waren door de kerk immers streng verboden en een vrouw mocht haar man niet weigeren want die had zijn behoeftes en rechten.

Ze heeft me erg ontroerd toen mijn kind geboren werd, ze straalde en was verschrikkelijk trots op mij en op haar kleindochter. Met verbazing hoorde ik haar zachtjes kirrend boven de wieg staan.

De tv vond ze een geweldige uitvinding, ze keek erg graag naar voetbalwedstrijden en toneelstukken. Ze werd dan erg geëmotioneerd. Tijdens zo'n wedstrijd zat ze mee te gillen en te schoppen en bij een toneelstuk te huilen. Omdat haar ogen wat slechter waren geworden, deed ze een oude bril van vader op, een nieuwe bril kocht ze pas na aandringen van ons.

In de zomer van '66 werd ze ziek, de dokter konstateerde een maagzweer. Ze werd opgenomen en moest geopereerd worden. Ze dacht zelf dat ze kanker had, maar wij lachten dat weg, want we vonden mamma geen type voor kanker. Wij vonden het dan ook overdreven dat ze het Sacrament van de stervenden (H.Oliesel) wilde ontvangen voor de operatie. Ze heeft aangevoeld dat ze dood zou gaan, want ze bleek niet meer te genezen, ze had een erge vorm van kanker. Daar lag ze nou; alleen op een kamer, maf door de medicijnen, een vroegtijdig oud, verdrietig, mens, ik voelde me wanhopig. 22 September zou ze jarig zijn, we wisten dat ze niet meer thuis zou komen en ondanks dat ze zó ziek was zei ze nog heel snibbig, toen we vroegen of ze een mooi nachthemd wilde hebben als verjaardagsgeschenk: 'Ik wil een nieuwe theemuts, wat denken jullie wel, ik kom hier nog wel eens uit! ' Ze heeft het geen van beide gekregen want de 19e stierf ze.

We waren er bij, ze lag in coma, moeilijk ademhalend. Mijn zusje zei dringend tot haar: 'Mamma, mamma, we zijn allemaal bij je hoor! ' We zagen duidelijk dat ze even met haar oogleden knipperde. We stonden als naar een spannende race te kijken en te luisteren naar een steeds moeizamere ademhaling. Haar huid had al de vaalgele kleur van een dode en de verdriet- en lachrimpeltjes waren uit haar gezicht weggetrokken. Eindelijk hield ze op met ademen, ze was dood. Ze zag er teer en ver weg uit, ik moest aldoor naar haar kijken en begrijp nog steeds niet, wanneer ze nou dood was.

Voederschap Monsterschap

Zoons en dochters

We hebben het in dit boek alsmear over kinderen, maar eigenlijk is dat onzin natuurlijk. We praten in onze boeken ook meestal niet over mensen, maar over 'vrouwen', soms over mannen. Kinderen zijn jongens of meisjes. Het hoort bij het moederschap om het over 'de kinderen' te hebben en daarmee het verschil te verdoezelen.

Traditioneel zijn jongens belangrijk. Het is eevol om moeder van zoons te zijn. Dat betekent dat het, hoe je zelf ook over je kinderen denkt, moeilijk, of misschien wel onmogelijk is, om je dochters even belangrijk te vinden als je zoons. Als je je ontworsteld hebt aan de neiging om de zoons voor te trekken is er altijd de buitenwereld nog die er op zal letten dat ze tenminste niet achtergesteld worden (zeker als die buitenwereld weet dat je feminist bent: stel je voor dat het kind daaronder zou lijden!).

Dat is dus het eerste: zoons zijn belangrijk. Eigenlijk bedoelen we met die kinderen die we moeten voeden en opvoeden natuurlijk voorname-lijk zoons. Meisjes moeten wel biologies gevoed worden, maar het psychiese voeden tot zelfstandige werkgevers en mondige werknemers hoeft eigenlijk niet: meisjes doen moeder gewoon na bij het stofzuigen, daar hoef je verder niets aan te doen. Monsterschap (het geweld bij opvoeding en vorming) gaat bij meisjes ook heel anders dan bij jongens. Monsterschap bij meisjes is heel eenvoudig en gaat vrijwel onopgemerkt: het bestaat uit systematies ontmoedigen van alles wat buiten de vrouwelijke rol valt en hoeft, tot het kind geslachtsrijp is, alleen verder begeleid te worden met wat gesnauw over netheid. Pas als de vriendjes komen komen de echte konflikten.

Monsterschap tegenover jongens is daarentegen heel wat ingewikkelder en hartbrekender. Jongens moeten mannen worden, en dat betekent dat ze zich anders moeten leren gedragen dan hun moeders doen. Vroeger leerden ze dat van andere mannen, tijdens het werk waar ze voor opgeleid werden, of dat nu timmerman was of ridder. Hoe moeten ze het nu leren, nu ze vrijwel geen man meer zien?

Volgens de socioloog Parsons (aangehaald door Joke Kool in 'Rok en Rol', 1969) leren ze dat door zich tegen hun moeder af te zetten. Ze denken gewoon: wat moeder doet is vrouwelijk, dus dat doe ik niet. Dat betekent dus: vuil zijn in plaats van dingen schoonmaken; dingen stuk maken in plaats van ze heel houden of repareren; onvriendelijk zijn in plaats van de goede stemming bewaken; en nooit een poot voor een ander uitsteken. Aangezien alle dingen die moeder doet buitengewoon veel moeite kosten heeft het jongensgedrag het bijkomend voordeel dat het gemakkelijk en voor de hand liggend is en dat hij zijn energie kan bewaren voor de school en wat hij verder nog allemaal voor belangrijke dingen moet doen.

Moeder zit ondertussen mooi in de knel, want zij begrijpt ook wel dat het kind een man moet worden. Als ze dat heel belangrijk vindt heeft ze nog het minste problemen, dan wordt ze gewoon een deurmatje. Maar als ze maar één vraagteken zet bij de manier waarop volwassen mannen zich gedragen, begint de ellende. Moet je toestaan of aanmoedigen dat jongens net zo egoïst, zo on-zorgzaam (er is niet eens een woord voor), on-meelevend en gewelddadig worden als andere mannen? Je leeft zelf met een systeem van waarden die in laatste instantie tot de eis van

naastenliefde te herleiden zijn. Die waarden gelden buiten de kerk voor mannen niet, omdat iedereen het er stilzwijgend over eens is dat die waarden mannen in hun onderlinge concurrentiestrijd zouden belemmeren, terwijl het hun eerste levenstaak is te winnen, of althans niet te verliezen - dan moeten de menselijke, dus vrouwelijke waarden maar even wachten tot de samenleving of de welvaart of ik weet niet wat zover ontwikkeld is dat de mannen zich kunnen permitteren die waarden na te leven zonder direkt in onderdrukte posities terecht te komen. Geen wonder dat vrouwen gespleten persoonlijkheden zijn: zij leggen wat zij zelf iedere dag nakomen (de plicht tot zorg en aandacht voor anderen) niet aan hun man op, en niet aan hun zoons (wel aan hun dochters natuurlijk). Ze leven dus in twee waardensystemen tegelijk. Als ze dat heel konsekwent doen, hebben de mannen en de zoons daar geen last van. Want die zijn dan door en door overtuigd dat zorgzaamheid enz. iets voor vrouwen is, en hoeven zich niet persoonlijk aan te trekken dat moeder een beter mens is dan zijzelf: daar is ze immers moeder voor, op haar voetstuk.

Maar er zijn natuurlijk genoeg vrouwen - en er komen er steeds meer - die hun eigen waarden wèl belangrijk vinden, die zorgzaamheid enz. als menselijke waarden beschouwen waarnaar mannen ook zouden moeten leven. Die vrouwen zullen, ondanks zichzelf, hun eigen waarden aan hun zoons opleggen. Misschien worden die er aardiger van, misschien alleen maar ongelukkig, misschien achterbaks, in elk geval krijgen die zoons de gespletenheid die hun moeder behoorde te hebben: ze moeten leven met waarden die niet passen in de mannenwereld, omdat je ermee niet van andere mannen kunt winnen.

Sommige moeders lukt het om hun zoons zover te krijgen dat ze zich enigszins vanzelf menselijk gedragen, veel moeders moeten machteloos toezien dat het ze niet lukt, omdat de tegenkrachten - in de jongens, in de vader, in de buitenwereld - te sterk zijn. Dan zijn er veel mogelijkheden tot monsterschap en tot schuldgevoel: omdat ze het zelf toch ook niet kunnen helpen. En tot voederschap, om de geknakte mannelijkheid van de zoon weer op te bouwen, en tot frustratie in het besef dat al je inspanningen en gewetenskonflikten er alleen maar toe kunnen leiden dat er weer een man bij is die door een of meer vrouwen verzorgd, opgebouwd en getroost moet worden.

Over meisjes kun je natuurlijk vergelijkbaar tobben, als je begint duidelijk te worden dat aangepast vrouwelijk gedrag niet bepaald de beste manier is voor een vrouw om gelukkig te worden, en misschien zelfs wel de slechtste.

Dan zijn er twee mogelijkheden: je staat haar toe dat ze zich 'onvrouwelijk' gedraagt - nog iemand in huis die alles achter zich laat slingeren, en die waarschijnlijk gefrustreerd en vervelend is omdat zij de mogelijkheden die je haar overlaat toch nergens anders kan gebruiken; of je slaat het er uit, en voelt je schuldig als je dan een meisje ziet dat er net zo uitziet als alle andere meisjes en dus vermoedelijk wel hetzelfde klote leven zal krijgen.

O mijn arme moeder (die mijn troep opruimde en mijn humeuren verdroeg).

O mijn arme dochter (die altijd zo vrolijk en gezellig is).

het bevel¹

ze wilde 's nachts niet slapen
en overdag niet eten
en niet naar school
en buiten geen jasje aan
geduld, begrip, tolerantie
wakkerden haar verzet slechts aan
op boosheid reageerde ze
met schelden en met slaan
tenslotte negeerde ik alles
en gaf haar een bevel
uitdrukkelijk, de hele
wereld veronachtzamend,
niets dan het kille bevel...
o god die nederlaag
toen ze zwijgend en rustig
haar jasje aandeed...

MONSTER?

Mijn moeder een monster? Ach kom. Het was geen erge lievige moeder, geen knuffelaarster of kloek, maar monsterschap. . .

En toch. Twee herinneringen van vóór m'n achtste staan diep in m'n geheugen gegrift, niet alleen visueel maar compleet met de geluiden en de geur van de keuken en de kruidenierswinkel.

Er kwam bezoek. M'n moeder moest zich verkleeden en ik moest afwassen en dan meteen naar bed. Ik waste ook de theepot af en liet alle theebladen in het afwassop vallen. M'n moeder, uit het niets opgedoken, nam woedend de afwaskwast over en ik droop af naar bed. Een half uur later kwam ze ekskuus aanbieden. Ik was stomverbaasd, ik was het voorval al bijna vergeten. Zij niet. Zij was voor haar eigen gevoel zo monsterachtig geweest dat ze ekskuus moest aanbieden en mij moest uitleggen dat ze het niet zo bedoeld had maar dat ze gehaast was geweest.

Gemeen mochten wij niet zijn. Achterbaks en stiekem was heel erg. Eens was ik bij de kruidenier aan het zeuren om snoep. Ik kreeg 't niet. Dus ik pakte een rol van de toonbank. M'n moeder kneep me in m'n arm, heel hard, ze wou geen scène maken in het bijzijn van andere klanten. Ik was woedend en heb haar dat buiten de winkel ook gezegd: knippen was achterbaks. Wij mochten niet achterbaks zijn en nu was ze het zelf! Ze gaf het toe.

Van geen van deze beide voorvallen was ik destijds erg overstuur. Toch zitten ze zo scherp in m'n geheugen. . .

Maakt het monsterschap zo veel meer indruk op een kind dan het voederschap? Zij dacht het kennelijk wel. . .

Nog meer monsterschap

Er bestaat een heleboel monsterschap dat eigenlijk niets met de verhouding tussen moeders en kinderen te maken heeft; en dat is misschien wel het ergste.

¹opgenomen in Ria Giskes Pieters, *Alleen maar het gevoel van leven* Amsterdam 1977, de Bonte Was

We hebben gezegd dat moeders t.o.v. hun kinderen in een vicieuze cirkel van voeden, leegte, frustratie, agressie en schuldgevoel zitten; maar daarbij komt natuurlijk dat veel leegte, frustratie, agressie en schuldgevoel dikwijls niets met de kinderen te maken hebben. Ook vrouwen zonder kinderen kennen deze gevoelens: zij hebben in het algemeen te maken met het gebrek aan mogelijkheden voor vrouwen in de samenleving (voor de volledigheid nog eens: voor de meeste mannen heeft deze samenleving ook niet veel mogelijkheden, maar op een andere manier dan voor vrouwen en daarom beleven ze dat ook anders; zie daarover de boekenkasten over 'vervreemding' en zo).

Zolang vrouwen maar helemaal niets voor zichzelf willen, kunnen ze met een beetje geluk een tamelijk rustig bestaan hebben. Maar o jee, zodra ze dat wel willen, en niet listig genoeg zijn om dat helemaal te verbergen of het in - in de betreffende omgeving erkende - kanalen te gieten (voor sommige vrouwen tennissen, voor andere kinderkleren naaien of halve dagen werken; zeker voor vrouwen met kinderen zijn die kanalen maar smal) dan komen de tegenwerking, de kritiek, de teleurstellingen. En daar word je kwaad van: op je man, op je (schoon-) moeder, op de burens, op je baas. En als je kwaad bent - op wie dan ook - ben je gelijk een monster. Want dan stort de veilige wereld van je kinderen in, ze kijken met verschrikte ogen naar je. Misschien krijgen ze wel nachtmerries, kunnen ze niet slapen, wat al niet.

Toen ik bezig was mijn zelfstandigheid op mijn man terug te veroveren - iets wat om de een of andere reden vreselijke ruzies schijnt te moeten meebrengen - werden de kinderen regelmatig wakker met dromen over op elkaar schietende legers, vechtende leeuwen en tijgers en zo. Dat is dan een goede reden om het losmakingsproces te versnellen. Maar is een afwezige moeder ook niet een soort monster?

VOLLEDIG GEBONDEN EN OPGESLOTEN

Toen ik tot mijn grote schrik zwanger bleek, trouwden we. Ik brak mijn studie, die ik toch niet zo interessant vond als ik had gedacht, af omdat mijn studierichting een van de weinige was die in de universiteitsstad waar wij gingen wonen niet werd gedoceed. En omdat ik me schaamde om in de stad waar iedereen me gekend had als meisjesstudent een zwangerschap uit te dragen verbrak ik alle contacten met de mensen die ik daar had leren kennen. Ik zei dat ik ging trouwen, pakte mijn koffers en ging. Het onderwerp zwangerschap was taboe.

Zo begon ik een nieuw leven. Ik kreeg allemaal nieuwe vrienden: die van Jan. Het leek eerst best een leuk leven, de relaties met die nieuwe vriendenkring waren wat warmer dan ik voordien gekend had, en hoewel ik het leven als full-time studente wel miste, genoot ik toch van wat ik ervoer als een volwassen worden. Jan moet iets dergelijks gevoeld hebben, want een van onze vrienden zei verbaasd, toen hij hoorde dat we moesten trouwen: 'Maar ze zijn er zo blij mee!'

Ik begon dapper aan een M.O. studie, die in het eerste jaar geen college-lopen met zich meebracht, en omdat dat allemaal wel goed ging voelde ik mij in het studentenhuus waar wij woonden nog geen tweederangsburger.

Maar voor die zwangerschap schaamde ik mij vreselijk, zo zelfs dat ik nu nog medelijden heb met iedere zwangere vrouw die ik tegenkom. Zo'n gevoel van: 'Zo, stumper, ben jij er ook ingestonken'. En ik wist ook zeker dat iedere vreemdeling aan me zien kon dat het een moetje was. Toen werd de baby geboren, een snoezig meisje, alles even voorspoedig, en wat waren we er blij mee. Op de dag voor de geboorte verloor ik vruchtwater op de markt, maar gelukkig zag niemand iets, want ik vond

toen, en vreemd genoeg vind ik dat eigenlijk nog, dat een bevalling iets is dat je even achter een struik doet, zonder dat iemand iets merkt, en dat je daarna zonder flauwekul overgaat tot de orde van de dag. Die avond zijn we nog naar de bioscoop geweest, omdat ik geen flauw idee had van het risico voor de baby als je doorloopt nadat je vruchtwater verloren hebt. En mijn geneesheer, een dure gynaecoloog, vriend van mijn vader, die de bevalling voor niets zou doen, amices onder elkaar, mits ik maar wel beviel in een dure kliniek, had me helemaal niet verteld wat er zo allemaal zou kunnen gebeuren. Gelukkig liep dat dus goed af, al was het wel iets duurder dan het geweest zou zijn als onze huisarts de bevalling gedaan had.

Ik was echter helemaal niet voorbereid op de moedershow die nu van me verwacht werd. Dat begon al in de verloskamer, waar ik de baby in de handen kreeg gedrukt, en alle aanwezigen keken of ik er wel blij mee was. Dat ging door in het huis van mijn ouders die dachten er goed aan te doen ons een maandje te logeren te nemen, het was kerstvakantie, en het souterrain waar wij woonden kon maar gebrekkig verwarmd worden. Alle tantes, aardige en onaardige, kwamen kijken, en hadden commentaar, en ik had moeite om te tonen dat ik blij was met de baby, terwijl ik de zwangerschap eigenlijk gevoeld had als een straf, iets waar niet over gesproken kon worden, waarvan ik deed alsof het er niet was. Die logeerpartij was achteraf niet zo'n goed idee, want de normale controle van de kruisvereniging werd niet nodig gevonden, mijn vader was immers arts, met het gevolg dat de baby onder het gewicht was dat ze had moeten hebben toen ik de eerste keer naar het groene kruis ging. Te weinig borstvoeding, boze zuster, slechte moeder.

En toen kon ik niet meer doen alsof ik student was; ik was moeder. We woonden in een ongeorganiseerd studentenhuis, bewoond door leden van de jaarclub van Jan, en we waren erg dankbaar dat we er mochten wonen, want iets anders was er niet. Het werd niet schoongehouden, wat ik niet zo erg vond, want wij merkten in het souterrain niet veel van de troep boven, maar we deelden wel de w.c. en de douche, en raad eens wie die iedere week schoonmaakte. Ineens voelde ik me tweedegraderanger, iedereen studeerde en ik was de enige die mijn studie nog serieus nam. Eenmaal in de week liep ik een onvermijdelijk werkcollege, dan paste Jan op de baby. Als ik thuiskwam sliep hij meestal. Na anderhalf jaar kregen we een flat. Dat was een ongekende luxe, vijf kamers, waarvan twee te verwarmen waren. Nu was er ruimte voor een tweede baby, die we allebei graag wilden hebben. De eerste was nu een peuter, met een eigen willetje, en ik begon te merken dat ik eigenlijk heel alleen was met haar. Jan bleef vaak 's middags bij vrienden plakken en kwam thuis als ze al in bed lag; ik ergerde mij daaraan, maar dat zei ik nooit, want, net als bij die eerste zwangerschap had ik het gevoel dat ik me niet moest laten kennen; zelfs al zou hij een vriendin hebben, wat ik wel eens dacht, zou het toch lang duren voor ik iets zou laten merken. Ik dacht toen wel eens: ik wou dat hij 'n kater was die een of tweemaal per seizoen eens langskwam voor een gezellige vrijpartij zodat me de pijn, als hij helemaal niet beantwoordde aan wat ik me van een partner had voorgesteld, bespaard zou blijven. Hieronder leed natuurlijk ons huwelijk. Ik had een stevige muur opgetrokken om mijn ziel, zodat ook seksuele impulsen daar niet meer doorheen kwamen.

Mijn dochter begon intussen knap lastig te worden, normaal voor een peuter, maar wist ik veel. We gingen laat naar bed, en zij was vaak 's morgens om vijf uur al wakker en huilde dan om uit bed gehaald te worden. Jan sliep overal doorheen en dan zat ik met mijn slaperige hoofd om vijf uur te babysitten. Een keer werd ik daar zo kwaad over dat ik haar hard op haar billen sloeg. Ze krijste natuurlijk alleen maar harder, maar ik had zo'n spijt toen ik die blauwe plekken op haar billen

zag, dat ik niet wist wat ik doen moest. Nu was ik niet alleen maar een slechte moeder, ik was een monster dat haar kind mishandelde. Ik begon een hekel aan haar te krijgen. Ik denk achteraf dat dat kwam omdat ik mij nooit had gerealiseerd wat het betekende om 24 uur per dag een klein kind om me heen te hebben, dat me volledig isoleerde van mijn leeftijdgenoten. Een paar uur in de week een creche had al alles uitgemaakt. Ik voelde me volledig gebonden en opgesloten, en ik gaf haar gedeeltelijk de schuld.

Wat me nu zo verbaast, is dat niemand iets heeft gemerkt. Onze verhouding was zo bedorven dat ik nu vind dat het grensde aan kindermishandeling. Ik geloof nu dat Jan het, misschien onbewust, niet heeft willen zien, en dat de familie niet erg geïnteresseerd was of het isolement waarin ik, ook door mijn eigen houding, terechtgekomen was, niet kon doorbreken. Eenmaal heb ik geprobeerd hulp te krijgen van de arts van de Kruisvereniging, maar ook die wilde eigenlijk niet horen wat ik te vertellen had, en zei dat het heel gewoon was dat ouders het ene kind anders waardeerden dan het andere, ik had toch zeker niet echt een hekel aan haar? Kan je op zo'n vraag met 'Ja' antwoorden?

Toen ik ontdekte dat ik weer zwanger was, en bijna gelijktijdig voor een tentamen zakte, besloot ik op te houden met studeren, omdat ik vond dat het niet meer ging. We kregen een zoon, waar we erg blij mee waren, en ik denk dat ik deze keer beter voorbereid was toen hij geen snoezige baby meer was, maar een kleine lastpak werd.

Bovendien stroomden de geboortekaartjes de brievenbus in, en was ik niet meer de enige die de deur niet uitkon zonder iets te organiseren waar ik ook nog dank je voor moest zeggen. Ik legde me neer bij het leven dat ik had, en dat maakte alles wel makkelijker. De verhouding met mijn oudste bleef echter slecht, en ook de verhouding met Jan werd nooit meer zoals hij geweest was toen we elkaar pas kenden. Ik heb nu drie kinderen, en ik heb met de twee andere eigenlijk geen moeilijkheden gehad. Na de geboorte van de jongste ging ik weer studeren en binnenkort studeer ik af. Ik voel me ook niet meer een slechte moeder, en sinds Jan en ik in therapie zijn geweest is onze verhouding ook periodiek beter geworden, zodat ik me ook niet meer zo'n slechte echtgenote voel. Mijn oudste dochter is nu zestien, en de laatste paar jaar kunnen we het goed samen vinden. Ik voel nu voor haar hetzelfde wat ik voor de twee anderen voel, het wordt een oppervlakkiger gevoel, maar dat maakt me ook minder kwetsbaar. Ik denk dat ik pas volwassen geworden ben na mijn dertigste, en daar geniet ik van. Ik zou nooit mijn jeugd, of de eerste jaren van mijn huwelijk weer over willen doen, maar ik wou wel dat ik tien jaar later geboren was, want dan was alles heel anders verlopen.

HOE DOEN DIE ANDERE MOEDERS DAT?

Waarom wilde ik moeder worden? Voor mij was dat een periode waarin ik me sterk aan het voorbereiden was om niet meer verder te leven en vrij konkrete plannen maakte om er zo ongemerkt mogelijk een eind aan te maken. Ik was net getrouwd als vlucht om van thuis weg te zijn, om niet meer de ruzies van mijn ouders aan te horen en de hatelijkenheden van mijn zusjes.

Mijn opleidingen die ik wilde gingen door faalangst en lange ziektes die me mist in en men had mij aangepraat dat ik zo lief was voor kinderen en dat dacht ik zelf ook, dat dat het enige was wat ik kon doen. Een kind zou mij een reden geven om te leven, te moeten leven. Ik zou dan niet meer voor de keus staan of ik toch verder wilde leven of niet, Met alle opgedrongen angsten en schuldgevoelens. Mijn oude huisarts zei ook

tegen me dat als ik eenmaal een kind had het veel beter met me zou gaan. Dat zou me goed doen, dacht hij. Heel naïef dacht ik dat toen ook, helaas.

Toen ik zwanger was ging het geweldig met me, ondanks dat ik steeds moest liggen e.d. Ik voelde me erg blij en weer levend met dat kind in me. Ik werd omringd met tederheid en Zorg, ik leek ineens belangrijk door dat kind.

Maar toen mijn kind een paar maanden oud was ging de grap niet meer op. Ik werd weer zo depressief en ik schaamde me heel erg dat ik niet gelukkig was en ik was de schuld dat dit kind er nu was en ik moest nu zorgen dat het een gelukkig fijn mens werd.

Toen ik naar mijn huisarts ging zei hij: 'Maar je hebt een gezond kind, een man, een huis, wat wil je nog meer? Ga eens wat meer in de zon wandelen!'

We wilden in een 'goeie' periode toch een tweede kind, want dat zou alles veel makkelijker maken zei men.

Nu zijn ze 4 1/2 en 2 jaar en het lukt me zo vaak niet en ik stik soms 's nachts letterlijk in mijn schuldgevoel dat ik geen goede moeder ben.

Hoe ik zou willen zijn ligt zo ver van wat ik in werkelijkheid ben, afschuwelijk. Ik kan niet tegen gehuil en gezeur en gedram, ik schaam me voor de burens die horen dat ze vervelend doen; ik schaam me voor mezelf dat ik niet rustig reageer en dat ik driftig ben, wat het allemaal voor de kinderen nog erger maakt. Ik kan ze zo vaak wel ik weet niet wat doen en zou ze wel de deur uit willen trappen. Toch hou ik wel van ze, maar ik voel me zo'n rotmoeder.

Hoe doen die andere moeders dat?

Zijn zij wel gelukkig de hele dag thuis?

Geschiedenis

Ontstaan van het moderne moederschap

Dat vrouwen kinderen 'dragen' en baren is een biologisch (voorlopig) onontkoombaar gegeven. Dat zij ze de eerste tijd voeden is tot een halve eeuw geleden een praktische noodzaak geweest. Maar er zit aan moederschap heel wat meer vast, en daar is niets natuurlijks aan.

Moederschap is verbonden met zorg voor de kinderen gedurende de hele periode van hun kind zijn. En de zorg voor de kinderen is weer onontwaaarbaar vertoonden met de zorg voor de man, met het huishouden; zodat dit hele kompleks van bezigheden door de mannen wordt gezien als een biologische roeping van de vrouw tot voeding en koestering. Deze roeping is een mooi woord voor bezigheden die door mannen als oneervol worden gezien; deze bezigheden worden de vrouwen toegeschoven omdat zij worden uitgesloten van de echte mooie mannenbezigheden die er in bestaan zich de kracht van andere levende wezens toe te eigenen (dit hebben we verder uitgewerkt in ons boek '*Vrouwenwerk*', blz.116). Moederschap en mannelijkheid vullen elkaar aan. Mannen kunnen zijn zoals zij zijn - voortdurend bezig met de uitbreiding van macht en rijkdom - omdat ze de menselijke verzorging aan de vrouwen kunnen toeschuiven. Hun strijd onderling gaat er verder om wie in staat zal zijn helemaal niet te hoeven werken: die mannen vormen de heersende klasse. Vrouwen staan buiten deze strijd, maar zij voelen de gevolgen ervan aan den lijve. Niet alleen in het verschil of je bij een heersende man hoort of bij een onderdrukte, en of het oorlog is of vrede, maar ook in de betekenis van de begrippen 'vrouw' en 'moeder' in het algemeen.

'Moederschap' zoals wij dat kennen bestaat nog niet zo lang. Tot een halve eeuw geleden werkten de meeste vrouwen op het land, in allerlei bedrijven, thuis aan het weefgetouw of de kantklossen, in de huishouding bij anderen, enz. Kinderen baren en opvoeden deden ze tussen de bedrijven door. Zodra de zoons lichamelijk zelfstandig waren werden ze voorbereid op hun latere leven, bij vader op het land of in de werkplaats, of ze werden uitbesteed als leerling in de werkplaats van een baas, als page bij een ridder of op de kloosterschool om priester te worden. De meisjes deden met moeder mee in huishouding en bedrijf, dat ging allemaal vanzelf. Kinderen liepen tussen de grote mensen door, zij droegen kleine grotemensenkleren en gedroegen zich als kleine mensen. Ze hoorden er gewoon bij. Zij hoefden niet naar bed als er feest was en werden niet weggestuurd als er gevrijd werd (dat kon moeilijk want iedereen sliep samen in één bed). En de grote mensen wilden ook best lekker aaien als dat zo uitkwam. - Dit was globaal de situatie tot even na de middeleeuwen. .

Als kinderen geen apart soort mensen zijn, zijn moeders dat ook niet. 'Moeders' ontstaan pas als kinderen beschouwd gaan worden als afzonderlijke, onschuldige, seksloze wezens, die beschermd en opgevoed moeten worden. Om daarvoor de verantwoordelijkheid te moeten dragen moeten vrouwen veranderd worden.

Deze veranderingen spelen zich af in de tijd dat onze moderne samenleving ontstaat, zeg maar in de 18de eeuw, in de samenhang met al die andere ontwikkelingen die het kapitalisme mogelijk maken: de verandering van boeren en handwerkers in 'vrije' arbeiders (doordat zij hun eigen middelen van bestaan verliezen), van edelen en handelaren in kapitalisten (doordat zij zoveel rijkdommen verzameld hebben dat zij daarmee fabrieken kunnen beginnen en anderen voor zich kunnen laten

werken); waarbij de groepsverbanden waarin de mensen leefden (boerderij, gilde, kerk, buurt) langzamerhand verdwijnen en de menselijke relaties steeds beperkter en onpersoonlijker worden; en waarbij ten slotte de vrouwen steeds meer uit het sociale leven worden buitengesloten.

De moderne moeder woont in een flat, tussen 500 andere moeders die zij niet kent en die ook niemand anders zien dan hun man en de kassière in de supermarkt. Het moederschap en het huishouden vormen haar levensvulling. De enige met wie ze een band heeft is haar man, en die band is niet gebaseerd op samenwerking - want hij werkt ergens anders en komt alleen thuis om de eten en te slapen - maar op de romantiese liefde, de verwachting van levenslang geluk. Die romantiese liefde is juist ontstaan toen er niet meer samen te werken viel, omdat de vrouw toen haar man het best kon dienen door thuis te zitten en zogenaamd 'niets te doen'. ('Mijn vrouw hoeft niet te werken').

Er zijn nog wel meer factoren uit dit ontwikkelingsproces te noemen die iets met de vorming van 'moeders' en 'kinderen' als aparte persoonlijkheden te maken hebben. Het protestantisme leverde met de plicht tot werken en geld verdienen, die de mannen als vanzelf aan het werk houdt zonder dat daar zweepslagen voor nodig zijn (daarom zijn ze zo ongelukkig als ze werkloos zijn, ook al krijgen ze een uitkering) ook voor de vrouwen een basis voor schuldgevoel (omdat ze immers niet 'werken'), waaraan ze alleen kunnen ontkomen door hun roeping als moeder en huisvrouw volledig te vervullen.

Aan de andere kant legde de godsdienststrijd tussen protestanten en katholieken ook de basis voor een bewuste kinderopvoeding omdat het voortbestaan van het eigen geloof het best gegarandeerd kan worden door kinderen zo jong mogelijk daarin te indoktrineren. Zo ontstonden er scholen en pedagogen die 'het kind' gingen bestuderen.

Intussen ontdekten de mannen geleidelijk, in een steeds groeiend verzet tegen traditionele en religieuze opvattingen, dat de natuur en de samenleving wetenschappelijk bestudeerd en veranderd kunnen worden. Wat ze altijd al hebben gewild: zonder te werken rijker en machtiger te worden, leek binnen hun bereik te komen. Ze bedachten dat je om de samenleving te veranderen de kinderen - de jongens uit de betere standen tenminste - moet vormen tot burgers die in de nieuwe samenleving zouden passen, die de maatschappelijke normen bewust en verstandelijk, uit welbegrepen eigenbelang zouden aanvaarden. Daarvoor was behalve scholing en opleiding nodig dat jongens een gelukkige jeugd zouden hebben (anders zouden ze niet positief tegenover het leven staan). En wie zou daarvoor moeten zorgen?

Vroeger hadden vaders zelf hun zoons opgevoed, of andere vaders hadden dat gedaan. Maar dat raakte uit, om praktische redenen, omdat de vaders niet meer zoals vroeger thuis werkten (op de boerderij, in het onderhuis, in werkplaats of kantoor), maar in een kantoor of fabriek ergens anders; maar ook om meer algemene, ekonomies-maatschappelijke redenen. Een vader kan een zoon zijn eigen vak leren, zodat hij wordt als hijzelf, en de dingen zonder er bij na te denken, op dezelfde manier doet; maar hij kan geen verwisselbare arbeider of een met de nieuwe ontwikkelingen meegroeiende ondernemer of wetenschapper van hem maken. Daarvoor gingen de scholen zorgen, voor iedere soort werkgever of werknemer een aparte school; scholen die geen kinderbewaarplaatsen meer waren waar de kinderen onder bedreiging van plak en rietje godsvrucht en zedelijkheid leerden (zoals bij ons in de 17de eeuw), maar leer- en vormingsinstituten voor een verstandelijke benadering van de werkelijkheid.

Maar de gelukkige jeugd konden die scholen niet bieden, en bovendien hadden ze kinderen nodig die al thuis een minimum aan orde en regel-

maat hadden geleerd. En zo werden de moeders ingeschakeld. De vrouwen in de gegoede standen, die bladen en boeken lazen, werden het eerst toegesproken dat ze zich eens ernstig met hun kinderen moesten bezighouden. De schrijvende heren waren trouwens toch al bezig met de vrouwen vermanend toe te spreken, want de vrouwen uit de gegoede standen hadden in de 18de eeuw al niets meer te doen en begonnen aardig lichtzinnig te worden. Dat paste niet in de nieuwe burgerlijke degelijkheid en het ondermijnde de eksklusieve claim van één man op één vrouw. En daar is met de dubbele moraal in de 19de eeuw dan ook zo grondig een eind aan gemaakt, dat er in de 20ste eeuw een hele 'seksuele revolutie' voor nodig was om het mannen mogelijk te maken vrouwen weer seksueel plezier af te kunnen dwingen.

De geïsoleerde, seksueel onderdrukte, werkeloze burgervrouw is als zij een kind krijgt de moderne moeder. Arme vrouwen werkten tot voor kort gewoon in de fabriek of thuis in de 'huisindustrie', hun kinderen werkten er ook - tot 18 uur per dag. Pas aan het eind van de vorige eeuw begonnen de bezitters zich zorgen te maken. Zij spraken over zedeloosheid en ontaarding; maar misschien bedoelden zij wel dat de arbeiders te zwak en te onontwikkeld waren om in hun fabrieken te werken. In elk geval mochten de arbeidersvrouwen langzamerhand ook 'moeders' worden (in 1910 heetten zij nog arbeidsters-moeders). Ook zij zijn geleidelijk blootgesteld aan de brainwashing van de pedagogiese en psychologiese wetenschappen, die de moeder steeds meer de eksklusieve verantwoordelijkheid zijn gaan opleggen voor het toekomstige levensgeluk van het kind, op straffe van schuldgevoel - voor de aangepasten, die goed opletten hoe hun damesblad de opvoedingsplichten weergeeft - of van overheidsingrijpen, door schoolpersoneel, MOB of kinderbescherming, voor degenen die die eisen niet kunnen of willen opvolgen.

Daar zit zij dan, de moderne moeder, in haar flat of in haar voortuintje in de buitenwijk. Haar man werkt. Hij heeft mensen onder zich en boven zich, hij moet zijn produktiviteit opvoeren, hij moet carrière maken. Hij houdt van niemand op zijn werk (behalve misschien van zijn sekretaresse, maar daar schiet ook niemand iets mee op).

Moeder zit thuis. Zij heeft de liefde als opdracht - voor man en kinderen -, de gezelligheid, het geluk van de gezinsleden. Waar moet zij die vandaan halen? Zij is de hele dag alleen, niemand zorgt voor haar. Als zij in een dorp woont, of in een oude buurt, heeft ze (misschien) haar moeder nog en haar zusters. Dan kan ze een verbond vormen tegen mannen en kinderen, en haar zelfrespekt bewaren in een gemeenschappelijk systeem van vrouwelijke waarden. Maar anders moet zij vanuit de leegte voor haar man en kinderen de enige bron van warmte zijn in een koude wereld.

Moederschap is restverwerking. Alles wat maatschappelijk niet georganiseerd is, wordt door moeders opgeknapt: de dingen die geen winst opleveren en die buiten het patroon van de direkte maatschappelijke overheersing vallen; buiten de wereld dus die mannen met elkaar maken.

Moederschap is ook restverwerking in de zin dat er al bijna uitgestorven vormen van lichamelijke nabijheid en vanzelfsprekende relatiepatronen in zitten; zomaar bij je kind horen, zonder dat je er verder bij na denkt. En tenslotte is het moederschap restverwerking, omdat er allerlei maatschappelijke ontwikkelingsprocessen in samenkomen, die met moederschap op zichzelf niets te maken hebben: de verdeling van mannen in burgers en arbeiders, de scheiding van arbeiders in allerlei soorten werknemers; de groei van de sociale wetenschappen als middel om mensen te sturen en te beïnvloeden; het ontstaan van de staat als aparte instantie die het leven van de mensen moet regelen en die moeders zowel taken

afneemt (de school) als oplegt (de goede band met het kind waar de kinderbescherming zo vol van is); de ontwikkeling van het economiese systeem van spaar- naar konsumptiekapitalisme, waarin moeders als inkoopster van het gezin aan alle reclame bloot staan - al deze ontwikkelingen leveren krachten op die op de moeder inwerken.

Omdat die krachten slechts in een histories perspectief met elkaar te maken hebben, maar op het nivo van de dagelijkse ervaring tegenstrijdig zijn, trekken ze de vrouwen uit elkaar en dreigen voortdurend de enige mogelijke bevrediging van het moederschap, de vanzelfsprekende gezelligheid met de kinderen, te ondermijnen.

Uitgeleend bewustzijn

Nu mijn kinderen wat groter worden en niet meer bij mij wonen begin ik pas te begrijpen wat moederschap eigenlijk is. Als ze een paar jaar geleden in de weekends of de vakantie op bezoek kwamen, deden ze niets anders dan 'moeder, moeder' roepen, tegen mij praten en aandacht vragen. Ik had dan zo'n gevoel dat ze recht hadden op wat extra aandacht, omdat ze me een paar dagen niet gezien hadden, en ging er braaf op in. Mijn vriendin was eigenlijk de enige die dit niet normaal vond en die af en toe zei dat ze zelf ook maar eens iets moesten doen. In het begin begrepen ze dat niet zo goed en ik eigenlijk ook niet, omdat ik nog steeds het gevoel had dat ze iets moesten 'inhalen'; maar omdat ik toch niet precies wist wat ze dan moesten inhalen, en het ook veel prettiger vond als ze zelf bezig waren en ik ook mezelf kon zijn, bleef ik me maar inspannen voor de wederzijdse zelfstandigheid.

Nu begint het dus een beetje te lukken en nu begin ik ook te zien wat er altijd gebeurde, waar je als moeder eigenlijk voor dient. Vroeger moesten moeders kinderen beschermen tegen gevaren, tegen honger, wilde dieren en soldaten; kortom, tegen de dood. Tegenwoordig beschermen moeders kinderen tegen het leven met alles wat er aan vast zit. Vroeger hoefde dat niet: kinderen hoorden er gewoon bij, ze hoefden niet tegen het leven - werk, seksualiteit - beschermd te worden. Nu worden kinderen van de sociale werkelijkheid buitengesloten. Ze leven in een kinderwereld. En die wereld is eigenlijk - moeder. Moeder vertaalt de grotemensenwereld in een kinderwereld. Kinderen beleven de werkelijkheid niet rechtstreeks, maar via hun moeder. Daarom hebben ze zoveel aandacht nodig: je moet ze steeds vertellen wat kan, en wat niet kan wat waar is en wat niet waar, wat goed is en wat slecht. Ze leven om zo te zeggen in jouw bewustzijn. En daarom kun je 'niets doen' als de kinderen er bij zijn: jouw bewustzijn moet leeg zijn om een wereld te kunnen zijn waar je kinderen in kunnen rondlopen.

Arm en rijk

hun strijd - onze strijd -
internationale solidariteit!

jij, die voortdurend honger lijdt
hoe kun je ooit begrijpen dat ik huil
van eenzaamheid?

jij, die machteloos toeziet hoe je kind krepeert
hoe kun je ooit begrijpen dat de groei
van mijn kind mij bezeert?

jij die er bij stond toen je lief
gemarteld werd en gevangen gezet
hoe kun je ooit begrijpen dat ik niet slaap
om een verwijdering in bed?

jij, die van voren en achteren werd verkracht
hoe kun je ooit begrijpen dat ik
het neuken zonder meer veracht?

jij, die werkelijk en gruwelijk lijdt -
hoe kan ik weten of ik wel spreek
van echte solidariteit?²

Arme en rijke moeders

In Nederland krijgen vrouwen tegenwoordig niet meer zoveel kinderen. Gemiddeld twee. Deze situatie bestaat nog maar heel kort, zeg maar vijftig jaar, en is een gevolg van de welvaart. Vóór die vijftig jaar was het leven van de meeste moeders hier bijna hetzelfde als nu het leven van moeders in de ontwikkelingslanden: kontinu baren-zogen-baren-zogen tot de dood erop volgt, of - zelden - tot je te oud bent geworden. Ons moderne moederschap is werkelijk iets heel bijzonders. Het is uniek in de geschiedenis. Want wij mogen onze kinderen houden. Een kind dat sterft is een uitzondering geworden. We denken nauwelijks aan die mogelijkheid.

Maar stel je even voor hoe het leven van moeders de hele geschiedenis door altijd is geweest en hoe het voor tweederde van de vrouwen nog is: je kinderen ondervoed, bij elke epidemie sterven er een paar en jijzelf loopt bij elke zwangerschap de kans aan de kraamvrouwenkoorts te sterven.

Je vraagt je af waarom onze medemoeders ginds dit lijden van zichzelf en hun kinderen niet beperken door dan maar niet zoveel kinderen te krijgen. Tenslotte worden in verschillende ontwikkelingslanden voorbehoedsmiddelen door de regering beschikbaar gesteld. Het antwoord is dat ze kinderen moeten krijgen omdat er kinderen dood gaan: als reserve, want hoe meer kinderen je hebt hoe meer kans je hebt dat je op den duur een paar volwassen geworden kinderen overhoudt. Want het is in de arme landen verschrikkelijk belangrijk om

² 'hun strijd – onze strijd' is ogenomen in Ria Giskes-Pieters, *Alleen maar het gevoel van leven*, Amsterdam 1977, de Bonte Was

als je oud bent geworden volwassen kinderen te hebben: omdat in die landen het grootste deel van de mensen afhankelijk is van de landbouw en omdat er meestal geen sociale voorzieningen zijn. Een ontwikkelingsland is nu eenmaal geen verzorgingsstaat. De mensen moeten er voor zichzelf zorgen. Kinderrijkdom betekent veel werkkrachten. En als je niet (meer) voor jezelf kunt zorgen, dan doet je familie dat. Als een man te oud geworden is om zijn boerenbedrijf aan de gang te houden, dan wordt het werk overgenomen door een zoon, die voor hem zorgt en op den duur het bedrijfje erft. Kinderen zijn daarom in de arme landen een economische noodzaak, een investering voor de oude dag, een soort pensioen. Dit vormt ook de reden dat geboortebeperking in rijke landen wel plaats vindt maar in arme landen tot nu toe altijd is mislukt; de mensen durven het risico kinderloos te raken (nog) niet aan. De enige manier om te maken dat het continue kinderen krijgen van de moeders in de arme landen afneemt, is zorgen dat de kindersterfte afneemt.

Er komen in de arme landen steeds meer mensen, maar niet steeds meer banen: de werkgelegenheid breidt zich niet uit met 3% per jaar, (zoals het inwonertal). Het gevolg is, precies als hier in de 19de eeuw: trek naar de steden. De mensen komen dan terecht in krotwijken, zijn werkeloos en leven van. . .? Toch blijven ook daar de vrouwen kinderen krijgen. Natuurlijk niet meer om werkkrachten voor het land te kweken. Waarschijnlijk omdat ze niet beter weten en geen geld hebben om voorbehoedsmiddelen te kopen en omdat in die krotwijken prostitutie voor veel vrouwen de enige bron van inkomsten is.

Wat vinden de overbelaste, ondervoede, altijd vermoeide arme moeders nu zelf van hun oneindige kinderreeks? Het is interessant op te merken dat ondanks economische druk om grote gezinnen te hebben, uit onderzoeken onder vrouwen uit lagere sociale klassen in Peru, Libanon, Porto Rico, Jamaica en India, zonder uitzondering blijkt dat de vrouwen drie of vier kinderen beschouwen als -de ideale gezinsomvang. Verder blijkt dat in het algemeen vrouwen die vier kinderen hebben niet meer kinderen willen. Maar studies in India tonen aan dat 1/3 van alle kinderen ná het vierde kind in een gezin wordt geboren. (citaat uit: *The economics of agricultural development*, door J. W. Mellor, uitg. Cornell University Press, 1966). Tien jaar na het verschijnen van dat boek wordt in India elk jaar nog steeds een miljoen kinderen geboren, ondanks dat de vrouwen dus zelf niet meer dan vier kinderen willen en ondanks dat de regering al zo'n tien jaar voorbehoedsmiddelen verstrekt. Hoe dat kan? Gebleken is dat de mannen in een dorp de voorbehoedsmiddelen zoet aannemen van de ambtenaren en ze vervolgens stiekem weggooiden. De kinderbeperkingscampagne van de Indiase regering is dermate gelukt (zelfs het feit dat de mannen die zich lieten steriliseren een gratis transistorradio kregen heeft niet geholpen!), dat, zoals ik dit jaar in de kranten las, in India nu met gedwongen sterilisatie wordt begonnen, wat aanleiding is tot rellen en opstanden. Ik las ook dat in 'regeringskringen' in India druk werd overlegd of de mannen of de vrouwen gesteriliseerd moesten worden. Dan staat mijn hart even stil. Wordt de vrouw zó onderdrukt dat men dit serieus in overweging kan nemen? Bij vrouwen is sterilisatie immers veel ingrijpender dan bij mannen. Wat voor redenen zullen ze ten gunste van sterilisatie van de vrouw hebben aangevoerd? Wij weten het niet, want het is kennelijk niet interessant genoeg om in een Nederlandse krant te vermelden.

En ik ben zo benieuwd: zouden ze overwegen dat vrouwen, eenmaal onvruchtbaar, gauwer met andere mannen zouden gaan vrijen, er niet bij stilstaand dat voor vrouwen monogamie (= seksuele trouw aan één man) in het hoofd zit geprent, en met het geslachtsapparaat niets te maken heeft? Zouden ze mannen zoveel belangrijker vinden dan

vrouwen dat ze hun lichamen en funkties niet willen aantasten maar wel die van de vrouw? Het tragiese is, dat India en andere landen die sterilisatie overwegen, dat helemaal niet zouden moeten hoeven doen. Want meestal wordt, in de rijke landen, verondersteld dat arme landen er ekonomies niet bovenop komen als ze niet éérst hun bevolking verbieden zich zo snel voort te planten. Dat is onjuist. De wereld in zijn totaliteit produceert nog steeds voldoende om alle mensen en kinderen die er nu zijn te onderhouden. De enige voorwaarde hiervoor is dat wij een deel van onze rijkdom aan die landen zouden geven, zo maar voor niks geven. Daar ziet het niet naar uit, blijkens de resultaten van de laatste UNCTAD-konferentie. Wij blijven goedkoop grondstoffen inslaan (delfstoffen, agrarische produkten).

Armoede en de daarmee samenhangende ondervoeding, honger soms, gebrek aan kennis, bijgeloof en tekort aan mediese hulp geven dus een heel ander soort moederschap dan wat wijzelf uit ervaring kennen. Stel je het leven voor, van een moeder in Tchad of Ethiopië, of in de krotten van Mexico-stad of Sao Paulo of in landen als Westelijk Sahara, Libanon, Rhodesië: door oorlogsgeweld is honger hier onontkoombaar, maar bovendien is er kans dat je kinderen worden gedood, door een kogel of door napalm, dat ze voor het leven worden verminkt, dat ze zoekraken tijdens de vlucht. En voor alle arme moeders is er de angst dat zijzelf spoedig zullen sterven en hun kinderen als niet-verzorgde wezen moeten achterlaten.

Samenvatting: Kinderen krijgen heeft in agrariese landen een ekonomies motief. Agrariese landen zijn arme landen (de rijke landen zijn industrielanden). Omdat ze arm zijn komen er allerlei ziekten enz. voor en is er gebrek aan mediese verzorging, waardoor er een relatief groot aantal zuigelingen en kinderen sterft, zodat de mensen meer kinderen moeten krijgen dan ze uiteindelijk willen (over)houden. Terugduwen van het kindertal kan dus alléén door toeneming van de welvaart, want dan neemt de kindersterfte af. Toeneming van de welvaart kan alléén als de rijke landen welvaart geven. Dat doen ze niet, in tegendeel: ze buiten de arme landen uit.

Maar wie zijn die uitbuitende rijke landen precies? De ekonomiese machthebbers van die landen. En dat zijn de mannen die ook ons westerse vrouwen onderdrukken (en westerse mannengroepen als de arbeiders, de 'witte boorden'). Arme moeders en rijke moeders hebben dus dezelfde onderdrukkers.

RIJKE MOEDERS

Ik stelde daarnet dat moeders in arme landen en wij, de moeders in rijke landen, dezelfde onderdrukkers hebben. Dat wordt heel duidelijk als je je voorstelt hoe moeders vroeger in Europa leefden. Tot voor kort was het leven van de moeders hier nl. niet veel anders dan het leven van de Derde Wereld-moeders. Op school hebben wij geleerd dat in Nederland een heldhaftige 80-jarige oorlog heeft gewoed. We hebben niet geleerd dat die oorlog precies hetzelfde karakter had als de vrijheidsoorlogen in Angola, Mozambique, Kongo: vijandelijke legers die de boeren kaal stropen, hun hutten verbranden, de vrouwen verkrachten, de ingenomen steden uitmoorden. Guerillastrijders (de watergeuzen) die precies hetzelfde doen. Onze bet-bet-bet-overgrootmoeder was een hongerige, angstige, vroeg-oude vrouw, die de geboorte van haar dochter, ook een voormoeder van ons, misschien maar een paar jaar heeft overleefd. Wij hebben op school geleerd over onze Gouden Eeuw, Rembrandt, Michiel de Ruyter: heldendaden, hoge kultuur, rijkdom. We hebben niet geleerd dat er in die Gouden Eeuw een leger van paupers was, dat de vele weeskinderen werden 'opgevoed' tot zedelijkheid, vlijt en gods-

vrucht, en daartoe 16-urige werkdagen maakten. De blauwgeruite kiel van Michiel was een groezelige lap, en 'het grote wiel' (in de touwslagerij) was de enige hem toegestane activiteit: in de tijd die hij overhield kreeg hij te weinig eten en te weinig slaap.

Al hoefden de rijkere moeders in deze tijden niet een verbitterde strijd om het bestaan te voeren, hun moederschap was evenzeer als dat van de arme vrouwen onlosmakelijk verbonden met doodsdreiging. Ook hen dreigde de kraamvrouwenkoorts. Volgens de Fransman Ariès, die een beroemd boek over de geschiedenis van het kind heeft geschreven, werd de rijkere moeder zelfs in bescherming genomen tegen kinderverlies: Ariès stelt dat het siesteem van de 'voedster' of 'min' die naast haar eigen kind ook een kind van rijke ouders zoogde, ertoe diende dat de rijke moeder zich niet teveel aan haar eigen kind zou hechten: het kon haar immers vroegtijdig ontvallen.

En zo kunnen we doorgaan. Tot aan de tweede wereldoorlog. Daarna is pas echt voor elke vrouw (althans in Nederland) het moederschap losgeraakt van doodsdreiging. De betere verdeling van de welvaart in de 20ste eeuwse zgn. verzorgingsstaten is oorzaak van de sterke afnemings van de echt arme gezinnen in deze landen. Die verdeling is niet tot stand gekomen doordat de rijke mensen zeiden: Laten we ook wat afstaan aan de armen die in onze fabrieken werken of werkeloos zijn. Net zo min als de rijke landen iets gratis geven aan de arme landen.

In ons land is, met name door de socialisten, gevochten voor verbetering van het (materiële) lot der armen. Net zoals de arme landen tegen de rijke landen zullen moeten vechten voor lotsverbetering.

En na de oorlog kwamen dan eindelijk voor iedereen betaalbare en verkrijgbare, betrouwbare voorbehoedmiddelen. Ook dat ging niet vanzelf. Ook hiervoor hebben weer - kleine - groepen mensen geknokt, NVSH, feministen.

De wijziging in welvaart en kindertal geeft een heel ander soort moederschap. Voor een moeder in de ontwikkelingslanden is de eerste zorg: eten. Hier: het geluk van de kinderen. Dit betekent nog niet dat wij rijke moeders niet meer voor eten en gezondheid hoeven te zorgen, o nee! Moeder wordt leuk bezig gehouden: wat moet ik vandaag weer op tafel zetten, is er nog iets dat de kinderen niet lusten, moet ik de yoghurt zelf maken omdat de Bulgaarse yoghurt vol met conserveringsmiddelen zit en welk merk fabrieksbrood moet ik kopen opdat Jantje niet bij de burens gaat wonen waar het brood lekkerder is? Elke dag is afwisselende en verantwoorde voeding en niet te duur als het kan, een bron van zorg.

Maar deze zorg valt in het niet bij onze hoofdzorg: ons kind móet gelukkig zijn. Nu komt die drang tot het geluk van de kinderen niet zomaar uit de lucht vallen. Deze dwang tot geluk bestaat nog maar kort maar is erg algemeen in onze maatschappij. Vroeger peinsden 'gewone mensen' niet over geluk. Hun hoogste streven was tevredenheid. En die tevredenheid was kaal, blijkens bv. de uitdrukking 'een boterham met tevredenheid'. Sinds er echter meer wordt geproduceerd en de welvaart zodanig is dat iedereen onnodige dingen (bergen speelgoed bv.) kan kopen, is het begrip tevredenheid vervangen door 'geluk'. Tenslotte moet er een motief zijn om mensen zover te krijgen dat zij veel dingen kopen (en weggooien) terwijl zij door hun ouders zijn opgevoed in zuinigheid, bescheidenheid (is een deugd) en spaarzaamheid. .

Dus werd ter vergroting van de omzet een geluksindustrie gemaakt: reclame, reisburoos. Het eerst in het 'rijke' Amerika, daarna bij ons en binnenkort in de minst arme van de arme landen. Die lotion is niet voor je huid, nee, voor je geluk, want dan ben je aantrekkelijker voor mannen. Die nieuwe margarine is niet om te eten, nee die is er opdat je man zich jong voelt en geen hartkwaal krijgt, dus voor jouw en dus voor zijn

geluk. De reclame wordt door mannen gemaakt, dus het geluk van de mannelijke konsument wordt voorgesteld met behulp van sekssymbolen en blote juffrouwen, en dat van de vrouwelijke 'konsument' wordt gekoppeld aan zorg voor man en kind.

Even voordat deze 'verborgen verleiding' van de vrouw ontstond is, ook in de vorige eeuw, de zgn. 'romantiese liefde' ontstaan. Ook de romantiese liefde belooft geluk aan de vrouw, met als hoofdprijs het huwelijk. (Dat vrouwen trouwen om financieel verzorgd en geborgen te zijn, is met het begrip 'romantiese liefde' meteen verdoezeld; was dat niet gebeurd dan waren wellicht al veel minder vrouwen in het huwelijk getrupt). De sterke liefdesbehoefte die zich, op basis van de romantiese liefde-ideologie en de emotionele verwaarlozing van meisjes door de moeder in ons nestelt maakt, samen met gebrek aan andere leefmogelijkheden voor vrouwen, dat wij het huwelijk instappen. Maar de man heeft door zijn opvoeding een heel andere opvatting over liefde dan wijzelf. En teleurgesteld wenden wij ons voor liefde tot de kinderen. Wij houden van onze kinderen. En daarom projekteren wij onze behoefte aan geluk in hen. Zij moeten dat geluk vinden. Dit oprechte streven van ons wordt vertroebeld door schuldgevoel en monsterschap, maar als de kinderen gelukkig zijn hoeven we onszelf niets te verwijten en gaat dat schuldgevoel misschien wel weg. Dus streven wij met wegcijfering van onszelf, zo goed en zo kwaad als dat gaat, naar geluk voor de kinderen en geven daarmee meteen het geluksstreven door aan de volgende generatie.

Zelf hoeven we geen geluk meer. We hebben het hoofd in de schoot gelegd, zoals zoveel vrouwen voor ons. Zo zitten we dan tussen onze materiële welvaart, volkomen leeg van binnen. Er is geen eenheid binnen in ons, we worden door mensen en - tegenstrijdige - taken uit elkaar getrokken. Die leegte, dat rare-gebrek-aan-gevoel is wat de mannen 'vervreemding' noemen, een bijverschijnsel van het kapitalisme.

Onze onsamenhangendheid en leegte schreeuwt erom gevuld te worden. We willen liefde en aandacht en tederheid. Dus geven we liefde in de hoop op ruil. Maar de enige die ons lege bewustzijn wil vullen is de reclame. En zo krijgen we dan die plotselinge opwellingen van kooplust, al dan niet in de opruiming.

Wat is geluk eigenlijk? Precies: we weten het niet. In het spraakgebruik heet het: geluk is niet te koop, het onbereikbare geluk. En dat is precies de bedoeling. Als we niet weten wat geluk is gaan we ongericht kopen en van al die dingen die we kopen uitproberen of ze bijdragen aan dat geluk. Wisten we wat geluk was, we zouden niets kopen,

Je kunt je gelukkig voelen door van een dijk of duin af te hollen of door shag voor elkaar te draaien of eendjes te voeren met kind of kleinkind. Maar sinds wij deze gelukkige momenten elke dag op het televisiejournaal zien, juist op het moment van de afwas, wordt ons geloof erin en ons gevoel ervoor langzaam verpest; het wordt ons steeds duidelijker gemaakt dat van een duin hollen meer geluk inhoudt dan afwassen.

Kortom: geluk zoals het voelt wordt verpest. Want we mogen niet meer weten hoe het voelt, ter bevordering van de konsumptie.

Dit is het bestaan van vrouwen in de welvaartsstaat van het kapitalisme. Het kapitalisme is een van de roofzuchtigste kulturen die ooit heeft bestaan. En door de ontwikkeling van het moderne moordtuig ook de gewelddadigste, vooral op grote schaal. Het heeft voor het eerst in de geschiedenis een wereldeconomie gemaakt, met de wetten waarvan ook andere siestemen (oostblok, China) rekening moeten houden. Dankzij de activiteiten en behoefte aan macht van onze kapitalistiese mannen is de wereld dus steeds 'kleiner' geworden. Dat had van ons vrouwen misschien niet hoeven. Maar we hebben het niet tegengehouden en nu kunnen we het niet meer ongedaan maken. De arme moeders staan

middels de televisie aan ons bed, om van de uitgemergelde 'Biafra-kindjes' maar niet te spreken. Wat moeten we ermee?

FEMINISME

De internationale samenwerking van vrouwen wordt steeds nauwer, met name ook die tussen feministen uit rijke en arme landen, zoals bv. bleek uit het Tribunaal over *Misdaden tegen de Vrouw* (1976, Brussel). Sommige westerse vrouwen staan aarzelend tegenover de Derde Wereldvrouwen. We voelen ons schuldig. Dat zijn we niet, we zijn hoogstens medeschuldig zolang we - passief - helpen onze uitbuitende mannenmaatschappij in stand te houden. De Derde Wereldvrouwen staan evenzeer aarzelend tegenover ons, blanke verwende wijven. Zij zijn in meerderheid met hun eigen mannen solidair (die hen overigens ook onderdrukken). Het zal nog wel veel toenaderingspogingen kosten voor blanke en gekleurde vrouwen solidair zijn tegen alle mannen. Maar nogmaals, het Tribunaal te Brussel wás het begin!

Het wordt trouwens de hoogste tijd voor internationale vrouwensolidariteit en vrouwenrevolutie. Anders hoeft het helemaal niet meer. Want als wij niet opschieten met onze revolutie dan is de wereld aan oorlog en vervuiling ten onder gegaan. Dan heeft de man tot in uiterste konsekwentie gedaan wat wij hem verwijten: in zijn egoïsme en steeds toenemende gewelddadigheid àl het vuil achter zich weggegooid en ALLES vernietigd ten einde te verhinderen dat anderen iets zouden hebben. Hoe onze revolutie eruit zal zien? Niet gewelddadig waarschijnlijk. Vrouwen zijn psychies niet in staat tot moorden zolang zij tot behoedsters van het leven worden gevormd. Bovendien willen we de man niet met zijn ieign verfoeibare wapens bestrijden.

De revolutie is: geen acht meer slaan op mannen, ophouden met bewonderende blikken en waardierend lachen, zorg niet voor ze, verzorg ze niet langer, noch seksueel, noch emotioneel, noch huishoudelijk, koop hun produkten zo weinig mogelijk (ga kleren en kinderkleren ruilen, leen elkaar, koop tweedehands), trouw niet, ga geen andere verplichtende verbintenissen met mannen aan, uitgezonderd een arbeidskontrakt om in je salaris te voorzien. Láát ze! (Dat is meteen goed voor onze eigen zelfstandigheid.) Wend je voor kontakten tot vrouwen. Die zijn trouwens ook veel gezelliger en verstandiger. Dan gaat de ekonomie plat en worden mannen, onverzorgd, gedwongen om zelf eens iets menselijks te doen.

Moeders en vaders

Eenzijdige verantwoordelijkheid

op een of andere manier schijnt iedere man een moeder nodig te hebben voor zijn lijfelijke en emotionele verzorging. Meestal lukt het hem aardig om zijn eigen moeder in te wisselen voor een echtgenote/moeder. De taken van die twee verschillen niet zo veel. (Een broer van mij presteert het dan ook om, zodra zijn vrouw een dagje weg is - waar ze overigens niet zo vaak toestemming voor krijgt - met z'n twee kinderen bij mijn moeder op de stoep te staan). De relatie van een man met zijn nieuwverworven moeder wordt pas gecompliceerd als zij samen kinderen krijgen.

In ouderwetse gezinnen vertegenwoordigde vader het gezag. Hij regelde de opvoeding, hij regelde de liefde van de moeder tot de kinderen, er wel voor zorgend dat hij zelf niets te kort kwam. In de ogen van de kinderen was hij de strenge bullebak, het monster, hoewel niemand dat natuurlijk ooit durfde te zeggen. Voorzover hij contact met de kinderen organiseerde, was dat een leuk contact, omdat hij het moment ervoor zelf uitzocht en de kinderen al lang blij waren dat die strenge man eens aardig uit zijn ogen keek. Dat ik van vroeger alleen maar herinneringen aan mijn vader heb komt doordat hij alleen maar spannende en leuke dingen met ons deed: hij roomde als het ware alle activiteiten van mijn moeder af. Hij speelde verstoppertje met ons, maakte fietstochten, kocht nieuwe kleren. Jaren heb ik dan ook gedacht dat hij alles deed. Dat kwam ook omdat hij er goed voor zorgde niet onopgemerkt te blijven. Hij deed bv. iedere week de was en vulde dan op z'n eentje de hele tuin, rondstampend op zijn klompen. Het sluitstuk was het schrobben van de stoep met het overgebleven waswater. Het geweld dat daarmee loskwam maakte het voor iedereen in een straal van vijfhonderd meter onmogelijk hem niet bezig te zien. De hele buurt vond hem dan ook 'die aardige man, wiens vrouw te lui is om te werken'. Terwijl mijn moeder toch al het andere werk deed (en ze had zes kinderen). Maar daar herinner ik me niets meer van. We waren allemaal bang voor mijn vader, maar vertelden aan anderen alleen maar leuke dingen over hem.

Zulke gezinnen waarin vaders de baas zijn over vrouwen kinderen bestaan nog wel, maar wat we nu veel vaker tegenkomen zijn de gezinnen waarin moeder de baas is, dwz. waarin moeder de hele opvoeding van de kinderen regelt, waardoor zij ook het monster wordt in de ogen van de kinderen. Dit komt doordat de moderne vaders het over het algemeen te druk hebben met de beslommeringen op hun werk om zich ook nog bezig te houden met de opvoeding van de kinderen. Maar ze hebben wel contact met de kinderen, stoppen ze in bed, lezen ze voor, gaan met ze naar Artis. Dat zijn de vaders waar de kinderen dol op zijn, omdat zij zich beperken tot afromen.

Maar er zijn ook gezinnen met goedwillende vaders, die helemaal niet de neiging hebben om af te romen, maar die gewoon de helft van de opvoeding op zich nemen. Er blijkt dat binnen het gezin dit nog wel een gevoel van gelijkwaardigheid tussen vader en moeder kan opleveren. Maar daarbuiten? De moeder heet ontaard. De vader zielig (maar wel flink, met z'n vrouw). En voorzover de taakverdeling enigszins geaccepteerd wordt, wordt de man door iedereen opgehemeld. En het is een hard gelag voor een moeder om in haar gezorg onopgemerkt te blijven, terwijl haar man maar een veiligheidsspel moet vast te maken om toegejuicht te worden door de omstanders. En - wat we zo erg vinden -

misschien wel het hardst door vrouwen, die daarmee aangeven hoezeer ze zichzelf hebben leren ontkennen. De buitenwereld herstelt de gezinsstructuur (vader het belangrijkste en dan pas de moeder en de kinderen) die binnen het gezin zo moeizaam afgebroken is.

Moeders, die - doordat zij zijn gaan ervaren in wat voor onmogelijke situatie zij door hun huwelijk terechtgekomen zijn - besloten hebben verder maar zonder de vader van hun kinderen door het leven te gaan, komen tot vreemde ontdekkingen. Ten eerste blijkt dat veel vaders zich gaan beroepen op een eigenlijk nooit beoefend vaderschap. En moeders zien dat hun 'monsterschapsituatie' zo ver doorgevoerd is dat de kinderen vaak de meeste waardering hebben voor de afwezige vader. En dat ze haar daarmee chanteren.

Ook merken moeders dat de maatschappij helemaal niet gediend is van losse moeders, dat het moederschap alleen iets heiligs is als er ook een vader bijhoort. De bijstand geeft weliswaar een uitkering aan alleenstaande moeders; maar dan moeten de kinderen nog wel heel klein zijn en ze mag er niet bij gaan werken. Als de kinderen groter zijn moet ze opeens gaan werken. En als er langer dan drie maanden een man over de vloer komt, gaat de bijstand er vanuit dat de 'natuurlijke orde' hersteld is; de uitkering wordt dan ingetrokken. Ook de M.O.B.'s en de Kinderbescherming, de huisarts en de psychiater staan klaar om de losse moeders te veroordelen, te bestraffen en als één grote patriarchale vader te wijzen op haar plichten.

En buiten al die instanties? Ook daar blijkt - in vrienden- en kennissenkring - dat haast niemand je steunt in die voor jou zo belangrijke stap en als je wel op iemand kunt rekenen wordt het weer een onmisbare steunpilaar; want hoe klaar je het in je eentje? Als je niet werkt ben je een uitbuitster van je man (alimentatie) of van de maatschappij (bijstand) en als je het wel doet ben je een verwaarlooster van je kind(eren). Op wie en wat kun je rekenen wanneer je enige tijd alleen wilt zijn, vanaf naar de w.c. gaan, een film zien tot naar je werk gaan? Als je kind ziek is vindt eigenlijk iedereen dat je een ontaarde moeder bent als je er zelf niet bij bent. Maar wie geeft je vrij? Sleutelkinderen, bah! Wie zorgt voor een woning in de buurt van je werk? Waarom worden de schooltijden niet veranderd? Nederland is het enige land op de hele wereld dat zo'n idioot schooltijden-schema heeft. Wie heeft er aangepaste vakantie bij de kindervakantie? Of desnoods een goede opvang in die vakantie?

Dan blijkt onze kinderlievende gemeenschap plotseling aan alle kanten door de mand te vallen.

Wie het kindje krijgt moet voor het kindje zorgen.

67 JAAR MOEDERSCHAP

Er was eens. . . Zo begint ook mijn levens-moeder-sprookje. Er was eens een moeder, ze heette Neeltje en kwam uit Katwijk aan Zee. Op een voor mij onbekende manier kwam ze in Amsterdam en huwde daar eind vorige eeuw haar los kaai-werker Kobus. Op 36-jarige leeftijd had ze nog drie kinderen over. In haar herinnering ook nog enkele miskramen en doodgeboren of door ziekte doodgegane kinderen. Jacobus en zij hadden, buiten hun drie kinderen ter verzorging, een vaste nimmer besproken taakverdeling, die taakverdeling was er om zo te zeggen al vanaf de dag dat ze trouwden. Hun christelijke geloofsleer leerde hen bovendien dat hij de baas was en zij hem plechtig moest beloven te zullen volgen waar of hij ook maar ging. Neeltje leerde naar bijbelse overtuiging zeggen: 'Uw god is mijn god, uw land is mijn land' en als praktische variant: 'waar uw brood is daar is mijn vaderland'. Niet dat er

zoveel brood was, dat kon ook niet met zo'n ongeregeld inkomen van een los laden-en-lossen-havenwerker. Maar als de 'Koninklijke' (KNSM) een beroep op hem deed liet hij zijn gezin in de steek en 48 uren achter elkaar kwam niet zelden voor. Neeltje stond er dan alleen voor, maar zo hoorde het ook. De man was er immers om de kost te verdienen en zij kon hem in noodsituaties helemaal vervangen. Haar nierkwaal werd haar op 36-jarige leeftijd tijdens de zwangerschap van haar zoveelste ongewenste en op doktersadvies verboden kind noodlottig. Haar dochter was toen negen jaar oud. Dat was in 1918.

Al spoedig kwamen haar twee ongetrouwde zusters het huishouden overnemen. Hun was- en strijkinrichting voor de 'gegoede lui' deden ze aan de kant om zich ten volle te wijden aan de gelofte, gedaan aan het sterfbed van hun zuster Neeltje: 'Kobus en de kinderen niet aan hun lot over te laten'

Haar 9-jarige Neeltje werd vanaf dat moment opgevoed door twee tantes, een patriarchale vader en twee broers. Als meisjesplicht (vertelde ze me later meermalen) moest ze dagelijks de zeilen stoffen. Eerst met de zwabber, voor het ergste vuil, en dan op de knietjes met een wollen doek nagedaan. De hoekjes werden met een haarspeld, gestoken in een puntje stofdoek, uitgepoetst. Dagelijks moest ze van dikke jaegerwol drie naadjes breien voor sokken voor haar broers, ondergoed voor haarzelf en voor de baaien onderrokken van de tantes.

Vanwege de kerk en het geroddel gooide Kobus kruis en munt en het lot wees uit dat hij Klazina moest huwen en dat Anna voortaan in het eenpersoons bed in de voorkamer moest slapen. Luxegedachten over een andere mogelijk geschiktere partner waren uit den boze. Immers: wat moest hij als man met drie kinderen en een huishouden? De kinderen hadden een moeder nodig en dat ging voor alles. Hulpverleningsinstanties en gezinsvervangende tehuizen bestonden er in die dagen nog niet voor dit soort gevallen.

Een van de twee tantes moest nu voortaan ook met 'moeder' aangesproken worden. De kleine Neeltje herinnert zich dit met moeite over haar lippen te hebben gekregen; 'mama' is het nooit geworden.

Neeltje groeide op met de voorbestemming, hoe dan ook later zelf wel moeder, 'mama', te worden. Dat was 'gezond' en 'normaal' voor een vrouw.

Haar opleiding tot moeder bestond uit het aanleren van een aantal vaardigheden opgedaan in een dienstje en bijgevijsd thuis door de tantes. Eerst als bellenmeisje, toen als linnenkamermeisje met uiteindelijk de promotie 'kleedster van mevrouw' en 'het ontvangen der gasten voor het bewonderen van de schilderijen'. Ze leerde daar ook (indirekt) hoe je kinderen eigenlijk behoorde op te voeden. De schrille tegenstelling met haar eigen omgeving was haar niet ontgaan. Toch wist ze zich hier uit te redden met de vergoelijkende opmerking 'Die mevrouwen hebben zoveel aan hun hoofd, dat de kinderen toevertrouwd moeten worden aan gouvernantes'. Haar socialisatie lag voor een belangrijk deel daar bij de rijke familie S. aan de Amstel ('s zomers in 's-Gravesande) aan wie zij haar diensten verkocht tegen een schamel loon. Als mijn moeder kon ze uren vertellen van 'haar familie S.' en vooral als het ging over hoe het eigenlijk hóórde. De etikette kende ze uit haar hoofd. Interessant vond ik dat de kinderen frans moesten praten en aan tafel staande eten.

De gouvernantes ten spijt leerde ze mij: een goede moeder heeft alles voor haar kinderen over en laat niets aan anderen over. Een buurvrouw van ons die erbij moest werken en nota bene voor een goede vervanging had gezorgd werd mij ten toonbeeld gesteld als een slechte moeder. 'Ze moest haar ogen uit haar kop schamen'.

Zelf kon ze zich niets meer herinneren van haar eigen moeder en die tantes kon je niet meerekenen. Die hadden immers geen kinderen van

zichzelf en waren dus geen echte moeder. Dat was je pas met kinderen van je eigen vlees en bloed. Je bloedeigen kinderen opvoeden bestond in haar ogen uit eten en drinken geven, zorgen voor schoon ondergoed (voor als je onderweg een ongeluk krijgt) en zorgen voor een schoon bed. Dat waren belangrijke moederplichten, stelde ze vast en later ook de mijne. Hoe vaak heb ik haar niet horen zeggen: 'Later als je zelf moeder bent, dan...' of als ik niet begreep hoe ze mijn truc of leugentje doorzag: 'Een moeder weet altijd alles. Heeft haar ogen van achteren en van voren in haar hoofd. Een moeder begrijpt ook altijd alles.' Dat was in 1945.

Er kwam een moment in mijn leven dat ik begon te begrijpen dat bij dat moeder-zijn ook een vader behoorde. Mijn moeder had in haar drijfkracht mij vooral voor te bereiden op het moederschap, voor het gemak een eventuele huwelijkspartner maar overgeslagen. De problemen en vooral de eisen die daar bij hoorden kende ik niet. Dat moment van bewustwording herinner ik mij nog goed, dat was toen ze mij leerde ongehuwd moederschap af te keuren en er minachtend over te doen. Ik bekeek die vrouwen in mijn puberteit als afschrikwekkende wezens. Weer later leerde ze mij dat 'het' gedaan te hebben zonder gods zegen, werkelijk buiten alle proporties was en zeer zondig, waarvoor god ons zou straffen. Wat het onzijdige woordje 'het' nu precies betekende was voor mij zeer vaag maar ik dacht wel in de goede richting.

Goed, ik leerde dus: je 'krijgt' dus een man (die voor jou en je kinderen de kost moet verdienen) en je 'wordt' moeder. Het eerste was passief terwijl het tweede een aktie impliceert, iets wat kennelijk niet zomaar vanzelf gaat. Ook dat leerde ze mij: 'In smarten zou ik kinderen baren', het stond in de bijbel en dus was het een goed bijbels gebruik; zij kreeg haar twee kinderen ook niet slapende. Vooral mijn eigen geboorte was een soort misdaad, een aanslag op haar leven leek het me uit haar verhalen.

Ik hoorde haar, tot mijn verwarring, meer dan eens tegen burens en familie verzuchten: 'Kinderen... afschuwelijk, ze zuigen het bloed onder je nagels vandaan' en in speciale gevallen als ik het weer eens op mijn heupen had gehad en onhandelbaar was, kwam er achteraan: 'en die meid ruil ik nog liever in tegen 10 jongetjes'.

In mijn moeders ogen was het gods zegen als je eerste kind een jongen was. God beloonde daarmee de man. Om praktische reden was het voor een vrouw ook plezieriger: jongens waren aanhankelijker, eerder zindelijk en op latere leeftijd bezorgder en liever voor hun moeder dan een dochter.

Toen ik op de lagere school, met den bijbel, niet eens dom bleek te zijn kon mijn moeder dat alleen maar appreciëren met de woorden (en dat deed ze meer dan eens): 'Jammer, dat je geen jongen bent, dan had je aan die knapheid wat gehad'. Een meisje had er meer aan in haar toetje knap te zijn. Het hoofd van de school adviseerde mij door te laten leren. Dat ontlokte vaak aan mijn moeder de woorden: 'Mijn dochter studeert. Ik hoop dat ze er later ook wat aan heeft'. Dat was in de periode, dat ik naar de Mulo ging,

Eén van onze kostgangers, weliswaar tien jaar ouder, werd in die tijd verliefd op mij en ik verliefd op de liefde. Hij werkte bij de spoorwegen en niemand van mijn klas werd opgehaald door een man-in-uniform. Het gaf beslist aanzien maar tevens bij mijn ouders een andere kijk op mijn toekomst. Ik moest op een avond met hem op een bankje in het park de zaak goed overleggen, want: 'Als jij nu al denkt aan een jongen heeft dat studeren ook geen zin meer'. En de droomwereld van mijn moeder, nog ooit eens een dochter te hebben die vroedvrouw zou zijn, ging in één klap de lucht in. Ze had er echt verdriet van. Haar ambi-

valente gevoel een dochter-met-een-knappe-kop te hebben die dan wel nooit moeder zou kunnen worden, had toch haar ijdelheid gestreeld, merkte ik achteraf. 'De freules bij de familie S. leerden ook allemaal door, omdat ze een gestudeerde man zouden trouwen'.

Vanaf die noodlottige dag dat mijn ouders er achter kwamen dat we verliefd waren en wel eens samen naar de bioscoop gingen, moesten direkt de desbetreffende ouders met elkaar kennismaken. De kinderen in kwestie werden meer aan elkaar geklonken dan ze zelf aankonden. Mijn scholing voor het latere moederschap werd met straffere hand aangepakt. Moederschap werd toen meteen gekoppeld aan huisvrouw zijn, weet ik me te herinneren. Het heette te gebeuren in naam van een goede moeder te zullen worden, maar het waren huisvrouwen-vaardigheden die ik moest beoefenen. Hier volgt mijn moeders repertoire: goed kunnen naaien, verstellen, koken, schoonmaken, wassen en strijken, met geld omgaan. Ik was in die periode zeer volgzaam in haar aanwijzingen. De kostganger kwam nu in huis als haar aanstaande schoonzoon. Met veel égards werd hij behandeld. Mijn vorderingen in huishoudelijke karweitjes werden hem met trots verteld. Mijn moeder zou iets goeds afleveren, dat stond vast.

Ook ik moest de zeilen stoffen; de haarspeld voor de hoekjes was inmiddels ouderwets en overdreven. Wel eenmaal per maand de roeden van de trap poetsen; eenmaal per week (vrijdags) al het kopergoed poetsen; trap wekelijks stofzuigen en als dagelijkse taak tussen de middag alle bedden opmaken. Ik werd toen ook beter opgeleid in wat hóórt en wat niet hoort. Haar criterium wat hóórde ontleende ze aan de gebruiken geleerd bij de familie S. Het waren meest tafelmanieren. Zelfs de 'kristallen' messenleggers werden uit het dressoir gehaald. Ze lagen daar opgesloten sinds haar huwelijksdag als geschenk van de familie S. destijds gekregen.

Het was me als 16-jarig meisje met een schoenverkoopstersbaantje wel duidelijk dat ik nooit een goede moeder zou worden. Ik faalde op vele punten die mijn moeder me leerde. Dat was in 1950.

Later trouwde ik, weliswaar niet met de kostganger. Als ik het met mijn echtgenoot had over kinderen krijgen, was hij er niet voor om economische redenen en durfde ik het niet aan vanwege de miskleunen die te verwachten waren. Toch wilde ik, vooral aan mijn moeder, bewijzen het wel te kunnen.

Ik 'werd' moeder van een meisje en daarna van een jongen, met drie jaar leeftijdsverschil. Twee miskramen kwamen er nog tussendoor. Dat was in 1960 en 1963.

Met veel energie worstelde ik me los uit het mij opgelegde verwachtingspatroon wat een goede moeder behoorde te zijn. Het was in die tijd, dat ik tijdens mijn eerste zwangerschap, boekjes verslindend over het moederschap een soort bewustzijn kreeg, weliswaar zeer vaag en langzaam, dat het ook anders kon. De nadruk moest op andere zaken gelegd worden. Het was me nooit geleerd en toch lokte me dat meer aan dan de wijze lessen van mijn moeder. In die periode werd de relatie moeder-dochter, die toch al slecht was, in feite definitief verbroken. Mijn moeder kon het niet aanzien dat haar dochter zo met haar moeder-zijn omsprong. Bovendien kon ze het als grootmoeder nauwelijks verwerken dat háár kleinkind zo opgevoed en verwaarloosd werd. Het ging over voeding, voedingstijden en het wassen van de luiers, het hebben, van honderden rammelaars en andere speeldingetjes enz. enz. Boos zei ze me: 'Nu je zelf moeder bent zul je begrijpen hoeveel opofferingen het mij gekost heeft om jullie een beetje fatsoenlijk op te voeden. Je merkt het nog wel'.

Inderdaad, in haar ijver een goede moeder te zijn, was ze nooit aan

zichzelf toegekomen. Ze moest zich wel gefrustreerd voelen en gebruikt door haar kinderen. En in haar wanhoop er niet meer bij te horen, beet ze me eens toe: 'Als ik wil kan ik zelf ook nog wel een kind krijgen. Ik ben nog steeds geregeld elke maand 'niet goed'.'

Ter voorbereiding van mijn moeder-zijn had ik gelezen: 'Wij verwachten ons kindje', de baby- en kleuterbijbel van de Amerikaan Spock en 'De rechten van de zuigeling', meteen maar meegenomen. 'De rechten van de kleuter' van Margaret Ribble eveneens. Nu, onlangs bij herlezing, zie ik pas in, door de heer Spock meer getraind te zijn in een goed moederschap voor de vader dan voor de baby. Vele lipstickjes en nieuwe truitjes en jurkjes en opgewekte humeuren heb ik slaafs aangeschaft in die tijd.

Ik verslond met een honger naar kennis dit soort boeken, zodat ik door de bomen het bos niet meer zag. Ik raakte het spoor wel bijster. Ik was doodsbenauwd bv. om de kleine kinderziel te schaden. Voor een stabielere volwassene dan ik zelf was moest ik haar al jong goed aanpakken. Ze had als baby van Mevrouw Ribble rechten, mocht van Meneer Spock niet te lang in de box. Wat ze van mij mocht kwam misschien op de tiende plaats.

Een pijnlijke en bijzonder moeilijke taak had ik me op deze manier gesteld. Ook daaraan kon ik niet beantwoorden.

Toen drie jaar later mijn tweede kind geboren werd, dacht ik gelukkig heel wat luchtiger en met meer humor over mijn taak als moeder. Ik zou dat krampachtige ook niet lang volgehouden hebben. Ik verwaarloosde hem ook meer in die tijd dan dat ik haar daarvoor deed. Maar deze mindere aandacht is ook haar beslist ten goede gekomen.

Er kwam ruimte vrij voor andere zaken dan luiers, babies, borstvoeding, konsultatiebureau, tandjes krijgen, inenting, kinderziektetjes enz., enz.; cursussen, de politiek en gewoon maar lezen.

Ik wilde ook van een eventueel bezitgevoel af tav mijn kinderen. Aan de ene kant ging dat goed maar aan de andere kant was ik toch bang dan een moeder-met-koele-handen te zullen worden.

Moeder-zijn, leerde ik in de praktijk, betekent ook: wedijveren met andere moeders. Hoe vlug en bijdehand is jouw kind tov andere kinderen? Krijgt jouw kind wel op tijd tandjes? Hun produkt, het kind, wordt als bewijs gezien van eigen prestaties en mogelijkheden. Moeder-buren zittend bij de zandbak, wedijveren met elkaar vanaf welke leeftijd hun kind al zindelijk is, wanneer het al kan lopen, wanneer het al kan praten.

Hoe vaak schaamde ik me niet als ik mijn kleuter uit school haalde (overigens: 2x daags halen en 2x daags brengen) en hij demonstratief zijn natte, in een krant gewikkelde, broekje toonde zodat alle wachtende moeders dit ook konden zien? Hoe vaak heb ik opgespoelde lakens dan maar in huis gedroogd zodat de buurvrouwen met hun full-time zindelijke kinderen het niet door zouden hebben? Deze prijs moest ik betalen voor mijn koppige houding, mijn kinderen uit zichzelf zindelijk te laten worden. Er waren meer zindelijke moeders dan kinderen was mijn overtuiging. En toch durfde ik alléén de strijd tegen andere moeders niet aan.

Als ik er nog aan terugdenk hoeveel nodeloze energie en verdriet daar ingestoken is, om van die waarde-oordelen van anderen af te komen, dan schieten me nog de tranen in de ogen. Het was eigenlijk vreselijk; ik worstelde er helemaal alleen mee en niemand wist het.

Langzaam raakte ik er op eigen kracht van overtuigd, het goed te doen zoals ik het deed. Ik kon alleen maar dat doen wat ik aanvoelde en begreep als juist.

Toen mijn zoon een poosje op de kleuterschool was, had ik mezelf en mijn echtgenoot zo ver dat ik een part-time baantje ging doen. Dit

duurde maar een half jaar en het gehele gezin stond op zijn kop. Kritiek van vrienden, goed bedoeld, kleuterleidster en burens (bedekt geuit) werden mij teveel. Ik wilde nog altijd een goede moeder zijn.

Het was ook niet handig ingepikt, besef ik nu, om gelijk met de schooluren op te werken. Mijn plicht jegens mijn kinderen riep mij tijdens de uren dat ze niet naar school gingen naar huis. Achter het theeblad om vier uur, al dan niet met een handwerkje, terwijl ik met mijn hersens bij mijn werk buitenshuis was. Buitenshuis was ik weer met mijn hersens bij mijn achterop geraakte werk thuis.

Ik weet nu dat ik er nog niet rijp voor was om dit de kop te kunnen bieden. Ik kon privé en zaken niet scheiden, zo dat al een eis kan zijn. Privé was geen echt privé, het was in feite ook een baan. En wat voor één..

In ieder geval had ik mijn leven de laatste jaren het meest verankerd en toegespitst op het moeder-zijn. Dat ik ook nog echtgenote was, wist ik wel, maar schoof dat toch méér terzijde dan goed voor ons was. De lessen op dat gebied opgedaan bij mijn moeder, hadden mij toch meer te pakken gehad dan ik zelf wilde en besepte.

Hierin moest dus ook verandering komen. Hoe was mijn rol als echtgenote? Hoe als mens? Hoe tegenover andere mensen? Hoe ging ik met vrienden en kennissen om? Wat wilde ik eigenlijk zelf met mijn leven?

Ik had al die rollen losgekoppeld gespeeld en ervaren en bovendien ook duidelijke prioriteiten gesteld. Wat ik met mijn leven wilde. . . voor het stellen van die vraag had ik nog geen tijd gehad, laat staan om die ook maar enigszins te kunnen beantwoorden.

Mijn emancipatie kwam pas goed op gang toen ik het niet meer alleen op eigen kracht moest doen, maar met behulp van MVM (Man-Vrouw-Maatschappij). Dat was in 1968. Nu zie ik in mijn boekenkast boeken staan die met de emancipatie van de vrouw te maken hebben en die ik al had gekocht vóór 1968. Ik voelde het wel aan, maar wist het toen nog niet te benoemen en zeker niet in toepassing te brengen.

Toen dat proces heftiger op gang kwam, was ik moeder van een dochter van 8 en een zoon van 5 en ik was 11 jaar getrouwd; ik studeerde toen in mijn 'vrije tijd' voor een M.O.-akte. . . (pedagogiek!).

Niemand en niet in het minst ikzelf maakte in die tijd aanmerkingen op mijn opvoeding tav. mijn kinderen. Ik werd zelfs geprezen door anderen zo gemakkelijk en plezierig met mijn kinderen om te gaan en zulke gezellige kinderen te hebben. Ze zaten dan ook om zo te zeggen 'lekker in hun velletje'. We hadden een aantal heel plezierige jaren, totdat. . . ja tot dat er weer iets gebeurde dat mijn moederschap op de helling zette. Niet ikzelf zette dat voor reparatie op de helling, maar 'men' ging het nu eens goed analyseren.

Ik werd op een bepaald moment in mijn leven door de maatschappij met al haar normen en vooroordelen en met haar verwachtingspatroon van wat goed en wat slecht is, gewogen. en . . . te licht bevonden. En dat gebeurde in 1975.

Had nooit iemand zich afgevraagd of mijn levenspartner als relatie tot mijn kinderen eventueel ongeschikt was hen mede op te voeden, toen ik van partner veranderde, moest als gevolg daarvan, mijn moederschap door diverse instanties onder de loep genomen worden.

O, mijn moeizaam verworven zelfvertrouwen op dat punt! !

Het M.O.B. (Medisch Opvoedkundig Bureau) vroeg zich in opdracht van de kinderrechtster oprecht af: 'Wat geeft deze vrouw haar kinderen aan waarden mee? Zou haar dochter niet een teveel gerichte feministiese-lesbiese opvoeding krijgen?' De Raad voor de Kinderbescherming in haar onderzoek: 'Zou een tweede vrouw niet te bedreigend zijn voor haar zoon ivm zijn identifikatie?' Hun vader twijfelde op slag aan mijn

opvoedkundige kwaliteiten, hoewel hij voordien, zo zei hij, nooit enige twijfels op dat punt had gehad. Ik was altijd een goede moeder voor zijn kinderen geweest.

Men onderzocht de zaak en wees als voorlopige oplossing een pleeggezin aan.

Op het moment dat ik, alle adviezen en onderzoeken ten spijt, het spel niet meer meespeelde en mijn kinderen aanbood 'gewoon bij mij te blijven', waren de poppen aan het dansen. Een strafzaak volgde in een kort geding met een boete van f 500,- per dag per kind als ik mijn kinderen niet terugbracht. Een heel apparaat van adviseurs, onderzoekers en maatschappelijk werkers rees toen als één samengebalde paddestoel uit de grond. Veel energie en gemeenschapsgelden zijn in mij en mijn twee kinderen gestoken om een eventuele 'verkeerde' opvoeding te kunnen keren. Ik zat in die dagen uren achtereens aan de telefoon om alle instanties die zich met mij en mijn kinderen gingen bemoeien uit te leggen dat mijn ouderlijke macht er niet alleen in juridische zin nog was, maar zekere mentaal en emotioneel

We hebben hard moeten vechten, mijn kinderen, mijn vriendin en ik. De kinderrechtster kon zich de zorgen van vader en ene psychiater B. van het M.O.B. te A. wel voorstellen en ondersteunde zijn verzoek de kinderen onder toezicht te stellen, om te voorkomen dat deze moeder weer voor eigen rechter ging spelen, tevens als rem op mogelijke ontsporingen in de opvoeding. 'Als de maatschappij louter en alleen uit zulk soort mensen als u bestaat mevrouw, hebben we helemaal onze handen vol werk.' Op mijn repliek dat ik niet begreep waarom ik het ineens niet meer 'deed' als moeder, en zo maar aan de kant gezet kon worden antwoordde de kinderrechtster: 'U hebt uw rechten als moeder dan ook wel verspeeld mevrouw u weet wel heel goed waarom'. Ik was inderdaad weggegaan uit mijn huwelijk met achterlating van mijn boedel en . . . kinderen. En dat laatste doet een goede moeder niet. Ik had mijn rechten daarmee verspeeld vond deze rechter, zelf vader van zes kinderen. Zoals ik destijds langzaam, maar wel vol zelfvertrouwen, uit het mij aangepaste verwachtingspatroon wat-een-goede-moeder behoort te doen, moest ontwaken, zo moest ik de afgelopen maanden langzaam ontwaken uit de veroordeling van de maatschappij, verwoord door een psychiater, jurist en de kinderrechtster.

Het kon niet waar zijn dat mijn veranderde seksuele gerichtheid als enige maatstaf kon dienen van mijn moederlijke capaciteiten en kwaliteiten. Evenmin kon ik begrijpen dat het (alleen letterlijke) weggaan bij mijn kinderen zo'n zware straf moest hebben.

Men moest weer opnieuw beginnen met de onderzoeken toen mijn kinderen, gevlucht van het pleeggezin, weer bij ons woonden. Nooit waren zijzelf voordien gehoord. Mijn advocaat vroeg hierom en mijn kinderen wisten (gelukkig) zelf heel goed aan te geven wat hun motieven waren om gewoon bij hun eigen moeder te wonen (en wie vindt dat nou niet gewoon?).

Alles is op zijn pootjes terecht gekomen. De voogdij is uiteindelijk aan mij gegund en hun vader is toeziend voogd. De kinderen kunnen hier in alle rust en veiligheid blijven wonen. Als ze aangeven liever bij hun vader te wonen is dat een kwestie van voogdij-regeling. Ik heb hen beloofd dat nooit te zullen tegenhouden, en en daar vertrouwen ze op. Mijn gedeukte moederschap is weer in ere hersteld. Er staat inmiddels wel een andere intentie achter dan 16 jaar geleden. Door schade en schande werd ik wat wijs. Ik ben blij moeder van deze twee kinderen te zijn. Ze weten me te bereiken, die kinderen van me, als ze me nodig hebben, op welk moment en op welke manier dan ook. Zij weten ook dat ik er wel vóór hen ben maar niet óm hen. Een groot stuk van mijn leven ben ik er voor mijzelf.

DE JONGE EKSTERS

Vader en moeder ekster wouden kinderen hebben.
Maar hoe komen we daar aan?
Nou zei vader, dan moeten we eerst een hele boel takjes en dooie grasjes gaan zoeken.
En na een poosje hadden ze hun nestje al klaar.
En weet je hoe je eieren leggen moet?
Nou dat weet ik eigenlijk ook niet, maar weet je nou wat ik zou doen als ik jou was, dan zou ik een week op het nest gaan zitten.
En ja hoor na een week kwamen er drie mooie ronde eitjes.
En waar zijn de kinderen nou? vraagt moeder.
Nou moet je gaan broeden, zegt vader.
Wat is broeden vraagt moeder weer.
Nou je weet ook niks gromt vader.
Nou meer leg ik niet uit hoor!
Nou je moet een maand op de eieren zitten
Maar dat is toch veel te lang?
Nou doe het maar misgien breken de eitjes wel
En ja hoor na een maand braken de eitjes.
En dat zijn nou de kinderen zegt vader.
Ik zal wel eten gaan zoeken zegt vader en vader vloog met een vaartje weg.
Maar nou zat moeder helemaal alleen met haar piepende jongen, maar ze weet niet wat ze moet doen met al die piepende jongen!
Na een poosje kwam vader weer terug en propte een worm in elke jonge ekster.
Gelukkig het geschreeuw is afgelopen.
Een half jaar is om, de jongen zijn groot geworden
Maar nou moeten ze nog leren vliegen.
Dat zal ik ze wel leren zegt vader.
Na een paar dagen konden ze het.

Jonge eksters. Ik heb vanaf het begin niet geweten hoe je je als moeder moet gedragen en ik begrijp nog steeds niet hoe anderen dat doen. Op een van de eerste foto's die na de geboorte van mijn eerste kind genomen zijn zit ik met een hele lelijke bril op dat kind heel onhandig vast te houden, zo'n beetje aandachtig met het hoofd scheef in een poging om de goede houding na te bootsen (maar het lijkt toch meer op een beweging dan op een kerstafereel). In het begin is het moederschap nog uitsluitend voederschap en hoe vul je dat nu in? Die paar uur borstvoeding zijn duidelijk (hoewel ik intussen Spock las omdat ik me anders zo verveelde, maar toch het vage gevoel had dat mijn geest in de buurt van het kind moest blijven), en bij het baden moet je opletten dat het niet verdrinkt, en het geworstel met luiers en hemdje wijst zich ook wel vanzelf. Maar ik had alsmaar het gevoel dat het moederschap toch iets was wat boven deze handelingen uit zou moeten stijgen, iets wat ik alsmaar niet te pakken kon krijgen. En het monsterschap dat je voelt opkomen als een baby maar niet wil ophouden met huilen, past er natuurlijk allemaal niet bij. Bij het tweede kind gaf de routine bij al deze handelingen me wel een zeker gevoel van zelfbewustheid, je weet hoe je het allemaal moet doen. Je krijgt ook een beetje tijd om eens naar je kind te kijken en er van te genieten; maar hoewel ik daardoor wel een iets moederachtiger gevoel kreeg, bleef toch het probleem hoe je je tegenover het kind gedraagt als de echte verzorgende handelingen afgelopen zijn. Gelukkig doen kleine kinderen een heleboel leuke dingen waar je gewoon naar kunt zitten kijken, zonder dat je daar speciaal je zoveel moeite geven, met als enig resultaat dat je het fascisme be-

vordert. Ik vond het niet genoeg dat ik kinderen ter wereld gebracht had - met al die overbevolking is het ook niet iets om trots op te wezen - ik vond het mijn plicht om er mensen van te maken die de wereld een beetje vooruit zouden helpen. Dus een zoon die geen vervelende onderdrukker zou zijn, en een dochter die onafhankelijk met een eigen oordeel zou kunnen leven.

Nu achteraf vind ik dat natuurlijk allemaal stom, wat verwacht je nu in deze boze wereld; maar je wilt er toch iets zinvol van maken, omdat je niets anders meer te doen hebt dan je huis schoonmaken en iets moois van je kinderen maken. Want mijn werk was opgehouden en wat je voor gezelligs met je man zou kunnen doen gaat ook de mist in met alle voedingstijden en luiervassen en de bijbehorende vermoeidheid. Dus je probeert toch een nieuw soort identiteit aan het moederschap te ontleenen, omdat het je geen ander soort identiteit (van werkende vrouw, of van echtgenote) toestaat. En dan kom je in de moeilijkheden, omdat het moederschap zoals je dat voorgeschoteld wordt zoiets idioots is dat je daar helemaal geen samenhangende identiteit mee kunt opbouwen als je daar niet je hele leven voor geoefend hebt.

En dat had ik helemaal niet, want ik wist heel zeker dat ik geen kinderen wou hebben. Mijn moeder riep ook altijd dat zij bij voorbaat medelijden had met mijn kinderen, want ik was tegenover mijn broertje en mijn zusje heel wat beter in het monsterschap dan in het voedschap.

Dat ik ze toch kreeg was in die tijd nog betrekkelijk vanzelfsprekend (slechte voorbehoedmiddelen, en een te zwakke overtuiging dat géén kinderen hebben een reëel alternatief is). En ik had, door die gebrekkige voorbereiding, juist het gevoel dat ik extra mijn best moest doen want dat er anders helemaal niets van terecht zou komen.

Toen mijn oudste zoon zes was kreeg ik van mijn schoonmoeder het hiervóór afgedrukte kunstwerk over de eksters, dat hij bij haar tijdens een logeerpartij had vervaardigd. Daaruit bleek dat mijn onzekerheid niet verborgen was gebleven. En evenmin was het verborgen gebleven, dat ik er altijd nogal opgelucht over was dat mijn man tenminste wel wist wat je met kinderen moet doen, zo van dan komt er misschien nog wel iets van ze terecht. (Mijn man was de oudste van zes zoons; hij had altijd zeer uitvoerig over zijn broers gevaderd, en hij beoefende het vaderschap ook heel entoesiast). Mijn zoon had echter zo'n verband gelegd tussen deze twee verschijnselen, dat het leek of ik in het geheel helemaal geen eigen rol meer speelde - en dat lijkt me achteraf toch nogal in strijd met de werkelijkheid. Tenslotte was ik het die de hele dag thuis zat om op de kinderen te passen, niet mijn man (al was hij als leraar meestal wel 's middags thuis).

En naar mijn eigen idee was ik ook nogal druk met ze bezig. Maar mijn eigen onzekerheid had er duidelijk ook toe geleid dat de omgeving, in het bijzonder de betreffende zoon, mij als moeder ook niet meer serieus nam (vergelijkbaar met de verbazing van een van de vrouwen uit 'mijn praatgroep, die na een jaar zei: kun jij kóken, toen ik haar een maaltijd voorschotelde).

Nu, zes jaar later, ben ik niet meer formeel verantwoordelijk voor de verzorging en opvoeding van mijn kinderen. Ze zitten in een kollektief, waar ze door andere volwassenen verzorgd en hopelijk door de andere kinderen opgevoed worden. Ze komen alleen gemiddeld anderhalve dag in de week bij mij logeren.

En daar zit ik dan weer, met kinderen op bezoek. Wat doe je als je je kinderen op bezoek hebt? Niet gewoon zoals bij ander bezoek, want je kunt met kinderen van die leeftijd (rond 11) toch niet echt een gesprek voeren.

En ik blijf me natuurlijk toch verantwoordelijk voelen. De vraag of het

nu goed met ze gaat of niet, en wat er eigenlijk allemaal met ze gebeurt, blijft toch in mijn achterhoofd hangen. Maar hoe geef je nou vorm aan die verantwoordelijkheid? Ik zou liefst de rol van een lieve oma of een leuke tante hebben, maar daarvoor ligt het moederschap me nog veel te vers in het geheugen (en de kinderen zien mij natuurlijk ook alleen als moeder).

Dus houd ik alsmaar het gevoel dat ik raar zit te doen - ik hoop maar dat het overgaat als ze wat groter zijn; maar jammer genoeg is het bijzondere van kinderen juist dat ze klein zijn, en dat is ook wat ik ga missen als ik ze een tijdje niet zie.

ZO HEEL GEWOON, ZO HEEL VANZELFSPREKEND

Volgens Koenen-Endepols betekent moederschap 'de staat van moeder'. Er is ook een werkwoordsvorm; moederen, moederde, gemoederd = de rol van moeder spelen. En bij het woord moeder zelf staat simpelweg: vrouw die een of meer kinderen heeft, en: vrouw, die als een moeder zorgt.

Daar sta je. De staat of de rol van moeder wordt niet nader omschreven, dus als je aan de voorwaarden van het hebben van kinderen (eigen of niet) voldoet, ben je moeder. Heel gewoon, heel vanzelfsprekend.

Ik ben een van de vele vrouwen die zo heel gewoon, zo heel vanzelfsprekend moeder zijn geworden.

Als kind een echt poppenmoedertje, altijd in de weer met wiegjes en serviesjes, later leuk met die kleintjes van de burens opgetrokken en weer wat ouder eindeloos gepast op allerhande kindertjes. Jong getrouwd, jong een kind, ik was stralend zwanger, had een voorbeeldige bevalling en was vanaf het eerste moment ontzettend gelukkig met mijn kind. De allereerste reactie van mijn man kwetste me heel diep ('wanneer kunnen we nu weer neuken') maar dat praatte ik onmiddellijk weer goed, want hij had het natuurlijk nooit zo bedoeld. Al vrij snel kwamen er allerlei, soms heel duidelijke aanwijzingen dat hij het hebben van een kind wel totaal anders beleefde dan ik, aanwijzingen die ik voor mezelf ontken- de, of heel diep wegstopte; ik speelde mijn moederrol met hart en ziel; werkte niet, stond dag en nacht klaar, ging niet meer uit, zag haast geen vrienden meer en ging volkomen op in mijn kind.

Het tweede kind werd gepland, netjes binnen de drie jaar, ik wilde het dolgraag en mijn man vond het best. Alles ging naar wens, wel viel het me op, dat hij, net als tijdens de vorige zwangerschap, totaal niet mee- leefde en geen enkel begrip toonde, maar 'dat zou wel beter worden als het kind er eenmaal was'.

Het kind was er, een prachtige baby, maar na veertien dagen kreeg ik borstontsteking. Ik had 41,9 graden koorts, kwam voor het eerst tot de ontdekking dat een thermometer maar tot 42 graden gaat en mijn man moest 's avonds weg. Voor het eerst heb ik hem gezegd dat ik hem nodig had, hem gevraagd of hij alsjeblieft bij me wilde blijven, dat het ook zijn kinderen waren. Hij vond dat hij toch moest gaan, dat hij er niet onderuit kon; hij zou binnen 'n uur weer terug zijn en kwam 's morgens om zeven uur. In die tussentijd heb ik, ondanks dat ik niet op mijn benen kon staan van de koorts, drie maal het kind verzorgd en gevoed, de oudste laten plassen, en ondanks dat ik af en toe heb moeten liggen ijlen, ontzettend veel nagedacht, over mezelf, over hem, over de kinderen, over ons.

Het werd toch weer goedgepraat, het ging weer fout, we legden het weer bij en het ging meer mis. Ik durfde gewoon niet onder ogen te zien wat ik eigenlijk wel wist: dat hij alleen kinderen had gemaakt omdat dat er nu eenmaal bijhoorde; dat hij totaal niet had overzien wat het in-

hield, dat hij de verantwoording niet aan kon en eigenlijk ook niet wilde, dat was mijn taak. Alle verantwoording was voor mij, alle beslissingen nam ik; de onzekerheid en angst als ze ziek waren, waren voor mij. Als we geen oppas hadden kon ik niet weg en toen ze tanden kregen kon ik niet slapen. Hij moest immers vroeg op, hij moest werken, hij moest studeren. Alleen over de dure kinderschoenen kregen we ruzie. O, hij hield wel van de kinderen, alleen ziet 'n man dat nu eenmaal anders dan een vrouw nietwaar. Hij zag de kinderen als een soort speelpoppen, die je tevoorschijn kunt halen als jij daar zin in hebt, en die dan ook nog zo moeten zijn als jij ze hebben wilt. Maar niet vervelend, niet ziek, niet verdrietig en als je uit wilt of op vakantie, zouden ze er eigenlijk helemaal niet moeten zijn.

Het heeft toen nog bijna drie jaar geduurd, voor ik zo ver was dat ik inzag dat ik niet bang hoefde te zijn voor het alleen zijn, want dat was ik al; voor de verantwoording, want die had ik al; voor de financiële terugstap, zijn inkomen was toch niet van mij. En toen ik eenmaal zover was zei mijn man doodleuk: als het dan toch moet, laten we elkaar dan maar vrijlaten; we beginnen gewoon allebei helemaal opnieuw. Alsof ik, met twee kleine kinderen, ooit echt opnieuw kon beginnen; toen besefte ik pas dat dat voor mij het meest ingrijpend is van het kinderen hebben: het gevoel dat het nooit meer kan worden als vroeger; dat ze, of ze nu bij me zijn of niet, altijd in me aanwezig zijn, dat ik, ook al ga ik alleen weg, nooit meer helemaal los van ze ben.

Ik ben nu anderhalf jaar gescheiden. Anderhalf jaar wennen aan een nieuw bestaan, een nieuwe stad, nieuwe mensen. Ik heb geleerd meer voor mezelf te kiezen, ik ben niet meer zo 'ideaal', ik kan weer uitslapen, uit gaan, gewoon geen zin hebben of niet gestoord willen worden. Maar af en toe kan ik uren voorlezen, want het journaal hoeft niet aan om acht uur: als de kinderen om zes uur nog heerlijk aan het spelen zijn eten we een uurtje later, want het eten hoeft niet op tafel te staan als papa thuis komt. En als ik 's avonds of een weekend weggeweest ben, zijn we alle drie blij elkaar weer te zien en zitten we vol verhalen over hoe het was en wat we gedaan hebben.

Kinderen moesten altijd hun ouders dankbaar zijn voor alles wat die voor hen hadden gedaan; ik ben vaak mijn kinderen dankbaar, omdat ze mij veranderd hebben omdat ik door hen pas echt ben gaan denken. Ze hebben me geleerd wat verantwoordelijkheid is, ze hebben me geleerd dat je een ander mens, ook al is het een klein mensje, moet respekteren en rekening moet houden met zijn gevoelens, zijn goede en slechte kanten. Ik weet dat zij mij nodig hebben, maar ik heb hen net zo nodig, ik heb ze nodig om de warmte en liefde die ze mij geven, om het 'horen bij'-gevoel, 'n stukje zekerheid dat ik nodig heb. En ik wil mezelf niet wegcijferen, ik wil me niet opofferen maar ik wil ook dat zij gelukkig zijn en om daar een goede tussenweg in te vinden!

Je zit met je eigen gevoelens van schuld, van het niet goed doen en met gevoelens van belemmerd worden in je vrijheid, van ergernis ook en dan krijg je ook nog te maken met kritiek van verschillende kanten, door de een wordt je verweten dat je te veel met jezelf bezig bent en te weinig met je kinderen, door de ander dat je niet genoeg voor jezelf kiest en teveel rekening houdt met hen. En meestal weet ik best dat je maling kan die kritiek moet hebben en ben ik ervan overtuigd dat het lekker gaat nu, dat het met mijn kinderen goed gaat en dat ik me fijn voel. Maar op andere momenten voel ik me aangevallen en onzeker en krijg weer het gevoel dat ik mijn rol niet goed speel, niet beantwoord aan de verwachting.

Af en toe neem ik de kinderen 's avonds mee naar het vrouwenhuis, als ik geen oppas heb, dat gaat meestal heel leuk en gezellig, maar er hoeft er ,maar een even te huilen of te zeuren en je krijgt, ook daar, van

verschillende kanten te horen dat het ook al veel te laat is, dat ze allang in bed horen te liggen en ondanks mezelf voel ik me dan toch weer schuldig. Terwijl ik aan de andere kant soms het gevoel krijg dat het me kwalijk genomen wordt dat ik de kinderen niet alleen maar als 'n last en 'n beperking voel, dat ik er vaak doodgewoon erg veel plezier in heb. Pas later kan ik weer bedenken dat er ook hele fijne reacties zijn, van mensen die wel begrijpen wat ik aan het proberen ben. Dat ik probeer aan mijn moederschap een inhoud te geven waar we alle drie gelukkig mee kunnen zijn, dat ik probeer mijn kinderen een ander moederbeeld mee te geven dan ikzelf had, probeer te bereiken dat ze als ze ooit zelf 'n kind willen hebben, weten dat moeder-zijn iets is waar je heel bewust voor moet kiezen en dat je dat niet zo heel gewoon, zo heel vanzelfsprekend wordt door het hebben van één of meer kinderen.

DAGINDELING

Ik ben 37 jaar oud en kleuterleidster van beroep. Ben sinds enkele jaren gescheiden en woon nu met mijn twee kinderen in een heerlijk huis in de Bijlmer. Ik heb vanaf dat ik mijn diploma haalde gewerkt dus dat was geen punt toen ik ging scheiden. Van mijn salaris kan ik behoorlijk rondkomen dus die zorgen heb ik ook niet. Het grootste probleem is; hoe los ik alles op ivm het naar school en kresj brengen van mijn kinderen.

We staan 's morgens om half zeven op, ik ga het ontbijt klaarmaken en de kinderen kleden zich aan. Mijn oudste zoon (11 jaar) helpt vaak de jongste (4 jaar). Bedden worden opgemaakt en kamers opgeruimd. Om kwart voor acht gaan we de deur uit. Eerst een half uur in een propvolle bus naar de stad, we werken nl. alle drie in de stad. De jongste op de kresj, de oudste op de lagere school en ik ook op school. Mijn oudste stapt het eerste uit en gaat dan nog een stuk met de tram. Wij de volgende halte. Kind naar de kresj en dan nog twee trams voor ik op school ben. Het is dan inmiddels 9 uur geworden.

Tussen de middag komt de oudste naar mijn school om zijn brood te eten en een kop soep. Ik ben om vier uur klaar, doe dan mijn boodschappen in de buurt en ga kresjwaarts. Om ongeveer half vijf zitten we weer in een propvolle bus naar huis. Om vijf uur zijn we er weer. Even een kop thee of een glas rosé. Wat dingetjes vertellen over kresj en scholen en dan eten koken. De oudste speelt meestal tot een uur of half zeven buiten. Dan eten, wassen van de jongste, voorlezen en pitten. De oudste vertrekt meestal tussen half negen en negen uur naar bed. Tot voor een paar weken deed ik dan hierna mijn huishouden. Gewoon, wassen, strijken, schoonhouden en wat dies meer zij.

Ik heb nu een werkster die het grove werk doet en zo heb ik nu meer tijd over voor mijzelf en de kinderen.

Als alles zo gaat zoals ik zojuist beschreven heb is er geen vuiltje aan de lucht. Maar nu het ziek zijn van de kinderen. Ik heb erg goeie vrienden die nog studeren en vaak inspringen, lukt dit niet dan is er nog de buurvrouwen anders betekent 't voor mij vrij vragen op school. Ziek zijn van mijzelf is net zo'n organisatie. Weer andere vrienden bellen om de jongste naar de kresj te brengen. Dit lukt allemaal lang niet altijd en dan moet je links en rechts gaan bellen en bedelen, want zo voel ik dat soms.

Uitgaan is ook nog een punt. Mijn oudste zoon past meestal op, want hij wil niemand anders die oppast. Ik zeg het dan tegen de burens dat ik dan en dan wegga en zo en zo laat thuis ben. Erg laat wil ik het nooit maken, want dan voel ik mezelf niet meer zo lekker, een te groot plichtsgevoel, denk ik, maar tja ik heb het.

Volgens mij zou het een zalige oplossing zijn, als je met allemaal goede bekenden en vrienden, oud en jong op zo'n galerij zou wonen. Allerlei beroepen, allerlei werktijden, mensen die de hele dag thuis zijn, mensen die 's avonds thuis zijn, zodat iedereen, als dat nodig is, kan inspringen en dit de gewoonste zaak van de wereld vinden. Ik denk niet dat het een utopie is, het moet mogelijk zijn. Nog iets wat alles makkelijker zou maken, een beetje dichterbij je werk wonen.

De afgelopen jaren liep alles wel redelijk op rolletjes. Met het nieuwe schooljaar komt er een grote verandering. De jongste gaat naar een kleuterschool in de Bijlmer, de oudste naar de middelbare school. Bovendien de grootste ramp, onze allerbeste vrienden moeten voor een jaar stage lopen in een ander deel van Nederland en dus ben ik de meest ideale oppas en opvang kwijt. In mei al geschreven naar de stichting Tussen twaalf en twee, een opvang voor tussen de middag, van de jongste. De burens heb ik gevraagd of ze eventueel in noodgevallen hem van school kunnen halen om 4 uur.

Hoe moet het 's woensdag als ik zelf schoolvergadering heb. Er wonen gelukkig aardige mensen op mijn galerij. Ik ga 't maar weer gewoon vragen en dan komt de oplossing vanzelf, maar het blijft puzzelen en ver, ver vooruit denken.

NA DE SCHEIDING

Hij is het vast. Hij heeft me nodig. Bovendien ben ik al twintig, het wordt toch wel eens tijd. Een jaar later trouwde ik om zeven maanden later mijn zoon te baren. Veertien maanden later krijg ik een dochter, eenentwintig maanden daarna nog één. Zeven jaar botst ons huwelijk door. Als ik naar een vergadering wil verwaarloos ik mijn gezin, als het eten niet om twaalf uur op tafel staat wordt er lelijk gekeken, de koffie niet klaar en speelgoed op de grond betekent je man niet liefhebben. En dan ook nog zeggen dat je vandaag geen zin hebt; je bent frigide en verzaakt bovendien je echtelijke plichten.

Een maand na het slagen voor het staatsexamen voor onderwijzeres word ik door de voordeurruit geslagen, wat me naast een blijvend litteken scheiding van tafel en bed oplevert.

Nu ben ik zeven jaar alleen en ik heb nog geen dag spijt van mijn scheiding gehad. Alleen toen mijn dochttertje van zeven aan een vriend vroeg: 'ben je ook geslagen?' en ze bedoelde: 'ben je ook gescheiden?' voelde ik een steek omdat ik haar dit niet had kunnen besparen. Toch heb ik nog steeds het gevoel dat ik het niet alleen kan. Mijn zoon pikt koekjes. Ik ontdek dat voor de zoveelste keer als mijn ouders er zijn. Ik word ontzettend kwaad, mijn zoon van 14 blijft doodkalm. Mijn vader zegt: 'We gaan naar huis. Je snauwt dat kind af om een paar koekjes. Je weet niet wat liefde is.' Het doet pijn, eindeloos veel pijn. Van wie krijg ik liefde? Wat is liefde? Liefde geven aan je kinderen? Steeds weer zetten ze je voor schut, Toch heb ik om de kinderen die vriend niet bij me wonen. Om hen moet ik genoeg nemen met af en toe een bezoekje. 'En denk er om: je kunt me niet bellen, mijn secretaresse heeft het door'. 'Oké, bel jij dan.' 'Ma, die onbekende is aan de lijn. Het is oom Kees niet, een ander, hoeveel hou je er op na?' 'Mijn God, Kees belt allang niet meer nu ik zo ver weg woon.

Op mijn vrije zaterdag rijd ik mijn dochter en haar vriendinnen naar een hockeytoernooi. Het is koud en het loopt nog uit ook. Zal Anne Pa gebeld hebben? Het is zijn bezoekweekend. Gisteravond kreeg ik geen gehoor en kon dus niet vragen of hij een half uurtje later wilde komen. Constant honderdtien in mijn oude R-viertje is onverantwoord bij dit weer. Als we thuis komen is Pa al weg met de boodschap dat Pieps maar

nagebracht moet worden of met de trein moet gaan. Ook dat nog. Op het station staan gastarbeiders met broeiende oogjes op weg naar hun verzetje. Als we een kaartje willen kopen vertrekt de trein. Je gaat maar niet. Zoals te verwachten was: een boos telefoontje, nóg een, en nóg een. 'Je hoeft me de les niet te lezen' Pieps in tranen: 'Nu krijg ik mijn cadeautjes niet'. 'Oké, je mag morgenochtend met de trein, bel maar en dan vlug naar bed want ik moet nog naar een verjaardag.' Ik ga twee uurtjes weg. De volgende dag vertelt Pieps bij Pa dat ze tot 11 uur t.v. gekeken heeft want ze was echt niet zo moe. Ik voel me machteloos. Deze eeuwige strijd. Ik wil de 'vaderfiguur' niet zwart maken, maar hij zal nooit begrijpen wat ik van mijn privacy moet opgeven terwille van mijn kinderen. Is het het allemaal wel waard? Ben ik liefdeloos? Moet je steeds mooi weer spelen als je wordt getrapt? Ik weet het niet. Goed, kinderen doen wat des kinds is. Maar is er dan niemand die begrijpt dat het moederschap me zwaar valt?

Verzet en verandering

Verantwoordelijkheid gedeeld

De geschiedenis van het moederschap is een geschiedenis van opgedrongen verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid voor het voeden, verzorgen en opvoeden van kinderen, 24 uur per dag. Bijna iedereen is het moederschap zoals het de laatste eeuwen gegroeid is als iets normaal gaan beschouwen. Dat het niet normaal, niet natuurlijk is, is waarschijnlijk uit het voorafgaande deel van het boek duidelijk gebleken: vrouwen zijn het moederschap in al zijn tegenstrijdigheden gaan ervaren; zij gingen merken hoe hun eigen bewustzijn een bewustzijn voor de kinderen werd, hoe iets wat zij als gemeenschappelijk tussen echtgenoot en zichzelf ervoeren uitgroeide tot een full-time verantwoordelijkheid voor hen zelf. Hoe daarnaast de relatie met hun man ingeruild moest worden tegen die met hun kinderen, hoe hun schuldgevoel hen bracht tot agressie ten opzichte van de kinderen, iets waaraan in de situatie waarin ze zaten geen eind gemaakt kon worden.

Veel vrouwen hebben in het voorafgaande al verteld wat zij in hun situatie zijn gaan veranderen om het hoofd boven water te houden om iets van een eigen bewustzijn, een eigen bestaan terug te veroveren. Gebleken is dat we van de kant van de mannen niet veel inspanningen kunnen verwachten om iets aan de ongelijke verdeling in de opvoeding van de kinderen te veranderen. Zij zien er het belang niet van in, omdat hun leven zich afspeelt in twee werelden, die op het werk en die thuis. Over het algemeen wordt op de ene plek gladgestreken wat op de andere plek verkreukeld is geraakt. De zucht naar een mooie carrière en prestige op het werk, de behoefte aan verzorging en emotioneel contact thuis. Geen vrouw zal in haar hoofd halen dat haar man te onthouden, zij voelt zich zo inwisselbaar en de praktijk leert dat ze dat in de ogen van haar man ook vaak is. En hoe kan zij hem bijbrengen dat hij het toch eigenlijk prestige loze werk van het kinderopvoeden de plaats moet laten innemen van een deel van zijn 'echte' werk? De maatschappij helpt haar er niet bij. Het bedrijfsleven draait immers op full-time rachten, die zich helemaal inzetten voor het bedrijf. Zolang mannen daarvan niet het verneukeratieve zelf gaan inzien, hoeven wij niets van ze te verwachten.

Kinderen hebben er alle belang bij dat er iets gaat veranderen, maar zij hebben geen macht.

Wij vrouwen zullen het dus zelf moeten doen. Eén van de mogelijkheden is om geen kinderen te krijgen, ook een heel gedoe. Hebben of krijgen we ze wel, dan moeten we inzien dat de verantwoordelijkheid wie wij in de schoenen geschoven kregen en die we zelf vaak zo hartstochtelijk vasthouden, ons eigen bestaan opheft, en tegelijkertijd dat het een schijnverantwoordelijkheid is voor een groot deel, omdat wij in wezen niet zelf kunnen bepalen tot wat voor mensen wij onze kinderen willen opvoeden: de school, de reclame, de televisie, bijna de hele ons omringende wereld bepaalt hoe kinderen mensen moeten worden en op ons eentje - in een isolement - richten wij daar weinig tegen uit. Sommige vrouwen hebben binnen de bestaande situatie wat ruimte voor zichzelf weten te bemachtigen, door er bv. een tijd gewoon niet te zijn en de verantwoordelijkheid voor de opvoeding aan anderen over te laten. Andere maakten een soort overeenkomst met de kinderen, legden

de grenzen vast van ieders rechten en plichten; weer een ander kwam uit haar isolement door dan maar met kind en al te gaan werken. En het lijkt ook mogelijk om, als je het schuldgevoel en de kritiek van de omgeving kunt verdragen, het besluit te nemen om de kinderen bij vader achter te laten of bij familie of zelfs in een tehuis. Maar er is ook een aantal vrouwen dat afrekende met de gezinssituatie en iets heel nieuws creëerde: iets samen met hun man en met andere vrouwen en mannen of iets samen met andere vrouwen of iets voor de kinderen afzonderlijk: vormen van kollektieven.

Dat nieuwe zit dan in het doorbreken van een aantal elementen van het gewone gezin: de onmondigheid van vrouwen en die van de kinderen; de arbeidsverdeling van man-kostwinner en vrouw-huisvrouw-ouder; het opsluiten van man, vrouwen kinderen in één huis, met alle spullen die er bij horen.

De verschillende kollektieven belichamen ieder een eigen keuze over wat te behouden van de gebruikelijke omgang van vrouwen, mannen en kinderen. De kollektieven waar ouders en kinderen samenwonen en ieder om de beurt de taken van huishouden en ouderschap vervullen, doorbreken het gezinsisolement, de rolverdeling tussen man en vrouw, en misschien de privé-eigendom. Het kollektief waar de kinderen alleen wonen, met wisselende ouders op bezoek, probeert de kinderen een eigen territoir en zo een basis voor zelfstandigheid te geven, de rolverdeling (tegenover de kinderen tenminste) van de volwassenen te doorbreken, maar niet hun isolement; het kollektief waar vrouwen met hun kinderen wonen geeft hen een leefterrein waar ze vrij zijn van mannelijke zeggenschap.

Voor al deze kollektieven geldt dat je met het ontwerpen van een structuur die je een kans geeft je levensidealen vorm te geven, er nog niet bent. Nog heel wat gevoelens en gewoonten van vroeger trekken je terug. De meeste mensen blijken het moeilijk te vinden om langere tijd met veel mensen huiselijk om te gaan. De opluchting van iets nieuws leidt soms tot verliefdheden of seksuele relaties, die de stemming niet bevorderen. Huishoudelijke verantwoordelijkheden blijken dikwijls moeilijk te delen, al is het alleen maar omdat de één iets eerder vuil vindt dan de ander. En de moeders houden hun schuldgevoel, of een gevoel dat zij als enige onmisbaar zijn voor hun kind. De krachten die op de leden van een gezin inwerken, werken ook op ze in als ze in een kollektief zitten, en daarom hebben ze de neiging zich op dezelfde manier te gedragen als vroeger, en ze houden veel van dezelfde gevoelens.

Het zijn dezelfde gevoelens die anderen ervan weerhouden iets nieuws te beginnen. Maar als je wilt wachten tot je gevoel dikteert dat het goed is kan je lang wachten; dan gebeurt er niets. Je moet toch met je verstand bedenken waarom een bestaande situatie niet deugt en wat je dan wel wilt. Wat daarna komt is dan grotendeels een sprong in het duister. Maar hoe kollektiever de sprong hoe groter de kans dat er echt iets nieuws gemaakt wordt.

Zo is een kollektief gedwongen tot een voortdurende bewuste strijd voor iets nieuws, terwijl het alleen op een klein stukje privéleven iets kan veranderen. Maar het maakt, als het lukt, dan toch iets zichtbaar van het soort samenleving waar wij in zouden willen leven: waar de verantwoordelijkheid verdeeld is over alle aanwezigen, waar eenzaamheid niet meer vanzelfsprekend is, waar kinderen ook mensen zijn, waar een vrouw niet meer het verlengstuk is van een man.

NU NOG NIET

Ik ben een vrouw, ik ben vierentwintig jaar en acht jaar actief bezig

ervoor te zorgen dat ik geen moeder word. Omdat ik me daarmee bezig moet houden denk ik dat ik me ook meer met een eventueel moederschap bezighoud dan mijn partner. Talloze keren word ik er immers met mijn neus opgedrukt dat ik misschien wel in staat ben moeder te worden. Ik denk dan aan voorbehoedsmiddelen, aan medische onderzoeken, aan het vergeten van de pil, maar ook aan de opmerkingen van de mensen om mij heen in de trant van je wacht zeker tot je afgestudeerd want tot je houdt toch zeker wel van kinderen.

Vroeger dacht ik er niet over na of ik nu wel kinderen wilde of niet.

Natuurlijk wilde ik kinderen. Maar toen ik na veel moeite kon gaan studeren dacht ik, ik wacht in ieder geval tot ik afgestudeerd ben.

Ondertussen praatte ik veel met mijn partner over hoe dat dan zou zijn.

We zouden zorgen dat hij halve dagen werkte en dat ik halve dagen werkte en als dat allemaal geregeld zou zijn dan pas zouden we kinderen nemen. Nee, we zouden zeker niet in de bekende val trappen van dat pas na de geboorte van het kind te regelen, want dan. . . nou je zag het aan Marietje. Was die nou ook niet hele dagen thuis omdat Jan zijn baan toch belangrijker bleek. Nou, zoiets zouden wij in ieder geval voorkomen.

Terwijl ik vorderde in mijn studie werden deze gesprekken minder, over de toekomst praten vonden we steeds minder belangrijk. Over het heden praten bleek iedere keer interessanter. Maar af en toe, na een opmerking van mijn schoonmoeder en vooral na periodes waarin ik veel in aanraking kwam met kinderen, dacht ik weer na over het zelf kinderen krijgen. Als ik dan vriendinnen bezig had gezien met alsmaar dingen organiseren, om toch maar te kunnen werken, te kunnen studeren, of uit te kunnen gaan, dan dacht ik: 'misschien wil ik wel helemaal geen kinderen. Misschien neem ik ze maar niet. Of ik dacht: is dat het allemaal wel waard? Maar een andere keer als ik een moeder in de tram zag die ingenoegelijk met haar kleuter/meisje zat te praten, dan dacht ik: één kind dan misschien? Of ik zag een zwangere vrouw en dacht: ik zou toch wel eens mee willen maken hoe het voelt. Terwijl ik zo af en toe dacht over de voors en tegens van het moederschap veranderde ik. Toen ik negentien was en ging samenwonen, had ik wel gedacht en gezegd dat dat waarschijnlijk niet voor een leven lang zou zijn. Maar langzamerhand werd me steeds duidelijker dat ik eigenlijk stiekem dacht dat het in ieder geval wel voor héél lang zou zijn. Dat laatste ging over. Ik ontdekte dat ik toch zelf moest leven. Wel samen, maar toch alleen. Dat ik in feite alleen was, wel samen, maar toch alleen. Ik vond het heel prettig dat dat zo was en ik ging me steeds onafhankelijker voelen.

Het is moeilijk deze gevoelens uit te leggen. Maar ik geloof dat ik bedoel dat ik het erg fijn vind om samen met mijn partner te leven, maar dat ik denk dat ik alleen anders, maar ook heel fijn zou kunnen leven. Later nog, begon ik er over te denken dat ik het misschien wel prettig zou vinden om met meerdere mensen in één huis te leven. Langzamerhand had ik al bij al het gevoel gekregen dat je met zijn tweeën, maar ook op andere manieren kon leven.

Ik denk nu dat ik zolang ik alleen of met zijn tweeën leef geen kinderen wil hebben. Zou ik echter met meerdere mensen in één huis gaan leven die wel kinderen willen hebben of hebben dan zou ik het erg fijn vinden samen te proberen die kinderen groot te brengen. En misschien dan. . . maar waarschijnlijk ook niet... hoewel..., nee, zeker dan ook niet. . .

Nog 20 jaar, dan ben ik vijfenvestig.

DE ONTBIJTAFEL

Behalve tot een lieve beer die ik volgens m'n moeder overal achter me aan sleepte, heb ik me nooit tot mensachtig, om verzorging vragend speelgoed aangetrokken gevoeld, en gelukkig heeft mijn familie mijn aanwijzingen gevolgd en me na de eerste pop alleen nog maar met verfdozen, plakrondjes en kleurboeken begiftigd. Ik verfde en plakte in zeer hoog tempo, maar ik wist niet wat ik met de talrijke resultaten moest doen. Weggooien ging me te ver, ik was tenslotte niet voor niks bezig. Deze onvrouwelijke instelling bracht me reeds op kleuterleeftijd weinig op. Vroeger liet ik al mijn produkten aan vader, moeder en indien aanwezig, ook aan oma zien. Daar was de lol al gauw af omdat mijn vader bij alles op verplicht-bewonderende toon zei: Tjonge-jonge. . . Ook dat was me te weinig. Dus deed ik al mijn maaksels in een doos en dacht daarbij dan elke keer: 'Dat kan ik later aan mijn kinderen laten zien'.

Ik had kennelijk al jong door dat je eigen kinderen kunt gebruiken om iets te krijgen (waardering, je zin krijgen). Genoemde gedachte aan eigen kinderen heb ik nooit aan mijn ouders verteld; ik dacht dat ze het raar zouden vinden en dat het niet zou mogen.

Hoewel ik de doos, waar ik later af en toe een vol schoolschriftje met sommen inmikte, tot m'n twintigste bewaard heb, dacht ik na de kleuterleeftijd niet meer aan m'n eigen kinderen. Toen ik de doos wegmikte was m'n leven grondig mislukt, vond ik, en ik had het liefst m'n eigen leven weggemikt. Ik nam niet meer de moeite iets van dat leven te maken, bracht er dus geen veranderingen meer in aan. De vriend die ik zat was volgde me als een hondje maar ik stuurde hem niet weg. Door omstandigheden moest ik verhuizen, zag m'n vriend alleen het weekend, kon toen eenvoudig zeggen dat dat niet meer nodig was en ging een baan zoeken. De baan nam me geheel in beslag en het leven bleef saai. Een nieuwe vriend, na twee dagen vrijen te licht bevonden maar uit verveling aangehouden, zeurde over trouwen en kinderen. Ik had geen tijd om erover na te denken. Voor mijn geestesoog doemde alleen een ontbijttafel op met drie jongetjes die niet op mij maar op hem leken. Het was een verstandig want afschrikwekkend beeld, omdat ik er niet van houd 's morgens meteen verzorgend contact te moeten leggen (wie wel?) Dit enige verstandige denkbeeld heeft mij gered, want mijn werk viel me te zwaar en ik droomde over het rustige getrouwde vrouwenbestaan. Met de 'tweede auto' zou ik mijn gezin dan af en toe ontvluchten. Dit had ik de moeder van een vriendinnetje zien doen; zij is de enige moeder geweest met wie ik mij een beetje heb kunnen identificeren. Maar dan doemde die ontbijttafel weer op. Gelukkig zei de vriend ook eens dat hij zo graag kinderen wou om de fouten die zijn eigen vader met hem had gemaakt, zelf niet te maken. Dat hij zoiets stoms kon zeggen, dat hij kennelijk dacht dat hijzelf het via zijn zoons beter kon krijgen, dat hij kennelijk niet aan dochters dacht en mij daardoor al zo beïnvloed had dat ik alleen maar jongetjes aan de ontbijttafel zag, dat hij zich met mijn kinderen wou bemoeien, dat alles benam mij de lust tot verdere liefde (die ik toch al op zijn makkelijke en goedkope manier bedreef). Vriend af. Grote opluchting. Dat kwam mijn werk tijdelijk ten goede, maar omdat ik meer uit dat werk moest halen dan erin zat (de liefde die ik miste) ging ik het op den duur steeds meer haten. Ik moest de gedachte om toch maar te trouwen en daarmee een relatieve en duur te betalen vorm van bewegingsvrijheid te winnen, steeds sterker onderdrukken, met het beeld van de ontbijttafel (waaraan mijn eigen moeder ook al zo niet-geanimeerd had gezeten). Ik kón mezelf niet als moeder en huisvrouw zien. Vriendinnen trouwden en hun gezinslevens gaven me gelijk. De balletles werd geruild tegen ver-

gelijkend onderzoek naar ijskasten.

Zo kon ik vanaf m'n vijftiengste de druk tot gezinsvorming, altijd gevoeld maar eigenlijk alleen uitgeoefend door mijn eigen moeder, omvormen tot druk om me tegen af te zetten. Mijn moeder zelf maakte me dit duidelijk door, toen ik mijn laatste vriend de bons had gegeven, te zeggen: 'Ja... goed... maar je bent nu al vijftieng en je hebt al zo'n lelijk litteken op je lip...!' Ik kreeg het gevoel dat m'n werk en m'n moeder een complot hadden om me in het huwelijk te krijgen en daardoor werd ik extra vastbesloten om niet te trouwen. Vanaf toen had ik veel minder de vluchtgedachte aan een eigen gezin, waardoor het op mijn werk ook beter ging.

Zo leefde ik vooral vanaf m'n 28ste erg prettig, met alleen de zorg voor mezelf, en nadat ik m'n baan had kunnen halveren, ook de tijd voor mezelf. Ik prees me gelukkig zonder gezin.

Toch kreeg ik nog twee kinderen op de valreep. Ik ging samenwonen met iemand die er twee heeft en die twee komen met grotere regelmaat dan me lief is over mijn vloer. Ze maken van mijn tafel waarachtig een ontbijttafel. Het heeft twee jaar geduurd voordat ik er aan gewend was om als ze er zijn niets voor mezelf te doen (dus niet lezen bv.), dat leidt alleen maar tot frustratie. Na vier jaar komt het oudste kind, een zoon, op eigen wens wat minder regelmatig. Toen pas heb ik gemerkt dat 90% van dat eeuwigdurende aandachtgevraagd op zijn rekening komt. Alleen met het andere kind, een dochter, moet er ook wel van alles bewonderd worden (en ik maar steeds bijna Tjongejonge zeggen, net als mijn vader zaliger, en 'Maak er nog maar één') maar na het bewonderen krijg je ook even rust. Dan kun je wel tien minuten achter elkaar lezen.

Achteraf ben ik zeer tevreden over mijn moeilijk te nemen besluit geen kinderen te krijgen. Want wat deze vreemde kinderen mij gekost hebben had ik nooit kunnen opbrengen voor levenslange eigen kinderen.

TOCH MAAR GEEN LIEF ZACHT WEZENTJE

Wel of geen kinderen, een schuldcomplex proberen ze je toch wel aan te praten. Ik ben geen moeder en wil er ook geen worden. Tegenwoordig kan ik dat zonder meer zeggen, maar vier jaar geleden deed ik dat niet zo maar. Toen wilde ik zelf nog een kind. Toen schreef ik nog gedichten, over hoe het zou zijn om zelf een kind te hebben. Die gedichten zagen er dan ongeveer zo uit:

Klein, zacht, lief, onschuldig
wezentje dat ademt
wezentje dat leeft
wezentje dat liefde geeft
wezentje dat voldoening schenkt
wezentje waarvan je gaat houden
'n kind.

En dat was wat ik me bij een kind voorstelde. Heel mooi weliswaar maar zo onrealisties. Zolang een kind nog een baby is, is het best leuk en aardig, met uitzondering van de keren dat het ligt te krijsen en niet stil te krijgen is.

Uiteindelijk begint moederschap met negen maanden een ander in je lijf, vaak gepaard gaand met voortdurende misselijkheid. Op het eind kun je je kleren niet meer aan en lig je 's nachts wakker van het getrap in je buik. En dan als afsluitend geheel, de pijn van het baren van een kind. De moeilijkheden zijn hiermee niet afgelopen natuurlijk. Ze beginnen nu pas goed. Niet alleen verantwoording voor jezelf, ook die van je kind. En die kan zo verdomd zwaar wegen. Het gevangen in je eigen huis zijn omdat je je kind niet alleen kunt laten. Het nooit tijd

hebben voor jezelf. En enige konsentrasie opbrengen om bv. een boek te lezen, terwijl je ene kind het bed met schoensmeer bewerkt en de andere de radio aan het snoer naar beneden haalt, is ook onmogelijk. Voldoening schenkt een kind natuurlijk ook, maar voor hoelang? Twee maanden, of misschien drie? En dan?

Dan begint de jarenlange strijd om niet helemaal jezelf te verliezen in het opvoeden van je kinderen.

Met al deze dingen had ik nooit rekening gehouden. Niet eens met het feit dat kinderen groter worden. Hadden mijn ouders niet zo uitdrukkelijk te kennen gegeven dat ze niet wilden dat ik met een kind thuis aankwam, dat ze ook geen enkele zorg voor dit kind op zich wilden nemen, dan had mijn plan om een kind te krijgen, best wel wat vastere vormen aangenomen. Ook dan hadden zich nog wel problemen voorgedaan omtrent mijn leven met kind, zonder man, maar die waren in mijn ogen niet onoverkoombaar.

Inmiddels was ik in Amsterdam gaan wonen, waar ik een opleiding volgde. Het idee dat ik een kind moest, was wat minder geworden.

Mede doordat het in Amsterdam te moeilijk zou zijn om een kind te hebben. Ik moest naar school en werken en waar zou mijn kind in die tijd dan blijven? Mijn zaligmakend moederschap kreeg in die tijd nog een ekstra dreun door mijn moeder. Ze vertelde me, geheel in vertrouwen wel te verstaan, dat ze pooit meer kinderen zou willen als ze jong was. Dat was voor mij wel even wat om over na te denken. Mijn eigen moeder die in mijn oor fluistert dat ze mij nooit nog een keer zou willen hebben. Ik ging verwoed redenen voor zo'n uitspraak zoeken en kwam tot de volgende konklusie:

a. Wij, haar kinderen, waren de grootste etters die ooit geboren zijn of

b. Het moederschap is, in tegenstelling tot wat de mannenwereld beweert, helemaal niet zo zaligmakend.

Punt a was niet van toepassing. We waren best wel vervelend geweest, maar niet erger dan andere kinderen.

Bleef punt b dus over.

En inderdaad, ook zij was het slachtoffer van haar opvoeding, verheerlijking van het moederschap. Van een wereld die een vrouw tracht dom te houden, door uitsluitend erin toe te stemmen dat ze kinderen baart en groot brengt. Ze moet daar al haar tijd in stoppen, een opgelegde levensopdracht, waardoor haar kinderen en man haar enige sociale kontakt zijn. En omdat ze zich dan zo verantwoordelijk voor deze kinderen voelt kan door de mannenwereld, via de kinderen morele chantage en druk op een vrouw uitgeoefend worden. Hier wordt dan ook veelvuldig gebruik van gemaakt.

Inmiddels was mij duidelijk geworden dat ik zelf nooit kinderen wilde.

Nu word ik een egoïste genoemd omdat ik, een vrouw, mijn eigen leven indeel en niet aan mijn heilige bestemming voldoe: kinderen baren.

8 dagen per week
ment zij de 'horde'
die zijn trots vormt
kinderen geheten ...

de moederrol wordt zoveel
geëerd, opgehemeld en verheerlijkt
dat deze titel weigeren
alleen voor egoïsten is weggelegd.

HET KIND ALS KANTOORBEHOEFTE

Toen Naomi 4 maanden was, vloog ik tegen de muren aan. Naomi is mijn dochter (nu ruim 2 jaar). Zes weken voor haar geboorte was ik gestopt met werken, omdat mijn laatste werkkring mij toch al niet meer zo aantrok en omdat ik wel eens wilde ervaren hoe het thuis zijn met kind mij zou bevallen. Ik was 26 toen Naomi werd geboren en had vanaf mijn 20ste jaar met wisselend plezier gewerkt.

Na de bevalling duurde het enige tijd voordat ik de routine van de babyverzorging te pakken had en me weer fit voelde. Tegen die tijd was de zwangerschapsuitkering al afgelopen en leefden we van hetgeen mijn man als werkstudent verdiende; dat lukte, met moeite.

Het was toen het begin van de zomer, en dus ging ik met kind het park in en ook wel bij vriendinnen (met baby's) op bezoek. Maar dat was allemaal al gauw bekeken en het meest was ik thuis; lezend, lezend, lezend, en dat terwijl ik altijd had gedacht eindelijk eens tijd te zullen vinden voor al die dingen (hobby's e.d.) waaraan ik nooit toekwam toen ik werkte. Het werd zelfs zo erg dat ik nog bedden op moest maken of boodschappen doen om vijf uur 's middags. Naomi was (en is) een erg lief kind, maar de wel eens gehoorde uitspraak dat het hele dagen zorgen voor een baby geestdodend kan zijn, kreeg in die periode voor mij inhoud; hetgeen uiteraard de relatie tussen moeder en kind niet ten goede komt.

Langzamerhand had ik het gevoel gekregen dat ik van mijn man afhankelijk was voor contacten met de buitenwereld en met de (werkende) maatschappij. Ik voelde me als het ware opgesloten, geïsoleerd in huis, wou 's avonds vaak weg, bewerkte mijn man met vragen over zijn werk en studie, had zelf weinig te zeggen enz. Dit leidde wel tot irritatie, bij hem omdat hij vond dat ik onredelijke eisen stelde en bij mij omdat ik dacht dat hij niet voldoende op mijn vragen en wensen inging.

In juli/augustus van die zomer zag ik mezelf al samen met het kind de hele sombere herfst en winter alleen in huis zitten; al maar lamelender wordend. Zomaar ineens, zonder duidelijke aanleiding, vloog de hele situatie me aan; ik had het gevoel dat ik uitgerangeerd was tot een soort huishoud- en moedermachine, moest daarbij rondkomen van een (te) krap budget; ik kreeg plotseling het gevoel dat ik iets doen moest, dat ik dit niet allemaal over mij heen kon laten komen en dus begon ik abrupt te solliciteren.

We hadden geen duidelijk beeld van hoe en wat met het kind, we dachten aan een kinderdagverblijf, wonnen inlichtingen in. Verschillende van de sollicitaties die ik had lopen waren bij de universiteit, omdat ik wist dat daar sekretaresses werkten die hun kind meenamen naar hun werk. Bij het sollicitatiegesprek met het instituut waar ik nu nog werk, durfde ik dit echter niet voor te stellen, vroeg dus alleen maar of de werktijden konden aansluiten op de tijden waarop ik Naomi van en naar het dagverblijf kon halen en brengen.

Het was me al wel duidelijk geworden dat het plaatsen van een kind in een dagverblijf minstens een half jaar zou duren en ik zag het allemaal nogal somber in. Toen ik het instituut belde om de uiteindelijke beslissing te vernemen, werd me medegedeeld dat ik de baan kon krijgen en dat men in de stafvergadering mij en kind had besproken en tot de konklusie was gekomen dat ik het kind ook best mee kon nemen naar mijn werk. Ik was ontzettend blij, niet alleen omdat ik Naomi nu niet hele dagen hoefde te missen, maar ook omdat ik ondanks een positieve mening over kinderdagverblijven - in het algemeen vind ik het erg goed voor kinderen - ten onrechte al schuldgevoelens kreeg m.b.t. het plaatsen van een baby van 6 maanden in een dagverblijf.

Voor een andere sollicitatie, bij een gemeentelijk museum, moest ik nog

een gesprek voeren, en hoewel het werk me erg interessant leek en het salaris hoger was, heb ik toch nee moeten zeggen. Men was daar namelijk tegen het meenemen van kinderen naar het werk, en de omstandigheden lieten dat ook niet toe.

Zo ging ik dus met Naomi (6 maanden oud) sekretaresse spelen bij een instituut van de universiteit.

De eerste dagen dat ik er werkte vond ik vreselijk, ik wilde onmiddellijk weer stoppen; mijn man heeft me overtuigd dat ik het in ieder geval een maand zou moeten proberen. Gelukkig maar. Er waren verschillende redenen voor die slechte start. Ik werd kort ingewerkt door mijn voorganger (mijn man was die eerste dagen bij Naomi), die 3 maanden tevoren was vertrokken, zodat het sekretariaat een zekere chaos vertoonde. Bovendien was het mij niet duidelijk of er een kamer leegstond waar mijn dochter zou kunnen slapen. Toen ik dat wilde bespreken met enkele medewerkers, stuitte ik op onverwacht en onvermoed 'verzet', antagonisme met name van de mensen die niet aanwezig waren geweest bij de besluitvorming m.b.t. het meenemen van mijn kind. Achteraf heb ik daar wel begrip voor, tenslotte was het de eerste keer dat zo iets bij dit instituut gebeurde en men had waarschijnlijk voorstellingen van een moeder die de hele dag met haar kind bezig was, van veel gehuil en gekrijs, en van niet toekomen aan werken.

In die eerste dagen was dat mij allemaal nog niet duidelijk, en werd ik er zeer pessimistisch onder; uiteindelijk was het voor mij ook een avon-

tuur, een sprong in het duister en door de tegenwerking wilde ik er zo wel van afzien. Maar zoals gezegd, op aandringen van mijn man besloot ik tot een maand proef.

Toen na de eerste week mijn man met bedje en box kwam en ook kennis maakte met de medewerkers trok de sfeer al wat bij. Met de komst van Naomi, in de draagdoek, brak het ijs nog wat verder, en toen ook de pessimisten merkten dat ik echt wel van plan was te werken, heerste er welwillendheid alom.

Daarna volgde een periode van aan elkaar wennen. Voor de medewerkers betekende dat wennen aan mij, maar ook zich instellen op een sekretaresse met kind, die vanwege dat kind niet allerlei boodschappen buiten kantoor kon doen, die tussen de middag vieze brood pap kookte, wennen ook aan de stank van poepluiers en aan 'zachtjes doen want het kind slaapt'.

Voor mij betekende het behalve een nieuwe werksituatie ook wennen aan een soort tweedeling: kind mag niet te kort komen (aandacht), en werk moet ook gedaan worden. Bedje en box van het kind stonden op mijn kamer omdat ik vanwege het genoemde 'verzet' de overlast voor anderen zoveel mogelijk wilde beperken. Ik realiseerde me echter al snel dat dit voor Naomi en mij ook prettiger was, met het oog op aandacht geven, verzorging, toezicht. Het geratel van de schrijfmachine stoorde haar niet, dus was er verder geen probleem en is de situatie anderhalf jaar lang zo gebleven. Het gezamenlijke koffie- en theedrinken werd verplaatst naar de kantine, ook al omdat ik er weinig voor voelde om de traditionele sekretaresse-rol op me te nemen. De aanvankelijke tegenwerking door deze en/of gene berustte m.i. op misverstanden en onwennigheid: ik laat die dan ook verder buiten beschouwing.

Gedurende de anderhalf jaar dat Naomi mee ging naar mijn werk heeft iedereen steeds begrip en tolerantie getoond; ik heb er ook nooit spijt van gehad een dergelijke regeling te zijn aangegaan. Integendeel: het was een zeer positieve ervaring en ik heb grote waardering voor de houding van alle medewerkers. In de loop van de tijd is me wel gebleken dat een welwillende omgeving een eerste vereiste is om een regeling waarbij het kind mee gaat naar het werk van de moeder te laten slagen.

Als de omgeving er afwijzend tegenover staat, zouden de frustraties en spanningen voor de sekretaresse/moeder te groot worden. Het is ook erg belangrijk dat je als vrouw in zo'n situatie een 'midden' kunt vinden tussen je twee rollen, en dat je medewerkers daarin ook vertrouwen hebben. Het gebeurde bijvoorbeeld wel dat men steeds bij mij binnenkwam als ik Naomi op schoot had (hulde, was gevallen, moest eten, zo maar even, enz.). Ik voelde me dan wel eens betrap, was bang de indruk te wekken dat ik me uitsluitend met mijn dochter bezig hield. Daar werd echter nooit iets van gezegd; als er werk niet afkwam werd dat ook niet op rekening van Naomi geschoven. Ook als het kind ziek was en ik dus met haar thuis bleef, ondervond dat geen weerstand. Als ik me dan zelf eens beroerd voelde werkte ik meestal door. Juist die positieve instelling van de omgeving 'verplichtte' mij, in mijn ogen, geen misbruik ervan te maken; hoewel dat zeker niet het motief was voor die positieve houding.

Een andere faktor die ik van belang acht, is dat je in zo'n situatie over een eigen (werk)kamer beschikt, waar ook kind, bed en box in passen. Dit is in de eerste plaats voor jezelf: je hebt het kind dicht bij je; maar het is ook van belang mbt. de omgeving: hoe minder er bij de dagelijkse gang van zaken aanslag wordt gedaan op de tolerantie van de omgeving, des te groter is die tolerantie als er zich werkelijk problemen voordoen en je er bijna van afhankelijk bent om die problemen in een prettige sfeer te kunnen oplossen.

Toen Naomi eenmaal kon lopen, ging ze meestal mee naar de (staf)ver-

gaderingen, waar ze dan soms lief speelde, soms ook hevig gilde, de medewerkers bv. vaak wilde kietelen en ook wel eens bij haar favorieten op schoot zat. Ik heb de indruk dat de groep dit ook positief ervoer; het werkte ontspannend, zorgde soms voor de komische noot; het maakte de sfeer menselijker, vooral in het afschuwelijk steriele, moderne gebouw waarin het deel van het instituut waartoe ik behoor is gehuisvest.

Het kind voorzag als het ware in een (onbewuste) behoefte aan een vorm van normaal menselijk contact die men in werksituaties meestal niet vindt. Vandaar ook de titel van dit verhaal. Als ik bij uitzondering eens enkele dagen zonder Naomi kwam, kreeg ik te horen: 'wat is het hier stil', 'waar is Naomi', 'wanneer komt ze weer?'. Kortom: men babbelde tegen Naomi, liep met haar aan de hand naar de kantine, liet haar rustig met horloges spelen, enz., en men vond dit zelf ook allemaal leuk. Bij mij riep dat soms een omgekeerd beeld op, waarin het instituut m.b.t. het kind niet tegemoet kwam aan een wens van mij, maar waarin kind en ik voorzagen in een behoefte die bij de medewerkers bestond (ontstond).

Het bovenstaande sluit natuurlijk niet uit dat er, door Naomi, wel eens situaties voorkwamen waarmee ik niet direkt gelukkig was. Een voorbeeld hiervan: op een dag had Naomi een (uitgaand) poststuk van een van de medewerkers te pakken gekregen en stuk gescheurd (ze mag thuis altijd een deel van de post openen en dacht dat het op kantoor ook wel kon). Ik had het niet tijdig gezien doordat ik intensief met iets bezig was. Toevallig had ik uitgerekend met die medewerker verschil van mening over een of ander; maar ja, er zat natuurlijk niets anders op dan er heen te gaan, uitleg te geven en ekskuus te maken. Tenslotte was het mijn taak om op mijn dochter te letten. Hoewel het verhaal gelukkig met een lach en schouderophalen werd geaksepteerd, was ik Naomi zeker niet dankbaar voor de knieval die ik moest maken.

Het laatste half jaar dat Naomi met mij mee ging, was moeilijker dan het voorgaande jaar. Mijn werk veranderde namelijk enigszins en ik kreeg het veel drukker. Naomi was toen ruim anderhalf jaar oud en werd wat 'socialer', wilde met iemand spelen, en bij gebrek aan andere kinderen, dus met mij. Het zat me erg dwars dat ik enerzijds me niet voldoende met haar kon bezig houden en anderzijds niet voldoende aan mijn werk toekwam. Hoewel niemand op- of aanmerkingen maakte, begon ik zelf het gevoel te krijgen dat het zo niet meer kon. De wachttijd voor het dagverblijf was nog enkele maanden en dus duurde het, al met al, tot Naomi 2 jaar was voor de situatie veranderde. Tegen die tijd had ik het gevoel een gespleten persoonlijkheid te zijn. Waarbij ik me in beide delen niet voldoende kon ontplooien. Hoewel ik Naomi erg miste (en mis) sinds ze naar het dagverblijf gaat, gaf de verandering me ook een gevoel van opluchting; ik kon eens flink doorwerken zonder haar te kort te doen en ook wat meer initiatief tonen in mijn werk. Het laatste half jaar legden Naomi en ik elkaar noodgedwongen beperkingen op. Het dagverblijf vindt ze - na een periode van wennen - erg prettig, mede omdat ze daar veel meer mogelijkheden heeft om te spelen dan bij mij op kantoor.

Over het geheel genomen zijn mijn ervaringen met het kind op kantoor dus zeer positief.

Een volgende keer wil ik zeker hetzelfde doen: het kind meenemen naar mijn werk, maar dan vanaf zes weken na de geboorte, tot het ongeveer 1 1/2 jaar oud is. Het is een ideale oplossing, vooral als je (zoals ik) er tegenop ziet zo'n jonge baby in een kinderdagverblijf te plaatsen.

Het is echter ook een oplossing met een beperkte duur: langer dan tot ca. 1 1/2 jaar zou m.i. niet fair zijn t.o.v. de ontwikkeling van het kind en de ontplooiing van de vrouw.

DE BOEKEN WEER OP TAFEL

Moederschap. . . ik ben eigenlijk, voor mijn gevoel, moeder zolang ik me kan herinneren. Op mijn negentiende kreeg ik mijn eerste kind, een zoon, en vijf jaar later nog een dochter. Nu ben ik 36 jaar en als ik erover nadenk, is mijn houding t.a.v. het moederschap in de loop van de jaren ingrijpend veranderd.

Toen mijn zoon pas geboren was, voelde ik me een beetje een-kind-met-een-kind en had eigenlijk maar een uiterst schimmig idee van wat er van me verwacht werd in mijn rol als moeder. Maar na een tijdje, en zeker toen mijn dochter geboren was had ik het hele moederlijke gedrag en de moederlijke ethiek onder de knie. Door mijn omgeving was mij inmiddels duidelijk gesuggereerd dat een goede moeder onbegrensd, bijna mystiek veel van haar kind houdt, al haar aandacht op hem richt, waardoor alle andere dingen vrij betrekkelijk worden, en aan deze situatie een gevoel van geluk en bevrediging ontleent, dat haar mild en lief maakt, kortom een echte vrouw. Het kostte mij, met mijn nogal vinnige karakter, flink wat moeite om de broodnodige veranderingen aan te brengen, maar 'waar een wil is is een weg' en door de zelfbeperking energiek ter hand te nemen lukte het me min of meer.

Mijn leven bestond nu uit de zorg voor de kinderen en voor mijn man, niet eens zo zeer materieel, maar vooral het geven van aandacht en het aanpassen aan een situatie, waarin andere mensen en hun belang centraal stonden. Dat is natuurlijk mooi, maar al gauw bleek dat ik het hoge ideaal dat ik mezelf gesteld had vrijwel nooit haalde. Dat resulteerde al spoedig in het hebben van schuldgevoelens, over de meest bizarre dingen: als het weer niet goed was tijdens een uitstapje, als mijn kinderen, om welke reden dan ook, zich niet dolgelukkig voelden, als hun prestaties op school te wensen over lieten, enz. Alles was mijn schuld en iedere keer besloot ik nog wat meer mijn best te doen.

Deze dingen speelden zich af op een weinig redelijk niveau; op een oppervlakkiger gebied leek ik waarachtig wel 'geëmancipeerd'. Ik was, toen mijn dochter ongeveer twee jaar was, begonnen aan een studie die ik ook volhield, maar ten aanzien waarvan ik een, achteraf gezien, bijzonder merkwaardige houding had. Kort samengevat kwam het er op neer, dat ik wel mocht studeren van mezelf, maar niemand mocht er last van hebben, het moest min of meer in het geheim gebeuren. Ik werkte nooit als mijn kinderen over de vloer waren; zodra ze naar bed waren begon ik en was dan zo geconcentreerd dat ik het niet merkte als ze de kamer binnen slopen om zich meester te maken van de koektrommel. En als ik 's avonds zat te werken en de bel ging, ruimde ik als de bliksem mijn boeken op, opdat degene die binnen kwam er geen vermoeden van zou hebben, dat ik iets had zitten doen dat niet strookte met mijn echt vrouwelijke rol.

Die studie was voor mijn gevoel iets wat niet paste in mijn leven en tastte dus ook op geen enkele manier mijn houding ten opzichte van mijn eigen rol aan. Ik bleef mijn aandacht in overgrote mate richten op mijn gezin; dat was mijn taak en ik zou daar eens even een succes van maken.

Omdat ik al mijn eigenwaarde moest ontlene aan het vrouw en moeder zijn, vond ik het ook helemaal niet zo wenselijk dat mijn man, die ook andere terreinen had om zijn zelfvertrouwen te versterken, zich al te veel of te intensief met de kinderen bemoeide en achteraf heb ik het idee dat ik het hem vrijwel onmogelijk maakte zich vaderlijk te voelen. Als ik dit zo opschrijf, lijkt het alsof ik dit min of meer bewust deed, maar het tegendeel was het geval; ik klaagde er zelfs over dat ik alles alleen moest doen. Het is achteraf, nu we gescheiden leven en mijn houding t.a.v. het moederschap veranderd is, dat ik mezelf ervan verdenk

iets dergelijks te hebben aangemoedigd.

Nu is de situatie dus veranderd: ik woon alleen met mijn kinderen, ik werk en wat het moederschap betreft hóef ik niet zoveel meer van mezelf: dwz. niet meer de dingen waarvan ik weet dat ik ze niet kan, zoals altijd gezelligheid, veiligheid en harmonie uitwasemen en me verantwoordelijk voelen voor iedere zielsbeweging van mijn kinderen. Het merkwaardige is dat mijn kinderen de indruk maken alsof er een steen van hun ziel is gerold; niet dat ze nu voortdurend gelukkig lopen te zijn, maar ze kunnen beter ademen zonder die steen en die steen was ik. De verandering in mijn houding is niet plotseling of snel of gemakkelijk tot stand gekomen. Het heeft jaren geduurd: eerst een periode waarin ik steeds passiever werd en het gevoel van mislukking, ook t.a.v. mijn kinderen de overhand begon te krijgen. Ik voelde me totaal machteloos er iets aan te veranderen. Het ergste was dat ik vaak ook niet kon voelen dat ik zoveel van ze hield als ik 'behoorde' te doen. Dan haatte ik ze maar meer nog mezelf en voelde me een soort monster vanwege deze 'abnormale' gevoelens. Ik hield dus met verve vast aan de norm maar zag geen kans me er nog meer aan te passen. De situatie benauwde me wel, maar ik doodsbang de norm los te laten en uit de moederboot te vallen, er niet meer bij te horen.

Toen begon ik het Vrouwenhuis te bezoeken en verzette me met hand en tand tegen de daar gehoorde suggestie dat mijn gevoel vrij algemeen was, in de situatie besloten lag en dat er dus iets mis was met die situatie. Dan langzaam maar zeker de realisatie dat dat waar was en ook voor mij gold en dat er dus geen lieve moederen aan was, maar dat er iets heel essentieels moest gaan veranderen. Dat ga je dan proberen, heel voorzichtig, en bij de eerste tegenslag val je terug en krijgt het gevoel dat het allemaal niet juist is. Want je krijgt geen vanzelfsprekende goedkeuring meer voor wat je aan het doen bent. Je krijgt agressieve reacties en dat ben je niet gewend als je je altijd hebt proberen aan te passen. Dus wil je weer terug rennen en dan blijkt dat dat niet meer kan. Een heel angstig idee, maar daarna gaat het sneller en ook gemakkelijker.

Als ik zo eens over lees, wat ik tot nu toe heb geschreven, klinkt het allemaal vrij feestelijk en misschien komt dat wel omdat ik me vandaag lekker voel en het mooi weer is. Eén ding is in ieder geval echt feestelijk: vroeger moest ik zoveel van mijn kinderen houden dat ik ze af en toe verafschuwde. Nu heb ik het gevoel dat ik dat zelf mag uitmaken en geeft die ontspannenheid me de kans echte persoonlijke affectie voor ze te voelen. Wat mij betreft is dat een zeer belangrijk voordeel van het overboord zetten van de ingebouwde, sociaal bepaalde moedermoraal: de vrijheid om uitgaande van jezelf te bepalen wat je wel en wat je niet voelt voor je kinderen.

MOEDER WAAR STA JE?

Je hebt een kind thuis, terwijl de ander al een tijdje het huis en zelfs de stad uit is en je man al eerder was vertrokken. Het wordt leger en voller, moeilijker en eenvoudiger tegelijk. Vroeger was er inderdaad weinig ruimte in huis, in tijd, in je gevoel. Opgepropt, opeengeperst, ingedrukt. Discipline door het werk van je man, waardoor er voortdurend vreemde mensen in je huis kwamen en je iedere stap uit huis moest organiseren. Alles op de minuut, streng voor de kinderen. Vaak deugde het niet. Zorg, verantwoordelijkheid, schuldgevoel bijna permanent. Wel altijd weten wat je te doen had, maatschappelijk functioneren, status, niet alleen aandacht voor de kinderen. Toch trok je gevoel naar de kinderen, andere banen raakten verstopt, een gevoel dat meestal gedrukt werd door de verantwoordelijkheid. Af en toe uitbreken naar je hobbies,

zelden in vrijheid beleefd, ,maar nooit losgelaten omdat je alleen daarin jezelf kon herinneren. Steeds sterker ondergaan dat je het anderen mogelijk maakte hun gang te gaan, wat je in je kinderen aanmoedigde en je man had nooit anders gedaan, en dat jij dat zelf niet kon, mocht of durfde. Hoewel je je op bepaalde punten altijd sterk hebt gevoeld, werd je toch opzij geschoven en voelde je je verschrompelen. Eenzaamheid, minderwaardigheid. Op dit dieptepunt heb je je verhard (dacht je), studeren en je afsluiten naar de ene kant, een opening vinden naar de andere kant. Toen de grote schok. Alleen met je kinderen in het huis. Verdriet, paniek, machteloosheid, verlatenheid, angst, maar vrijheid in je huis. Ruimte voor emoties, gesprekken, huilen en lachen, ziek zijn en instorten. Een opluchting over wat er weg viel, geen kramp meer, maar daarna veel leegte, maatschappelijk machteloos, geen steun, overleg over de kinderen, geen gezamenlijk beleven van de kinderen. Je was de ene volwassene in huis, maar je was met hen afhankelijk van de man, die zich aan je invloed onttrokken had. Je hebt wel een beetje op ze geleund, maar sterker bleef het besef dat je ze moest opvoeden of tenminste begeleiden. Je zoon was al bijna volwassen, zijn studie stagneerde, een enorme emotionele ontwikkeling, veel discussies, overeind zien te blijven tegenover zijn extreme opvattingen, deze wel navoelen maar er niet in mee gaan. Open blijven voor contact. Er van genieten dat een kind mens wordt, dit gezellig vinden en langzaam de verantwoordelijkheid voelen wegebben. Contact hebben zonder te hoeven zorgen. Ook niet meer willen zorgen. Eisen dat een volwassen mens een volwassen aandeel heeft. Kookbeurten waarbij je plotseling ander eten kreeg en je van je kind leerde. De grote was deed je de deur uit, maar hij moest verder z'n eigen spullen wassen, net als jij in een emmertje, en z'n eigen sokken stoppen. Je vertelde hem dat je niet wilde dat hij voor dat soort dingen een vrouw zou moeten gebruiken. Na z'n eerste ontstemming vond hij het een positieve gedachte. Langzamerhand kreeg hij steeds meer behoefte aan een eigen sfeer, die niet overeenstemde met de jouwe. Het is goed dat hij die nu in z'n eigen huis kan hebben en het is ook goed dat je je daar niet meer schrap tegen hoeft te zetten. Dus meer vrijheid en ruimte in huis, maar ook minder gezelligheid, terwijl het huis toch steeds gezelliger wordt omdat het meer een eenheid wordt en je er overal in woont en niet weggeschoven wordt. Toen je zo op jezelf aangewezen was moest je uit je eigen bronnen gaan putten d.w.z. je hobbies. Naar diverse kanten probeer je zachtjes aan die wat professioneel te ontwikkelen en toe te passen, voorzover je daar de ruimte voor neemt. Want het begeleiden van je dochter zie je als je belangrijkste taak. Zij is ook veel kwijt geraakt, je wil tijd, aandacht voor haar hebben en ook plezier met haar hebben. Toch wordt je denken en doen niet meer alleen door haar bepaald. Je bent vaak lekker aan het werk, niet voor haar, en je bent bezig voor jezelf een weg te banen waarop je door kunt wandelen als zij een zijweg inslaat. Je zelfvertrouwen is af en toe terug, het deugt allemaal best. Je hebt laatst voor het eerst kinderloze Paasdagen meegemaakt. Je hebt ze niet beleefd als een paar daagjes alleen, maar als een toekomstbeeld. De eerste dag was een beetje verdrietig, maar later vulde je je bijna helemaal met je eigen gevoel en werd het door allerlei mensen heel gezellig zonder dat je dat van te voren krampachtig had veilig gesteld. Toch vind je het zalig als je je beide kinderen af en toe samen hebt en samen ziet. Dan licht er iets in je op.

En toch heb je de navelstreng nog verder moeten doorknippen. Wat is het ouderlijk huis voor kinderen die er niet meer wonen? Een vanzelfsprekende opvang- en verblijfplaats als dat goed uitkomt? Dat leek er wel op en je kon er niet tegen. De keren dat hij even kwam om alleen maar iets te halen (terwijl je hem zelden ziet) of dat hij naar vrienden

moest en even kwam slapen en heel vroeg op moest, voelde je je heel naar. Je kreeg weer het oude gevoel van gebruikt te worden, van weggeschoven te worden uit je eigen ruimte. Je hebt het hem gezegd, je hebt gezegd dat je veel van hem hield, dat je het heerlijk vond om hem te zien, dat je er voor hem bent als het echt nodig is, maar dat je er niet meer tegen kon om niet gezien te worden, om gebruikt te worden, dat het misschien een allergie was, maar dat het nu eenmaal zo was. Hij vroeg of hij dan bij z'n vrienden moest gaan slapen als hij voor hen in de stad was en je zei dat hij dat maar moest doen. Hij zei dat hij jullie huis nog steeds automatisch als het zijne had beschouwd, maar dat dat natuurlijk niet zo kon blijven en dat je als volwassenen een ander soort relatie moest hebben. Je hebt hier een goed gevoel over en uit niets blijkt dat het verkillend heeft gewerkt, misschien wel integendeel. Toch wil je van je huis niet iets maken waar 'niets kan' en je wilt toch ook wel iets voor een ander overhebben. Misschien is het een tijdelijke overgevoeligheid, maar het doorbreken van het vanzelfsprekende lijkt heel gezond.

Daar sta je dus, meisje. Tussen nu nog de zorg over en voor de ander van wie je ook geniet, van wie je het prettig vindt, dat ze al een beetje mens wordt en je eigen dingen die vanaf je jeugd met je mee zijn gegaan en waar je het voor een groot deel mee zal moeten doen. Je hoopt dat het je zal blijven lukken mee te groeien met de ruimte die steeds meer vrij komt.

DE KINDEREN VONDEN HET PRACHTIG

Het weekend van de Bonte Was is achter de rug en heeft op mij een positieve indruk achtergelaten. Het is volgens mij heel goed om eens met andere vrouwen over wezenlijke problemen te praten. Je komt er achter dat je toch niet zo alleen staat als je dacht. Dat er toch vrouwen zijn die er ook mee zitten, met de hun opgelegde rol van huisvrouwen het feit dat er van hen verwacht wordt dat zij alleen maar een goeie moeder kunnen zijn als zij ook een goede huisvrouw zijn. Verschillende vrouwen uit onze discussiegroep stonden erg negatief tegenover hun kinderen. Zij vonden zichzelf slechte moeders. Nu geloof ik helemaal niet dat zij slechte moeders zijn. Waarschijnlijk kunnen zij door de druk die op hen wordt uitgeoefend en door hun beperkte vrijheid, niet onbevangen tegenover hun kinderen staan. Zelf heb ik ook vaak het gevoel gehad tekort te schieten tegenover de kinderen omdat ik zelf geen rust had, bezig was met het uitdenken van mogelijkheden om aan de dagelijkse huishoudsleer te ontsnappen. Ik zocht het altijd in parttime werk en dan nog vooral in de avonden of nachtdiensten in het weekend. Niemand thuis mocht er enige last van hebben. Dit beviel mij op den duur toch ook niet. Als parttime kracht kreeg je ook weer op de afdeling (verpleging) de klussen toegeschoven. Je hebt dan al een leidinggevende baan gehad en doet dus weer een flinke stap terug. Toch heb ik dit lang volgehouden, terwille van de kinderen en nog meer omdat mijn echtgenoot er op tegen was dat ik op andere tijden of meer zou werken. Ik mocht ook geen oppas nemen. Ik móést zelf bij ze zijn.

Toen de kinderen groter waren, besloot ik te gaan studeren. Voor de door mij gekozen opleiding moest ik een week per maand naar school. Alles werd goed georganiseerd. Buren hielpen mij met de opvang van kinderen en hond en het lukte me heel aardig om huishouding, werk en studie te combineren. De kinderen vonden het prachtig dat ik ook weer naar school ging en huiswerk kreeg. Eigenlijk was er juist toen een goede verstandhouding met de kinderen. Ik moest ook uittreksels maken net als mijn oudste dochter. Ook een verslag van een excursie. Door

mijn studie kreeg ik ook meer interesse voor hun schoolwerk. De relatie met mijn echtgenoot werd in die tijd steeds slechter. Hij stond zeer negatief tegenover mijn studie en begon steeds meer te mopperen en mij in alles tegen te werken. Ik besloot deze keer toch door te zetten en de opleiding af te maken. Sinds die tijd is ons huwelijk steeds slechter geworden en op het ogenblik is er niets meer, alleen nog ruzie tussen ons. Tijdens het Bonte Was weekend heb ik er voor het eerst met anderen over gesproken. Dit werkte erg bevrijdend en ik besloot naar een bureau voor maatschappelijk werk te gaan. Hier vond ik iemand die naar mij luisterde en mij adviseerde hoe te handelen. De situatie wordt nu wel toegespitst. Ik ben er mij van bewust dat deze stap best op een echtscheiding kan uitlopen. Maar de situatie laten zoals die is, dat kan ik niet meer. Mijn overtuiging is dat mijn kinderen meer geleden hebben door de slechte sfeer en de ruzies tussen ons dan door mijn studie of werk. Ze zijn de laatste tijd moeilijk en agressief en af en toe is het aan hun schoolwerk ook te merken. Ik hoop voor hen dat ze nu een betere tijd tegemoet gaan. Wel vind ik het jammer dat ik door de problematische toestand in mijn gezin, door de tijd en energie die het kost om tot een oplossing te komen, weinig tijd overhoud voor feministiese activiteiten. In ieder geval wil ik voor m'n vrijheid vechten en hoop dat steeds meer vrouwen dit gaan doen, zodat er langzamerhand een andere mentaliteit ontstaat en er in toekomstige huwelijken meer vrijheid zal zijn voor man en vrouw, en de kinderen evenwichtiger zullen opgroeien.

MOEDERS OP SCHOOL

In het Vrouwenhuis in Amsterdam zijn we in september 1975 gestart met een school voor vrouwen die niet meer dan lagere school gedaan hebben, 2 ochtenden in de week, tijdens de schooltijden van de kinderen. Er werd lesgegeven in de vakken nederlands, engels en maatschappijleer. Drie leraressen wisselden elkaar af. De bedoeling was van het begin af aan dat leerlingen en leraressen samen het les programma bepaalden. Dat leverde in het begin nogal wat moeilijkheden op omdat de meeste leerlingen vonden dat ze hetzelfde moesten leren als hun kinderen om thuis te kunnen helpen bij het huiswerk en om zich niet stommer te voelen dan de kinderen. Na een tijdje ontdekte iedereen dat het zinniger en ook leuker is om voor jezelf iets te leren en dat dat dan met een omweg ook je kinderen ten goede komt.. Veel vrouwen stuitten thuis op moeilijkheden, zo van: moet je nou al weer huiswerk maken? Noem je dat leren? Jij wil zeker professor worden ten koste van je gezin? Zeker is dat noch thuis noch in de direkte omgeving van de deelnemers hun initiatief vaak werd toegejuicht. De groep ontdekte dat het met elkaar op school zitten nog wel iets anders opleverde dan vakkennis. Er groeide begrip voor elkaar. Na een tijdje trokken veel vrouwen ook buiten schooltijd met elkaar op, vingen elkaar op als er weer eens moeilijkheden thuis waren, organiseerden uitstapjes naar een biologisch-dynamische boerderij en naar Londen (voor het engels en voor de gezelligheid). Na een jaar vinden de meesten dat ze veel geleerd hebben, meestal andere dingen en op een andere manier dan ze zich in het begin voorgesteld hadden. Een deel van de groep gaat het cursusjaar 76/77 door in het Vrouwenhuis, met nieuwe vrouwen erbij, misschien met andere vakken, andere leraressen. Anderen gaan naar de volwassenen-mavo, die in september '76 start. Ze zijn wel achterdochtig over hoe het daar toe zal gaan; niemand wil eigenlijk van de vrijheid af om zelf te bepalen wat

je wilt leren. Voor het diploma doen ze het niet (want wat heb je er eigenlijk aan met die werkeloosheid?)

Twee leraressen en een leerling zijn bezig cursussen in allerlei buurthuizen op poten te zetten. Als alles mee zit beginnen dan ook in september '76 in een stuk of tien club- of buurthuizen cursussen voor (huis)-vrouwen.

Zoiets kan natuurlijk overal. Wat je nodig hebt is 10 tot 15 vrouwen die iets willen leren en een paar leraressen die voor weinig of geen geld les willen geven.

BUITENSHUIS MOEDERSCHAP

Ik trouwde en was gelukkig. Mijn man was anders als andere mannen, vond ik en ik voelde me heel veilig en geborgen.

Ik voelde me geaksepteerd, als vrouw hoorde ik erbij, ik kon mezelf mevrouw noemen en ontmoette samen met mijn man andere mannen en vrouwen die ook getrouwd waren. We hielden van elkaar en het sprookje was werkelijkheid geworden. Ik hoorde bij iemand en die iemand hoorde bij mij.

Ik was drie maanden getrouwd toen mijn man zei: 'ik geloof dat je in verwachting bent'. Ik had zelf ook al met deze gedachte gespeeld, maar ik had het gevoel dat dat niet bij mij hoorde, dat was ik nog niet, een moeder, dat overkwam andere vrouwen, maar niet mij. Wij zijn samen naar de dokter gegaan, we waren samen in dit gebeuren betrokken en we hoorden dat ik inderdaad een kind verwachtte. Ik wist niet zo goed wat ik er mee aan moest, maar het hoorde helemaal bij het getrouwd zijn, een gezin vormen. Ik voelde me trots, maar niet zo gelukkig, wat ik van me af duwde. Het hoorde zo, gelukkig zijn. Ik kocht met 3 maanden al een positiejurk en ging groeien. Vol verbazing kon ik mezelf bekijken: ik, die een kind verwachtte, ik geloofde het nauwelijks, maar mijn buik bewees het. De mensen in de tram gingen voor me opstaan, ik werd ook opeens overal mevrouw genoemd, wat ik daarvoor, door mijn jonge uiterlijk, nog niet meegemaakt had.

Het kind werd geboren. Dit klinkt heel simpel, maar het was niet zo simpel. De bevalling was moeilijk, daarna was het nog moeilijker. Ik vond het wel heerlijk in het middelpunt van de belangstelling te staan, maar in feite begreep ik het allemaal niet zo. Het bewijs was er wel, een baby, maar toch wist ik diep in mezelf, dat mijn man meer vader was dan ik moeder. Het kostte me moeite, moeder te zijn. Moeder te zijn, zoals ik dacht dat iedereen van me verwachtte, stralend, lief, trots, pratend over poepluiers, kinderziektes, kleertjes en de eerste lach. Trots was ik wel. Ik had het gevoel een prestatie te hebben geleverd en voelde me erg ingewijd. Maar mijn werkelijke gevoel was spel. Ik hield van mijn zoon, hij was erg lief en ook erg mooi. Maar vaak kon ik met verbazing kijken, was dit mooie, lieve kind van mij, had ik dit gebaard? Ik kon het niet begrijpen, maar alles om me heen bewees het. Langzamerhand groeide ik in het moederschap. Langzamerhand leerde ik het kind werkelijk te zien en ik hield zeer veel van hem en van mijn man, die ik ook bewonderde om zijn betrokkenheid en zijn liefde voor mij en de baby. Na ruim een jaar bemerkte ik dat ik weer in verwachting was. Ik voelde me ziek en ellendig en had van de zenuwen verschrikkelijke maagpijnen. Maar na één kind heb je geen volledig gezin, er behoort een tweede kind bij. En ik leerde aksepteren, werd zelfs blij en leefde veel bewuster in deze zwangerschap.

Het kind werd geboren en ik voelde me heel gelukkig op het moment dat hij voor de eerste keer in mijn armen gelegd werd. Hij was zeer lelijk, had bijna geen haar op zijn hoofd en hilde altijd. Toch kon ik het

beter aan. Ik was moeder van twee kinderen en deed zo goed mogelijk mijn best. We verhuisden naar een beter huis en ik had het druk. Toch voelde ik dat het leven niet alleen bestond uit deze flat, dit huisvrouwenbestaan en ik voelde me soms erg opgesloten. Ik kon dagen zitten lezen en zag de rommel niet. Gelukkig was mijn man een lief mens en hij hielp me zoveel mogelijk. Ergens putte het me uit, ik kreeg geen energie. Dagelijks twee kleine kindertjes, waar ik echt van hield, maar waar ik ook van besepte dat ze meer nodig hadden dan mijn liefde. Als ik dat weer voelde, sleepte ik me naar het park en speelden mijn kindertjes met andere kinderen. Ik voelde me dan ook blij dat ik iets gedaan had, wat eigenlijk niet in mij lag, maar wat goed was voor de kinderen. Och, ik kan er nog zoveel over schrijven, soms was ik gelukkig, soms ongelukkig, maar ergens had ik dat ontevreden gevoel of ik het zelf niet was en toch zelf was. Vaak keek ik naar mezelf, hoe ik bezig was, hoe ik met de kinderen was, hoe ik met mijn man was.

Ons huwelijk veranderde. Mijn man veranderde, ik veranderde. Hoe en waarin was zo moeilijk te zeggen. Het had zeker te maken met bewuster leven, meer weten over mezelf en kontakten met vrouwen die eenzelfde proces doormaakten, bovendien me ook minder afhankelijk op te stellen tegenover mijn man. Ik leerde ook, door meer zelfvertrouwen, beter met mensen om te gaan en leerde erg veel. Mijn man had echter genoeg aan zijn gezin en zijn werk en verheugde zich op het weekend dat we bij elkaar zouden zijn. Elke zaterdag boodschappen doen en elke zondag wandelen met de kinderen. Hij had ook weinig behoefte aan andere mensen. Een enkele keer kwamen goede vrienden van ons en dan leefde ik gewoon op. Ik kon dan werkelijk praten over andere dingen als het kleine wereldje waarin ik leefde. Mijn andere kontakten beleefde ik alleen, mijn man had daar liever niet mee te maken, hij voelde zich misschien ook bedreigd in zijn veiligheid.

De kinderen werden groter en gingen naar school. Ik had nu veel meer tijd, alhoewel ik natuurlijk gebonden was door de schooltijden. Ik deed zo goed mogelijk mijn huishouden, probeerde alles zo goed mogelijk te doen, maar voelde heimwee naar onduidelijke dingen. Daarbij kwam het gevecht met mezelf, dat ik vond dat ik gelukkig behoorde te zijn. Ik had toch alles! Ja, wat wilde ik toch? Leven! Maar ik wist niet goed hoe dat moest. Vaak was ik door schuldgevoelens beklemd. Ik hield tot schreiens toe van de kinderen.

Er zijn heel wat jaren verlopen op deze manier. Hij werkte, ik werkte, samen probeerden we de kinderen op te voeden. Tot hij een relatie kreeg. Ik had het er best moeilijk mee, maar aan de andere kant beleefde ik de opluchting van veel meer vrijheid, vooral in de weekenden. Ik kwam meer met de vrouwenbeweging in aanraking en hoorde van andere vrouwen, andere moeders dat ik niet de enige was, dat ik niet alleen worstelde met problemen over moederschap en huisvrouwrol. Dat de helft van de wereldbevolking uit vrouwen bestaat en dat we niet allemaal gelijk kunnen zijn. Toch door alles wat ik doormaakte, door mijn huwelijk, door mijn kinderen, door schuldgevoelens, raakte ik in een diepe impasse. Ik werd overspannen, ik kon niet meer, niet meer lopen en niet meer praten. Toen me dat de eerste keer overkwam ben ik er met behulp van een maatschappelijk werkster weer uitgekomen. Maar toen het me de tweede keer overkwam wist ik dat ik niet verder kon. Dat ik eerst meer van mezelf moest weten, moest leren hoe ik met mezelf om moest gaan, zonder man, zonder kinderen, alleen ik. Het heeft me 1 1/2 jaar moeilijkheden gegeven. Voornamelijk schuldgevoelens over de kinderen. Een moeder behoort bij haar kinderen te zijn. Als de kinderen het weekend bij mij waren geweest had ik het daarna erg moeilijk. Elke keer was ik weer van streek, elke keer duurde

het een paar' dagen voordat ik weer een beetje mezelf werd. Daarbij kwam ook dat ik weinig geld en ook geen ruimte had voor de kinderen. De kinderen aksepteerden. Het ging veel beter met ze, nu er geen spanningen meer in huis waren. Ze merkten heel goed als ik het moeilijk had en waren dan erg lief voor me.

Nu, sinds een jaar, ben ik een gelukkig mens. Ik leid een leven dat bij mij past. Ik zie de kinderen geregeld en heb met hen en met mijn ex-man een goede relatie. Mijn ex-man is een prima vader en ik ben een ander soort moeder. Dat wil niet zeggen dat ik minder van ze hou, maar anders. Ik kan bewuster van hen genieten, doordat ik er niet elke dag mee gekonfronteerd word en niet voortdurend de verantwoordelijkheid voel.

MOEDERSCHAP DELEN

Moeder zijn wil ik al zo lang als ik er over kan denken; alleen hebben mijn gevoelens en gedachten erover nogal wat bergen en dalen begaan. Van mierzoet roze, naar toch wel weer suikerzoet roze, maar nu met een scherp ijsrandje.

Het kindje krijgen/hebben had voor mij altijd de waas van er zijn, het gemaakt hebben, ook het volwassen zijn en het leuk vinden. Al wist ik eigenlijk niet wat dat leuke dan precies was. Een lekker hoopje in je armen, want als je aan kindjes krijgen denkt, denk je toch altijd aan dat kleintje. Lekker troetelen, wandelen in de zon, iedereen het laten zien, en vooral je zelf daarbij zien zitten. Dat beeld van je zelf dat je dromend op je netvlies krijgt zo tot in de fijnste details die later nooit en te nimmer bewaarheid worden.

Ik ben zelf in een omgeving opgegroeid waar het kindje krijgen met recht een kindje krijgen was. Op de leeftijd van 17 en 18 jaar raakten mijn vriendinnen in verwachting en begonnen een lang en moeizaam huwelijk. Hoewel ik in die tijd ook al danig vree, en niet één voorbehoedmiddel gebruikte was mijn diepe overtuiging toch, dat ik nooit, nooit zou trouwen om een kindje. (Een van de eerste keren dat ik er serieus over nadacht waarom het goed was om een goede baan te hebben). Iemand moest mij willen hebben en niet om de een of andere reden gedwongen worden aan mij te blijven hangen. Als ik in God geloofde, zou ik hem nu op zijn blote knieën danken dat ik er in die acht onvoorzichtige jaren zonder kleerscheuren ben afgekomen. Daarna ben ik de pil gaan gebruiken.

Maar een kindje wilde ik nog steeds graag hebben. Ik hou van kinderen. De trutteligheid waarmee ze hun hele bestaan vullen, de rechttoe rechtaan sympathie en antipatie, en de hele manier waarop ze groot worden, met een vreselijke verbazing dingen ontdekken die iedereen al weet, en je dwingen alles om je heen eenvoudig en begrijpelijk uit te leggen. Ik word daar nog steeds lichamelijk door geroerd.

Intussen werd ik ouder, ook al zo iets waar je rekening mee moet houden - zegt men - als je een kindje wil. Deed nog een avondstudie, waardoor ik het weer een poosje uit kon stellen. Moederschap bracht me nogal in verwarring, omdat ik niet wist hoe ik het in moest richten. De hele dag thuis zijn leek me niet zo'n goed idee. Voor mij niet omdat ik wist dat ik dan mijn verdere leven kwijt zou raken en zeker ook voor het kind niet omdat ik dat dan zou pletten al was het alleen maar met mijn liefde. De hele dag werken en je kind 's avonds instoppen leek me ook niet zo. En ik kon nog steeds kiezen.

Maar wat. Geen kind of wel een kind. Ik wilde er erg graag een. Maar hoe dan. Een soort kommune of iets dergelijks. Maar die vind of maak je ook niet zo maar een twee drie. Twee maal hadden we een groep

bijeen die ook weer uit elkaar viel, omdat de mensen niet echt wilden, maar alleen met het idee speelden of omdat we toch een beetje bang waren voor elkaar. En het was allemaal nog niet zo dringend, omdat ik nog steeds geen kind had.

Inmiddels was ik al DERTIG - je weet de dead-line voor vrouwen om voor het eerst een kindje te krijgen.

Door mijn avondstudie had ik nu een baan, die per uur behoorlijk betaald werd, zodat ik niet een volledige weekbaan hoefde te hebben. En mijn vriend was inmiddels zover bewerkt dat hij de noodzakelijkheid en de lol ervan inzag om de helft van de verzorging/opvoeding op zich te nemen. Dus vooruit maar het moest er dan maar van komen. En ja hoor direkt raak. Na twee weken stonden we over een glaasje gebogen, dat positief uitsloeg. Nou dat geloofden we maar even niet. Na tien dagen nog een keer en weer positief. Toen maar naar de dokter, die me stralend vertelde dat ik een zeer jonge zwangerschap had. De rest van de dag heb ik in mijn eentje giechelend doorgebracht.

Goed ik wist dat ik zwanger was, maar verder merkte ik er niets van.

Toen het voor de eerste keer bewoog moest ik wel tien keer tegen mezelf zeggen dat dat gebeurd was, anders was het zeker ongemerkt voorbij gegaan. En later zeer groot en beweeglijk kon ik me nog steeds moeilijk voorstellen dat het een kindje was. Heel plastisch probeerde ik me voor te stellen hoe het daar in mekaar gekropen zat, maar het bleef iets onwerkelijks.

De bevalling naderde. Mijn god, wat was ik er bang voor. Mijn hele leven was me voor gehouden dat dat het verschrikkelijkste was wat je ooit kon gebeuren. 'Bewaar je traantjes maar voor als je een kindje krijgt, dan mag je huilen'.

Hoewel de bevalling niet helemaal zonder zorgen verliep, vond ik het een geweldige ervaring. Vooral het er uit persen van de baby, al die mensen om je heen die met rode bezwete gezichten staan mee te doen, en dat gevoel van die enorme krachtprestatie. En toen was het er dan. Een kindje, een baby, een jongen, helemaal blubberig en bloederig en groot en dik en erg veel haar en lelijk, zo kreeg ik hem in mijn armen en ik keek er naar en ik voelde helemaal niets. Dit zou dus voortaan mijn kindje zijn.

Het duurde enkele dagen voordat het ook voor mijn gevoel mijn kindje was. Toen ik na acht dagen met een aangekleed bundeltje naar huis ging, was ik alleen maar bang, als ik er naar keek dacht ik steeds 'O Jezus, wat heb ik gedaan?' En aan mijn vriend had ik ook niets, want die stond ook stijf van de angst over het plotselinge verantwoordelijkheidsgevoel. '

Zes weken plus een kerstvakantie had ik om moeder te leren worden. In het ziekenhuis kreeg ik rechtstreeks te maken met de bemoeienissen van buiten af met mijn moederschap. Ik wilde nl. borstvoeding geven, maar na anderhalve dag had ik al een kloof in mijn tepel en omdat ik het zuigen ook een afschuwelijk gevoel vond wilde ik het toch maar niet. In vol ornaat traden aan de hoofd-assistent en leerlingverpleegster om te vragen waarom dat was en of ik er wel goed over nagedacht had. Hoe vind je ze. Ik heb mijn straf netjes uitgezeten door heel zoet een stuwung te ondergaan die door het zuigen heftiger en pijnlijker optrad dan anders. Tenminste dat zeiden ze me!

Ook later werd er druk geïnformeerd naar het tanden krijgen, vorderingen bij het eten, het al kunnen zitten, e.d. alsof het mijn persoonlijke prestatie was. De keuze van luiers bleek ook al zo'n struikelblok te zijn. Van papier waren ze dus, wel duur maar vreselijk handig. 'In het begin doe je hem toch wel echte luiers om hè?' Gelukkig had ie nooit rode billen, anders had ik niet geweten wie ik harder had moeten overtuigen, mezelf of de anderen, dat een kind rood wordt door lange tijd nat te

zijn en door een teer huidje en niet door de luiers.

Wel opvallend is dat hoewel mijn vriend net zo hard liep te zorgen en beslissen als ik, ik dan toch toevallig degene was waar de kritiek of lichte verontrusting tegen werd geuit.

We waren vlak voor de bevalling verhuisd naar een grotere woning, wat ons de plaatsing van de kresj in de ene buurt kostte en het opnieuw onder aan de wachtlijst (8 mnd.) komen in de andere buurt. De tijd van organiseren en regelen brak aan. Leunend op de goedheid van vrienden om me heen lukte het. Een dag bij een vriendin een dag bij een vriend en als reserve voor als er iets mis mocht gaan nog twee ochtenden een andere vriendin. Met het halen en brengen van mijn baby en het gaan naar mijn werk op die dag op twee plaatsen legde ik 46 km in Amsterdam af. Hiervoor kreeg ik van weer een andere vriend een auto te leen. Moeder kon gaan werken.

Vanaf de eerste dag verzorgden we de baby om en om. Wetend dat, als je iemand niet de verantwoordelijkheid geeft hij die ook nooit zal krijgen verdrong ik mijn 'moederinstinkt' van te denken dat ik alles beter weet en zachter en handiger doe. Dat lukte niet altijd, maar het ging redelijk goed tot mijn vriend ander werk kreeg. Keurige dagen van 9 tot 6 uur. In de weekenden en de avonden deden we nog ons best, maar de overhand die ik op ons kind kreeg werd steeds groter en de verantwoordelijkheid ook.

Heel erg was het nog niet, we hadden goede burens met een uitgebreide oppasregeling, hij was klein genoeg om overal mee naar toe te sjouwen en niet je volledige armen en benen te hoeven gebruiken om hem in de gaten te houden. Wel je aandacht natuurlijk, wat ook net zo slopend is. Maar heel langzaam voelde ik me toch in een soort fuik stromen, heel langzaam begon ik meer tijd in reserve te houden voor het kind dan mijn vriend, meer dingen af te houden of voorbij te laten gaan.

Er moest iets gebeuren, want moederschap en leven zijn gewoon niet te combineren. Dus opnieuw op zoek naar gedeeld moederschap. Ik woon nu sinds acht maanden in een huis met meer mensen. We delen de zorg voor de kinderen. Hiermee is niet alles opgelost, maar het succes van de gedeelde verantwoordelijkheid hangt nu niet meer af van de inzet en het doorzettingsvermogen van één persoon, maar van vijf. En dat is iets minder kwetsbaar.

KOLLEKTIEF I

Ik was al een poos gescheiden toen een van de mensen uit het Kinderhuis, een kollektief dat toen twee jaar draaide, me vroeg of ik mee wilde doen. Na een half jaar aarzelen ben ik er in augustus 1974, met m'n zoontje van 3 1/2, ingestapt.

Het kinderhuis bestaat nu uit zes volwassenen en zes kinderen; een echtpaar met een meisje van 6, een moeder met een meisje van 11, en een jongen van 13, een vader met een jongen van 12 en een meisje van 11, mijn vriend die zelf geen kinderen heeft, en ik, met Seth van 5.

De kinderen wonen op een etage bij het Vondelpark, en hebben daar allemaal hun bed, kleren, speelgoed etc. De weekends en de vakanties brengen ze bij hun ouders door, die, zoveel mogelijk, etages daar in de buurt hebben.

De volwassenen hebben, om de beurt, 24 uur dienst. Dit houdt in dat ze dan wassen, boodschappen doen, opruimen, koken, kinderen uit school halen, voor thee zorgen, spelletjes doen, een nacht in het kinderhuis slapen, kortom, alles wat een huishouden draaiend houdt. De volwassenen die geen dienst hebben doen helemaal niets. Ze komen na hun werk naar het kinderhuis, houden zich met elkaar en met de kinderen

bezig, eten mee en gaan weer naar hun eigen huis.

De kosten worden verdeeld naar het aantal kinderen dat iemand in het kinderkuis heeft, waarbij een beetje op inkomen gelet is. Ieder doet, wekelijks, zijn bijdrage in de huishoudpot. Hiervan wordt, buiten het eten, ook de huur, gas en elektra etc. betaald. De ouders zorgen zelf voor kleren, schoolreisjes en andere speciale uitgaven van hun kinderen. Degene die de dienst heeft is op zijn/haar dag ook de enige waar de kinderen naar toe stappen als ze iets nodig hebben, of die ingrijpt als er iets mis loopt. Ik heb het zelf altijd heerlijk gevonden dat ik me niet meer ieder moment, in alles, verantwoordelijk hoef te voelen voor de opvoeding van Seth. Ik hoef niet steeds meer de konsekwente, niet verwennende moeder uit te hangen. Ik kan nu een gedeelte van de konflikten die ontstaan aan een andere ouder overlaten, waardoor ik meer ontspannen tegenover Seth sta dan vroeger. Wel merken we allemaal dat de kinderen de neiging houden om bij hun eigen ouders het meest te zeuren of te drammen, waarschijnlijk omdat ze weten dat die zich het gemakkelijkst laten chanteren.

Om elkaar zo goed mogelijk op de hoogte te houden van wat er gaande is onder de kinderen, houden we een soort logboek bij, waarin we belangrijke dingen opschrijven, zodat de ouder die de volgende dag komt meteen kan inspringen als dat nodig is. Toch blijkt dat de kinderen veel van hun verhalen, probleempjes, bewaren voor het weekend, voor hun eigen ouders. We missen een zekere continuïteit, maar hebben hier nog geen oplossing voor kunnen vinden.

Eenmaal in de drie weken wordt er vergaderd. Eerst brengen de kinderen de punten in die ze willen bespreken, daarna gaan de volwassenen alleen verder. Op deze vergaderingen komen, behalve praktische punten, ook opvoedingsproblemen aan de orde. We proberen, al pratend, een lijn te vinden van waaruit we, op ieder kind apart, reageren. Uiteraard pakken die reacties in de praktijk dan nog behoorlijk verschillend uit, omdat onze karakters nu eenmaal behoorlijk verschillend zijn. Wij beschouwen dit als een positief iets, aangezien de kinderen zo van jongs af aan gekonfronteerd worden met een variatie aan meningen en ideeën. Hierdoor leren ze vanzelf, dat de principes, de reacties van hun eigen ouders niet zaligmakend zijn. Ze stellen zich wat relativerender op, hebben meer referentiekaders.

Wel is het zodat, ook al vormen we als ouders geen homogene groep mensen, we min of meer dezelfde maatschappijvisie hebben, wat betreft scholen, relaties, politiek etc. Als dit niet het geval was zouden er waarschijnlijk wel zeer regelmatig konflikten ontstaan rond de opvoeding. Nu is dat eigenlijk vrijwel nooit het geval. Als er konflikten zijn, dan betreffen die spanningen tussen volwassenen onderling, niet de opvoeding van de kinderen.

De reactie van de omgeving op het kinderkuis wisselt. Veel mensen zijn in eerste instantie een beetje achterdochtig, vinden het allemaal maar vreemd, denken dat we onze kinderen kwijt willen, dat het een vrijgevochten bende is. Maar ouders van vriendjes en vriendinnetjes van onze kinderen, onderwijzers etc. gaan het na een paar bezoeken meestal wel leuk vinden. Niet om zelf aan zoiets te beginnen, maar ze aksepteren het wel. Echt negatieve reacties zijn er niet veel, wel een grote afstandelijkheid!

Ik had zelf eerst ook nogal wat weerstand om er aan te beginnen. Ik vond dat het best lekker ging met Seth en mij, en vooral, ik had de indruk dat de ouders alleen uit 'egoïstiese' motieven in het kinderkuis gestapt waren. om zelf meer vrijheid te krijgen, makkelijker te kunnen werken e.d. Pas later realiseerde ik me, dat die motieven heel dubbel liggen: wat was er eerder, de kip of het ei. Natuurlijk is het beter voor ons, dus ook voor de kinderen, maar het omgekeerde geldt ook.

Ik ben het uiteindelijk gaan doen, omdat ik doodsbenauwd was voor een te sterke wederzijdse afhankelijkheid tussen Seth en mij, als ik hem alleen bleef opvoeden. Ik geloof dat het niet te vermijden is dat je in zo'n geval elkaars bezit wordt. Bovendien vond ik het vervelend dat Seth als enigst kind zou opgroeien. De praktische voordelen van de kinderhuissituatie zijn voor mij in de afgelopen twee jaar steeds zwaarder gaan wegen. Ik kan nu gewoon een baan hebben, 's avonds dingen doen, zonder konstant als een gek te moeten organiseren, oppas verzorgen, boodschappen doen, koken etc. In feite heb ik daardoor nu meer tijd en meer aandacht voor Seth dan daarvoor, hoewel ik een grotere baan heb nu. Ik kan nu een zelfstandig leven leiden, zonder last te hebben van het schuldgevoel dat ik mijn kind tekort zou doen. Ik heb er in het begin wel wat moeite mee gehad, dat anderen beslissingen namen over mijn kind; nu vind ik het alleen maar prettig.

De kinderen zijn, voor zover je dat als volwassene kunt beoordelen, gelukkig in het kindertehuis. Ze houden behoorlijk rekening met elkaar, spelen samen, vangen elkaar ontzettend fijn op en leren konstant van elkaar. Ze krijgen, zowel van elkaar als van de volwassenen, veel meer dan je als ouder alleen te bieden hebt. Al was het alleen maar dat ze nu in een groot 'gezin' opgroeien. Hoe het effect op de lange duur zal zijn weten we natuurlijk niet, daar durf ik verder ook weinig over te zeggen, behalve dan dat ik, nu, denk ik gekozen heb voor iets dat in mijn en Seth's situatie het beste is.

Ik vind het een uitstekende oplossing om de enge gezinsstructuur een beetje te doorbreken, maar ik vraag me eigenlijk af in hoeverre dit voor anderen op kan gaan. In de eerste plaats moeten mannen, die aan zoiets mee zouden willen doen, een part-time baan kunnen vinden. Dit houdt in dat ze, gedeeltelijk, afstand moeten doen van hun maatschappelijke 'loopbaan'. Verder is zoiets, waarschijnlijk, nog veel moeilijker voor mensen die niet een opleiding hebben, waarmee ze in vier dagen genoeg kunnen verdienen om én een kindertehuis én hun eigen huishouden op poten te houden.

Voor vrouwen met kinderen zijn de voordelen uiteraard veel duidelijker, ze gaan er zonder meer op vooruit.

KOLLEKTIEF 2

Ik ben 40 jaar, mijn man is 46 en de twee zoons zijn 15 en 17. Komende zomer wonen we vijf jaar met een grote groep mensen samen; op het ogenblik zijn we met ons zeventienen.

Ongeveer in 1969 is het begonnen. Door ons werk en studie waren mijn man en ik erg bezig met onze eigen leefsituatie en begonnen we na te denken hoe we werk en gezinstaken het beste konden regelen. Ook door gesprekken met anderen in een soortgelijke situatie kwamen we op het idee in een groep te gaan wonen om op die manier huishoudelijke taken en opvoedingstaken met elkaar te delen. We dachten dat het voor de jongens best goed zou zijn om op te groeien in een gemeenschap met meer volwassenen en kinderen. Zelf had ik ook behoefte om wat minder dicht op elkaar te leven.

Voorjaar '71 vond ik een huis waar een meisjesinternaat in gehuisvest was dat zou worden opgeheven. Het was een groot huis, met alles erop en eraan, verwarming, douches enz. ideaal om het experiment te beginnen.

We praatten er eerst over met de zus van mijn man en haar man en drie zoons, toen 10, 12 en 14 jaar. Ze voelden er voor mee te doen. Dat wil zeggen: de jongens - ook de onze - waren niet direkt zo enthousiast: het betekende voor hen afscheid van hun vrienden, de buurt, de school.

Onze jongens stelden dan ook als voorwaarde dat ze hun oude school bleven bezoeken. Dat betekende dagelijks 16 km heen en 16 km terug fietsen. De jongste hield het een jaar vol, de oudste doet het sinds zijn 16e per brommer.

Het huis bevatte 20 kamers en de huur was toen f 1200 per maand, inkl. elektra en verwarming. Daardoor moest de groep tamelijk groot worden. We vonden drie stellen en vijf alleenstaanden en kwamen met ons allen een dag bij elkaar om te praten over onze ideeën: hoe we het wilden doen en waarom en hoe de jonge mensen zonder kinderen er tegenover stonden, dat er vijf pubers meegingen. Aan het eind van die dag besloten we de sprong te wagen. Veel tijd om de zaken te overwegen hadden we ook niet, voor 1 juli moest er een besluit vallen - er waren meer gegadigden voor het huis. Daarna verdeelden we in één middag de kamers - twee kamers bleven voor gemeenschappelijk gebruik. We berekenden de huur per vierkante meter, de gemeenschappelijke ruimtes werden omgeslagen, klaar was Kees. Zes mensen gingen er direkt wonen, de anderen gingen nog met vakantie. Over het huishouden, koken e.d. hadden we nog geen afspraken gemaakt. De gezinnen hadden kenbaar gemaakt dat ze wat voorzichtig wilden beginnen, mogelijk door voorlopig als gezin te koken en te eten. Toen de eerste vakantiegangers terug kwamen deden de zes bewoners alles samen. Eigenlijk vanzelfsprekend sloten de anderen zich hierbij aan. Het ging dus in een sneltreinvaart in een richting die we niet voorzien hadden. We deelden taken in, afwasbeurten, kookbeurten en boodschappendiensten en eens per week ieder een schoonmaaktaak in huis. De jongens deden van meet af aan ook mee aan de diverse taken.

De eerste maanden liep iedereen zingend zijn taken te doen en heerste er een opgewonden stemming. Het was allemaal nieuw. Ikzelf voelde het als een bevrijding, eens per week koken en afwassen en schoonmaken. Ik had een eigen kamer, ik kon wegblijven als ik geen kookbeurt had. Het leek allemaal heerlijk.

Na een paar maanden kreeg ik de terugslag - en ik niet alleen: een gevoel overspoeld te worden en vervreemd te raken van mijn man en de jongens - alles hing als los zand aan elkaar. Je moest rekening houden met 16 in plaats van drie. De vijf jongens vormden samen een aparte groep. Ze domineerden vreselijk. Ze hadden het idee dat ze zelfstandig waren en met niemand iets te maken hadden. Ik herinner me dat ik mijn zoons op de trap tegenkwam en iets zei, 'waar bemoei je je eigenlijk mee' zeiden ze dan, met een gezicht van 'wie ben je eigenlijk'. Er ontstonden hooglopende ruzies, huilpartijen, doordat de jongens zondagsmorgens apekooi op zolder speelden en anderen uit wilden slapen. We voerden eindeloze gesprekken over de meest doodgewone dingen - of de kaas met een mes of met een kaasschaaf gesneden moest worden - iedereen had zijn gewoontes en wilde daar nauwelijks van afwijken. Er waren geschillen over wat wel en niet toegestaan was aan spelletjes in huis, bijv. cowboy spelen of oorlogje. Er waren niet alleen tegenstanders vanwege het lawaai, maar ook vanwege de weerstand tegen geweldadige spelletjes, en er was verschil van mening over de gevaren van die spelletjes voor hun ontwikkeling. Voor mij werd het al gauw duidelijk dat het bijna ondoenlijk is in zo'n grote groep een gezamenlijk beleid te maken voor en te praten over de opvoeding van kinderen. Dit geldt ook voor echte emotionele problemen of conflicten tussen één of meer mensen. Deze dingen werden veel makkelijker in subgroepen doorgepraat.

Ook het idee, dat anderen vanzelfsprekend taken van de ouders zouden overnemen, bleek te hoog gegrepen. Het gaat niet vanzelf - het duurt een tijd voor je aan elkaar gewend bent, laat staan een band hebt met elkaar. Pas als je een band hebt, wil je en kun je iets opbrengen voor

elkaar. Dit geldt niet alleen in relatie volwassenen-kinderen, maar ook in de relatie volwassenen-volwassenen. Als het kleinere kinderen betreft gaat het makkelijker, je bent vanaf het begin betrokken in hun ontwikkeling, dat is heel anders dan gekonfronteerd worden met vijf jongens, die lange tijd in gezinsverband waren opgegroeid.

Wel regelden we praktische zaken betreffende de kleintjes, zoals je kamer afsluiten, geen ramen open laten, bleekmiddelen e.d. hoog wegzetten. (De kleintjes zijn Michiel, nu vier, hij kwam kort na de geboorte met zijn moeder hier wonen, verleden jaar werd Annika hier geboren. Myra was drie, toen ze met haar moeder hier kwam wonen). We hebben zoveel mogelijk geprobeerd de moeders te helpen hun taak te verlichten. Zo hebben Bob en zijn zwager een tijd om de beurt Michiel 's morgens uit bed gehaald en ontbijt gemaakt, toen zijn moeder eens een tijd uit wilde slapen. Ook de jongens pasten wel eens op. Maar als het echt langer dan een, twee dagen nodig was, moest er toch buitenshuis naar opvang gezocht worden, omdat buiten de moeders, iedereen een baan had. We hebben daar wel over gepraat, om te kijken of het op een of andere manier niet anders te regelen was. Maar de stellen zonder kinderen vonden hun werk en studie belangrijk. Ikzelf was net uit de kinderen, ik was ook niet bereid halve dagen thuis te blijven voor de kleintjes toen ik wat meer ruimte kreeg na beëindiging van mijn studie. Door al deze dingen wijzigde de samenstelling van de groep zich zo nu en dan. Een stel met hun dochtertje van een jaar vertrok om als gezin elders te gaan wonen, een groepje van zes kocht een boerderij om daar verder te gaan op een wijze die ze beter vonden dan de vorige; ze hebben met name de financiën anders geregeld.

Over allerlei ideologische verschillen is vaak in de afgelopen jaren heftig gediskussieerd. Salarissen in één pot - ieder geeft naar vermogen en neemt naar behoefte, over privébezit (mag dat, is dat goed), over het feit dat we meer naar buiten moesten treden of samenwerken aan een of ander project, allemaal dingen waar de meningen erg over uiteen liepen. Ik zal nu even aangeven hoe we op het ogenblik allerlei zaken georganiseerd hebben. Ieder betaalt f 37,50 huishoudgeld per week. Hiervan worden de normale inkopen gedaan voor het eten, ook koffie, thee, wasmiddelen, dweilen, boenders enz. Luxe uitgaven als drank en snoep koopt ieder apart. Een enkele keer als er geld over is, wordt er wat ekstra lekker gegeten en een fles wijn gekocht. Ieder betaalt nog steeds huur naar het aantal vierkante meters van de kamer die hij/zij heeft. Daarbovenop betaalt ieder f 5 extra voor de garantiepots. Deze dient voor onvoorziene gebeurtenissen, bijv. als iemand plotseling zou vertrekken, dan moet toch de totale huursom aanwezig zijn. Verder f 5 voor krantengeld (we lezen samen een aantal kranten) en nog eens f 5 voor grote aankopen en/of reparaties. Een persoon beheert die pot, een ander beheert de maandpot (sommige mensen betalen eens per maand huishoudgeld) en de week pot wordt om de beurt een maand beheerd. Twee mensen koken, twee mensen wassen af. Op een groot bord in de gang schrijven we wie niet mee eet of hoeveel gasten mee eten. Op het ogenblik hebben we een logeerkamer, die gezamenlijk betaald wordt. Deze wordt gebruikt door mensen, die langer dan een dag willen blijven en eventueel voor mensen, die opeens zonder woonruimte zitten. Voor de laatste categorie hebben we wel de afspraak, dat die mensen niet langer dan een maand kunnen blijven. Daar hebben we de ruimte niet voor en de groep zou dan ook weer groter worden, wat we niet willen.

Mijn eigen ervaringen en gevoelens over het wonen hier, nu bijna vijf jaar, lopen uiteen van heel rot tot heel fijn. Het is fijn om te kunnen praten met mensen in huis over jezelf, over je

problemen, maar omgekeerd word ik wel eens stapeldol van de hoeveelheid mensen: altijd geluiden om je heen en er is altijd wel iets aan de hand, dan met die, dan met die. Moeten leven met mensen, die altijd rotzooi maken of zich zelden inzetten voor de groep, op je leunen enz.

Mijn huishoudelijke rol, die ik zelf altijd het vervelendste heb gevonden, veranderde. Dat heeft me wel moeite gekost: ik had na zoveel jaren huisvrouw 'gespeeld' te hebben de neiging alles naar mijn hand te willen zetten, te organiseren, te bedisselen. Met als gevolg, dat als er iets in de soep dreigde te lopen, ik insprong en mensen ook automaties er vanuit gingen dat ik dat wel zou doen. Langzamerhand heb ik ook geleerd de dingen te laten gebeuren en dan zie je, dat het meestal door anderen opgepakt wordt. Dat vind ik voor mezelf een stuk bevrijding.

De dingen, die je met en voor je kinderen doet als moeder, deed ik meestal met erg veel plezier. Zo'n zes jaar geleden voelde ik, dat ik er opeens eigenlijk geen zin meer in had - het leek me dan ook heerlijk als anderen een heleboel zouden overnemen. Zeker de eerste jaren gebeurde dat toch maar zelden, zodat Bob en ik toch altijd zorgden dat een van ons altijd 's avonds thuis was. Maar dat niet alleen; ik zag nog kans voortdurend bezig te zijn met en me verantwoordelijk te voelen voor alle andere mensen, die eenzaam waren of problemen hadden.

Op een gegeven moment, toen we in de vergadering bespraken wat we voor elkaar konden betekenen, heb ik gezegd: 'Ik ben leeg, ik heb niets meer te geven, ik wil alleen maar ontvangen'. Dat was makkelijk gezegd, maar telkens viel ik weer terug in die 'koesterende warmte gevende, sterke allesomvattende moederrol'. Ik moest zelf eerst goed afknappen op mezelf en me heel kwetsbaar maken om daar doorheen te komen. Zoiets gebeurt opeens - dat moment was afgelopen zomer, ik voelde me leeggezogen en op, zowel thuis als in m'n werk. De periode daarvoor was ik veel weg, ik vluchtte uit de situatie en niets leek me heerlijker dan het leven van alleenstaande vriendinnen die konden doen en laten wat ze wilden.

Vanaf die tijd van afknappen, probeer ik een evenwicht te vinden in mezelf waar ik me prettig bij voel, door duidelijk terrein af te bakenen voor mezelf, voor Bob en Tomas en Arjen - anderen maar de anderen te laten. Ook groeide het besef dat ik schoon genoeg had van de grote gemeenschap. Ik wilde duidelijk kiezen voor bepaalde mensen, voor wonen met mensen die ik aardig vind, waarvan ik vind dat ze niet alleen maar op je leunen, maar ook wat geven. Ik had genoeg van bepaalde mensen die altijd zooi om zich heen hebben en altijd achter de vodden gezeten moeten worden om taken te doen. Aan de andere kant toch weer schuldgevoelens, van mensen in de steek te laten, Michiel en Myra te moeten missen. Maar we hebben toch besloten: wegwezen.

Alleen al het feit dat ik het twee maanden geleden heb uitgesproken in de grote groep en toen iedereen zo zijn gevoelens over het samenwonen ook uitte, gaf al een gevoel van bevrijding, opluchting. De sfeer is niet slechter geworden, misschien zelfs wel beter. We hebben wel duidelijk afgesproken dat we ons, zolang we hier wonen, zo goed mogelijk zullen inzetten.

Dus zijn we nu met tien mensen aan het zoeken naar een huis. Acht mensen uit de huidige groep en nog twee anderen, die we al lang kennen. We weten zo'n beetje wat we aan elkaar hebben, Tomas en Arjen hebben ook zin, ze hebben ook een goede verstandhouding met de volwassenen.

Vanuit deze vijfjarige ervaring ga ik met hen verder, met iets minder idealisme en wat meer zicht op de werkelijkheid en zonder illusies dat het leven verder probleemloos zal verlopen. De 'koesterende functie' heb ik op een lager pitje gezet. 'Koesteren en gekoesterd worden' is het devies.

KOLLEKTIEF 3

In werkelijkheid zijn we al enkele jaren bezig geweest met het opzetten van een woongemeenschap. Vanaf de geboorte van het idee om samen te gaan wonen tot het moment dat de verschillende verhuishagens voor één huis stonden: dat is ongeveer acht maanden geleden.

Onze groep bestaat uit drie mannen, drie vrouwen en drie kinderen:

- een vader en moeder met twee jongens van vier en zeven jaar
- een vader en moeder met een jongetje van tweeënehalf jaar
- een vrouw die in de toekomst ook een kind wil hebben, maar er niet alleen voor wil zorgen
- een man zonder kinderen, die later bij ons is komen wonen.

Onze leeftijd ligt tussen de 25 en 35 jaar. Met z'n vijven hebben we het geld bijeengebracht, gespaard, en via makelaars na een jaar zoeken een erg goed huis gevonden en gekocht. Om aan een hypotheek te kunnen komen, hebben we een koöperatie gesticht, waarin we als vijf zelfstandige mensen deelhebben. Iedereen betaalt 1/4 van zijn of haar inkomen voor de hypotheekaflossing. We hebben een lineaire hypotheek dat houdt in dat we in het begin erg veel moeten aflossen wat later afneemt. Dit hebben we gedaan voor eventuele toekomstplannen, wanneer iemand minder wil werken of wil gaan studeren. We betalen allemaal een gelijk bedrag aan huishoudgeld, de ouders betalen huishoudgeld, verwarming en licht voor hun kinderen, op het ogenblik zijn dit de vaders vanwege hun grotere inkomens. Daarnaast komen nog de gedeelde kosten van telefoon, gas, water, licht, abonnementen en inrichting van kollektieve ruimten (keuken, zit- en speelruimten).

Voor het laten draaien van het huishouden hebben we een systeem ontworpen waarin vijf mensen ieder 24 uur per week verantwoordelijk zijn voor de kinderen en het huishouden, dit heet in onze gebruikstaal 'de beurt hebben'.

De jongen die niet in de koöperatie zit, vervult eigenlijk de rol van invaller, een keer ekstra oppassen, af en toe eens met de kinderen uitgaan, enz.

De beurt gaat om 24.00 uur in door bij de kinderen te gaan slapen. In het allereerste begin gaf dit een veiligheid aan de kinderen, die ze een beetje verloren hadden door de andere vorm van wonen en een onoverzichtelijk groot huis. Bij het opstaan beginnen de 'normale' huishoudelijke taken.

- kinderen aankleden, eten en naar de diverse school- en speelzalen brengen
- boodschappen doen, keuken en kinderruimten opruimen
- het jongste jongetje naar bed
- het oudste jongetje weer naar school en de middelste eens extra aandacht geven.
- de jongste uit bed, de oudste uit school halen, wat drinken en even een beetje praten.
- eten koken, volwassenen die thuis komen aanhoren
- eten
- samen met de kinderen de speelruimte opruimen
- de kinderen in had en in bed, verhaal vertellen, de brandweermanntjes voorlezen
- de keuken opruimen, koffie en tot 24.00 uur met de babyfoon op de kinderen passen.

Je bent dan best moe, maar getroost bij het idee dat het maar één dag en één nacht in de week is ipv iedere dag wat de meeste moeders moeten presteren. De andere vier dagen worden gebruikt om te werken

en/of studeren, eens lekker met je kinderen te kunnen spelen zonder boodschappenlijstje in je hoofd, of om af en toe eens aardig te zijn door degene die de beurt heeft een beetje te helpen enz. enz.

In het weekend zorgen de ouders meestal voor hun kinderen, wat niet uitsluit dat andere kommuneleden zich daar ook mee bezig kunnen houden.

Het schoonmaken van het huis wordt gedaan per toerbeurt, die per maand gewisseld wordt, iedereen houdt uiteraard zijn/haar eigen kamer schoon.

Ik merk dat een huis met zoveel mensen en kinderen wel verwarrend werkt in de omgeving, de scholen, de winkels. De grote vraag is steeds 'wie hoort bij wie'. Als je vertelt hoe het ongeveer in elkaar zit en met wat voor soort organisatie we werken, komen er dikwijls positieve reacties, vooral van vrouwen. In onze familie is er wel vertrouwen, maar het blijft moeilijk om de moeders goede moeders te vinden, geen medelijden met de vaders te hebben en de kinderen niet zielig te vinden. De kinderen zelf waren verdeeld in hun enthousiasme om samen te wonen. Tegen het oudste jongetje konden we vertellen wat er was gebeurd - gezin verlaat gezin, je vader en moeder worden met drie anderen een beurt, die bij jullie slaapt, voor jullie zorgt en waar je alles aan kan vragen.

Wat betekent dat voor een kind? Ik geloof dat hij het wel spannend vindt, veel mensen, je kan altijd wel terecht bij iemand die iets met je wil doen, zo nu en dan moet hij zich waar maken in die grote pratende groep, of hij kan plotseling vragen: 'mamma, ik heb toch in jouw buik gezeten'. Op school scheidt hij op dat hij drie moeders heeft en drie vaders. 'Ja, m'n tweede moeder en ik. Mijn andere vader heeft een motor'. Hij maakte een lijstje met namen naast zijn bed, zodat hij precies wist wie bij hem kwam slapen en wie de volgende dag voor hem zorgde.

Het tweede jongetje, toen drie jaar, begreep er niets van, was stil en bekeek het allemaal met een zeer droeve blik, er viel ook helemaal niets uit te leggen. Ik was op dat moment met een studie begonnen en iedere keer als ik weg moest, klampte hij zich huilend aan me vast, ik weet nog zo goed dat ik op de fiets reed op weg naar de academie, jankend en kotsend, niet genietend van mijn vrijheid opnieuw te kunnen studeren, iedereen verwijtend dat ze iets met mijn kind aan het doen waren en ook nog allemaal een eigen mening hadden daarover. 'Blijf met je handen van hem af, het is mijn kind'; we waren het roerend eens mijn zoon en ik. Ik wist niet dat hij zich thuis onmiddellijk zonder tranen om-draaide en zei: 'gaan we nu naar de groenteboer'. Dit is langzamerhand veranderd en nu kan hij zo enthousiast zijn als we elkaar zien, maar net zo enthousiast kan hij zeggen: 'moet je niet gaan werken of naar school', m.a.w. 'ik heb je lang genoeg gezien' en dan huppelt hij weg en dat is een erg lekker gevoel.

Het derde jongetje werd toen net twee jaar. Hij was zo klein dat hij niet beseftte wat voor grote verandering in zijn leven had plaats gevonden, plotseling kreeg hij er twee broertjes bij, de strijd om eigen terrein wisselt, ze zijn blij met elkaar en soms zitten ze elkaar behoorlijk in de weg, daar is nu nog weinig over te zeggen.

De motieven van de verschillende mensen om samen te gaan wonen en een andere vorm van samenleven te kiezen zijn in het kort samen te vatten als volgt:

- meer vrijheid voor moeders
- minder schuldgevoel voor vaders, die wel willen maar niet kunnen.
- niet alleen meer verantwoordelijk willen zijn voor de opvoeding van de kinderen en alle besommeringen die daar aan vast zitten.

- genoeg hebben van één alles opslorpemde relatie met een vriend of man.
- niet alleen willen wonen, maar ook niet met z'n tweeën.
- een kind te willen hebben, maar niet alleen en ook niet met z'n tweeën.
- de mogelijkheid om met meerdere mensen om te gaan en kinderen om je heen te hebben, als je die zelf niet hebt.

Hieruit komen eigenlijk ook onze ideeën over opvoeding van kinderen voort. We vinden het heel belangrijk dat een kind meerdere relaties heeft ipv. de alleenzaligmakende verhouding met de moeder en de 6-uur-avond en weekend-verhouding met de vader. We vinden het ook heel belangrijk dat de mannen een gelijke konkrete taak hebben als de vrouwen in de opvoeding en verzorging van onze kinderen. De rolverdeling tussen mannen en vrouwen willen we zoveel mogelijk gelijk trekken en voor de kinderen konkreet maken. Als er meningsverschillen zijn over de opvoeding proberen we daar zo redelijk mogelijk over te praten en een kompromis te vinden tussen de meningen van zes verschillende mensen.

En nu mijn verhaal.

We hadden dezelfde opleiding, mijn man en ik, we werkten alle twee lekker. Na zes jaar kregen we een kind met alle verrukking van een geboorte tot zomers met zo'n kindje in het gras te liggen en gelukkig te zijn. Na mijn tweede kind en de verwondering van de eerste om een broertje te hebben was het langzamerhand wel duidelijk geworden, dat er van mijn werk geen sprake meer was. Mijn man ging steeds beter werken en ik zorgde steeds beter voor het huishouden, versierde zo nu en dan een taart op een speciale kunstzinnige manier en was creatief bezig met mijn kinderen, en dat was dat. De strijd is toen eigenlijk pas begonnen: de strijd voor meer vrijheid. De noodzakelijke strijd voor een onafhankelijker leven, bv. gewoon weer een eigen naam te hebben, ipv. 'O ja, jij bent toch de vrouw van die en die'. De strijd tegen zo'n rotsituatie, als je man die echt wel van alles wil, weer heeft gebeld, dat hij later thuiskomt zodat ik dus weer niet weg kan; hij sterft van de schuldgevoelens en ik van de rancunes.

Dit alles heeft geleid tot de beslissing om het huwelijk en het individuele gezin vaarwel te zeggen en om samen met anderen te gaan wonen. De grootste moeilijkheid was voor mij om in een nieuwe situatie te zitten, maar nog wel met mijn ouwe jasje aan: geen alleenrecht meer te hebben over mijn kinderen, plotseling met andere mensen te maken hebben, een andere verhouding met mijn man te krijgen.

Heel langzaam kon ik wat genieten van mijn verworven vrijheid: die vrijheid betekent voor mij het vertrouwen wat ik heb in de mensen waarmee ik samenwoon en weten wat ik weet: dat we nooit meer terug willen en kunnen naar het individuele gezin, geen van allen meer en dat is een hele geruststelling en bevrijding!

KOLLEKTIEF 4

Door omstandigheden waar ik verder niet over wil uitweiden, zijn wij - ikzelf 48 jaar, zoon 18 jaar, dochter 16 jaar, zoon 14 jaar - van gewoon gezin - vader, moeder, kinderen, vader de kost verdienen, moeder voor huishouding en kinderen verzorgen en verder alles wat met een gezin te maken heeft - zonder het zogenaamde hoofd van het gezin, overgestapt in een woonkollektief.

Dat is niet zomaar gegaan. We hebben eerst met z'n vieren in een groot

huis gewoond, ikzelf en de kinderen ieder een grote eigen kamer, verder alles erg ruim, behalve de financiën. We moesten erg op de kleintjes passen. Verder zaten we ondanks het grote huis toch erg nauw op elkaar, we moesten iets anders maar wat?

We zijn begonnen met vakantie. Met z'n vieren hebben we ingeschreven bij een groep vrouwen, ook onvolledige gezinnen, die ook iets anders wilden dan met hun eigen groepje (ik bedoel moeder plus kroost) te blijven zitten. 't Was voor ons een sprong in het duister, maar goed wie niet waagt die niet wint.

De eerste vakantie was voor ons echt wat ik noem snuffelen en proeven. Hoe zou het gaan, hoe zou het klikken tussen de groten onderling, de kinderen onder elkaar en de groten en de kinderen? Dat was voor ons geweldig wennen. Buiten onze eigen familie om waren we zo'n groepsgebeuren helemaal niet gewend.

De eerste vakantie was de kerstvakantie. Ik had toen nog geen baan en was niet zo aan vakantiedagen gebonden. Ik heb toen die dagen heel fijn beleefd, het gevoel dat ik niet meer zo alleen met de kinderen zat en de kinderen niet meer alleen met mij, ja het was wel een fijn gevoel. Na een fijne wandeling gezellig rond de grote tafel met een handwerkje of boek of zomaar een kopje thee en een fijn gesprek.

We zijn meer van die vakanties gaan doen. Er ontstond een vaste groep. met wel losse mensen eromheen, maar met de vakanties ontmoette je toch wel een vaste groep.

We hadden allemaal dat gevoel, na de vakantie, dat je in een gat viel. We waren dan zo aan veel mensen gewend, dat het dan weer helemaal wennen was, weer alleen met de kinderen. Heel voorzichtig is het plan gegroeid om met een paar vrouwen plus kinderen samen te gaan wonen. We hebben een huis gekocht waarvan we dachten dat het wel geschikt was voor ons. Onze eisen waren ieder een eigen kamer en voor de groten en kinderen samen een woonkeuken.

Maar nu verder: er werd een reglement opgesteld voor vaste afspraken. De grondbeginselen waren voor ons allemaal hetzelfde: het samen.. wonen was erop gericht om elkaars lasten te dragen, de problemen van de kinderen met elkaar te bespreken om zo tot een oplossing te komen, ook om tot een ander inzicht te komen, dan je eigen vastgeroeste idee. Ook om problemen waar jezelf mee zat met de bewoners door te praten, en om de dingen waar je iets fijns aan beleefd had kwijt te kunnen. Tevens moest er aan het huis veel samen gedaan worden.

Toen we begonnen met het huis hebben we eerst de gezamenlijke ruimte met z'n allen een beetje leefbaar gemaakt. Onze eigen kamers, dat was een persoonlijke kwestie. We waren allemaal vol goede moed en waren toen ook allemaal nog niet zo druk met van alles bezig.

De afspraak was ook één keer in de week een vergadering met de groten, waar ik altijd erg naar uitkeek. Dan werden o.a. de beurten besproken.

De beurt houdt in dat één grote 's morgens de kinderen wekt en met ze ontbijt, zorgt dat ze op tijd naar school toe gaan. De kleine kinderen komen dan om vier uur weer uit school. Dan drink je thee met ze. Om ongeveer zes uur staat 't eten op tafel. Daar heeft de beurt dan voor gezorgd. 's Avonds de afwas en de kleine kinderen om een uur of half negen naar bed. Dat was dan de inhoud van de beurt. En niet vergeten de kinderen aandacht te geven. Maar op vergaderingen werden ook nog wel andere dingen besproken, bv. als ons iets dwars zat, wat er in de groep gebeurd was of wat er met ons zelf gebeurd was. Maar ook wat er nog verder aan het huis moest gebeuren. We kwamen zo'n avond dan wel tijd tekort. Er waren wel avonden waar de stukken van afvlogen, maar na afloop had ik toch altijd het gevoel, het was fel maar toch ook wel goed.

We draaien nu ruim tweeënehalf jaar met elkaar. Er is weer veel veranderd, nu ik er op terug kijk. Er zijn een paar vrouwen die tot de vaste groep behoorden, verhuisd. Met een persoon die is weggegaan had ik een heel fijn contact, die heb ik ook wel gemist, maar dat is m'n handicap, als ik iemand aardig vind dan is het voor mij moeilijk om daar afstand van te doen. Ook heb ik het gevoel dat ik ouder ben als de andere vrouwen, m'n kinderen zijn ook ouder als de andere kinderen van de groep. Met die dingen kan ik niet zo veel kwijt in de groep.

Dan de vraag: vind je het nu fijner, beter dan vroeger? Ik zou zeggen, ik zou niet meer het leven van vroeger terug willen hebben, maar we zijn zelf ook veranderd, m'n kinderen en ik. . . Of het nu zo is als ik me had voorgesteld, het was een gok en we zijn er niet zo slecht uitgekomen. Maar soms heb ik het gevoel dat dit groepsgebeuren nog strenger is dan een huwelijk, je moet naar mijn idee aan veel meer mensen verantwoording afleggen dan vroeger.

Ik heb lang niet met ieder van de groep hetzelfde contact, maar dat zal ook niemand van me verwachten.

Het is me opgevallen dat maar heel zelden het fijne gevoel er is wat we toen met de vakantie beleefden, we hebben het allemaal te druk met cursussen en besprekingen en omdat ik nu een volle baan heb maak ik het ook niet mee als er overdag iets gezelligs is, bv. als er eens vriendinnen logeren, wat de laatste tijd nogal eens voorkomt.

Verder vind ik het toch ook wel weer fijn om met de kinderen naar het weekendhuisje te gaan, om eens niet in zo'n grote groep te zitten. Maar dan komt dat gevoel weer van ben ik wel geschikt om in zo'n grote groep te leven. Maar dan denk ik dat zal toch niet de bedoeling zijn om je helemaal in de groep te storten. Als het een beetje half om half kan dan zou ik de groep niet willen missen.

Als er nieuwe mensen bijkomen dan moet ik daar altijd weer erg aan wennen. Ik probeer het altijd eerst heel voorzichtig, daarom kom ik bij sommige mensen stug over en maak ik met de mensen die zo bij ons langs komen niet zo vlug contact. M'n kinderen hebben dat ook wel, we zijn niet zulke radde praters.

De kinderen draaien in de groep wel rustig mee, maar 's avonds zijn we toch ook wel veel op mijn kamer. De gezamenlijke ruimte wordt 's avonds niet of haast niet gebruikt. Dat wil nog niet zo erg lukken.

Jammer.

Ik heb het idee dat mijn kinderen nu met een heleboel mensen hebben kennismemaakt en dingen hebben meegemaakt die ze niet hadden meegemaakt als we een gewoon gezinnetje waren gebleven.

Als ik erop terugkijk, reddten we het heel aardig met z'n allen.

Ja, we houden er voorlopig niet mee op.